

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 2

13. AASTAKÄIK. — VEEBRUAR 1931

Eesti Õpetajate Liidu häälekandja

(ainus Eesti kasvatusteaduslik ajakiri)

„KASVATUS“

ilmub 1931. aastal endisel kujul.

„KASVATUS“e“ kaasandena kirjastab toimetus ühe metoodilise teose, mille „Kasvatuse“ aastatellijad saavad kaasandeks ilma erilise lisatasuta.

„KASVATUS“e“ kaastööliseks on meie kui ka mitmed välismaa silmapaistvamad koolimehed ja haridustegelased.

Ilmumise tihedus: kord kuus, peale juuni- ja juulikuu, mil „Kasvatus“ ei ilmu.

Tellimishind: aastas 5 krooni, poolaastas 2 krooni 50 senti, üksiknumber 75 senti.

Endisi aastakäike on veel saada.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Üksikud numbrid saadaval paremais raamatukauplustes.

Toimetuse ja talituse aadress.

Tallinna, Rataskaevu t. 22. Kõnetr. 434-63.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 2.

Veebruar 1931.

13. aastakäik.

SISU: Õiguslikud normid õppejõudude teenistusseaduse eelnõus — *Arn. Susi*. Õpetaja ametisse-seadmine — *J. Uustalu*. Soome rahvakool — *Akseli Salokannel*. Klassitoast: Minu töö ühekomplektilises maakoolis 1930/31. õ.-a. — *H. Kirpson*; kuidas neid kasvatada? — *Rabasoo*. Kirjanduse arvustusi ja ülevaateid — *E. Muuk* ja *M. Teder*. Lühike eesti keeleõpetus II — *R. Reiman*; L. Teder, Eesti keele grammatika — *R. Reiman*. Õpetajate X üldkongress. Organisatsioonide teateid ja kroonika. Välismaalt: Katsekoolid ja kooliuuenduskatsed Poolas — *Michael Friedländer*; Ilmaliku kooli 50-aastane juubel Prantsusmaal; Uurimused raadioõppeviisiga; Kooli ja kasvatusolud Türgimaal; Kooliuuendus hoolimata kõigist takistustest. Karskus: Õpilaste isetegevus kasvatus töös — *P. K. Nekroloog*.

Õiguslikud normid õppejõudude teenistusseaduse eelnõus.

(Õpetajate X üldkongressil peetud referaadi kokkuvõte.)

Arn. Susi.

Hasomin on koostanud Riigikogule esitamiseks õppejõudude teenistusseaduse eelnõu. Vajadus selle seaduse järele on otse kisendav. Maksvad seadused puudutavad õppejõudude õiguslikku seisukorda käsitavaid küsimusi vaid riivamisi, juhuliselt, jättes lahendamata rea põhjapaneva tähtsusega probleeme. See seisukord on sundinud haridusministeeriumi otsima pääseteed ja määrustega (näit. Õpet. registr. määrus „R. T.“ 149/150 — 1920. a.) ning alluvatele asutistele saadetavate ringkirjadega korraldama küsimusi, mis sisult kuuluvad seadusandluse valdkonda. Niisugune normeerimise süsteem on juhuline, kasuistlik ja ei garanteeri õpetajale küllaldast kaitset. Seepärast on tervitatav Hasomini püüd korraldada seda söödis-maad.

Eelnõu esimene redaktsioon saadeti E. Õ. Liidule tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks juba suvel. Liit paljundas

selle eelnõu ja saatis üle maa õpetajate organisatsioonidele seisukoha võtmiseks. Arvamusi saabus Liidule mõnikümme, ja kasutades neid andmeid asus Liidu sekretariaat ühes kutseühvide toimkonnaga eelnõu kaalumisele. Oma arvamuse eelnõu ja selle üksikute §§-ide kohta Liidu juhatus esitas Hasominile.

Riigikogule esitamiseks redigeeris Hasomin eelnõu uuesti ümber, täpsustades ka oma seisukohti. Peab ütleva, et selle lõpliku eelnõu (mis avaldatud ka „Õpetajate Lehes“ nr. 12 — 1930. a.) koostamisel on suurel määral arvesse võetud ka E. Õ L. seisukohti, kuid Liidu vaatekohalt kardinaalsemalt küsimustes on Hasomin siiski jätnud E. Õ. Liidu arvamused ja soovid tähele panemata, asudes mõnes küsimuses, näit. õpetajate valimise küsimuses, veel leppimatumale seisukohale, kui eelmises eelnõus. Olles kaastegev olnud E. Õ.

Liidu juhatus „arvamuse“ koostamisel, lähtun ka käesolevas referaadis seisukohtadest, mis Liidu juhatus omaks võtnud, peatudes aga arusaadavalt suuremate ja tähtsamate küsimuste juures.

Kõigepealt paar põhimõttelise iseloomuga märkust.

Õpetaja ameti erinevused tingivad vajaduse erilise õppejõudude teenistusseaduse järele. Seejuures, arvesse võttes õpetaja tegevuse üldriiklikku tähtsust, riigi kohustusi haridustöö järelevalve alal (Põhisead. § 12) ja ka riigi kanda olevaid ainelisi kulusid sel alal (näit. õpetajate palgad), tuleb õppejõudude õiguslik ja teenistuslik seisukord korraldada võimalikult analoogiliselt riigiteenijate omale. Ühtlasi ei tohi uus teenistusseadus vähendada seda õiguslikku kaitset, mida pakkus õpetajale senine küll puudulik, kuid siiski aastate kestel elunõuete kohaselt kujunenud kord.

Edasi tuleb rõhutada, et kool peab olema vaba politikast (eelnõu § 70) ja teistest, muu hulgas kohalikest kõrvalmõjudest, ja teenistusseadus peab seepärast andma õpetajale kaitset nende kõrvalmõjutuste vastu, kuna vastasel korral kannatab sellest õppetöö.

Asudes eelnõu sisü juurde, peab kiitvalt mainima § 1, mis määrab õppejõudude liigituse ja teeb seega lõpu senisele mõistete segadusele sel alal.

Järgmine § määrab õppejõudude teenistuse kestuse. Määraliste õppejõudude kohta ütleb see § muu seas, et need võetakse ametisse määramata ajaks.

Vastuvõtmatu on aga eelnõu § 3, mille suhtes on asunud eitavale seisukohale ka enamik õpetajate organisatsioonidest. See § ütleb: „õppejõude ametisse registreeriv asutis võib registreerida kohustetäitjaks ka käesoleva seaduse § 4. nõuetele vastava (s. t. kutsealise A.S.) õppejõu, kuid kauemalt üheks kooliaastaks, millise aja möödumisel viimane kas registreeritakse ametisse määralise õppejõuna või vabastatakse ametist“.

See § on nõrk kõigepealt vormitehniliselt. Tekib küsimus, mis sünnib siis, kui registreeriv asutis ei tee aasta lõpul üldse mingit otsust? Meie senised ko-

gemused õpet. kohustetäitjate kohta täieliselt õigustavad seda küsimust.

Sisuliselt ei ole see § otstarbekohane. Ta asetab kõik õpetajad, nii algajad kui ka vanad, vilunud, pikaajalise praktikaga, ametisse astumisel või ameti vahetamisel täielikult registreeriva asutise meelevalle alla, kes omal vabal äranägemisel võib sõeluda ja valida õpetajaskonna koosseisu. Pole kahtlust, et niisugune olukord võib avada tee igasugustele kõrvalmõjudele, mis võivad lämmatada pedagoogilised kaalutlused. Pidagem meeles, et koolivalitsused on meil asutised, kelle juhid valitakse erakondade-vaheliste kauplemiste ja vägikaikavedamise järel. Ja erakondlikud lained käivad meil praegu kõrgelt! On seepärast täiesti põhjast karta, et ka õpetajate registreerimisel kandidaadid lastakse läbi erakondliku sõela, nagu meil seda ka seni mõnikord on juhtunud. § 3 annab niisugusele korrale vormilise aluse ja õigustuse. Ja õpetaja on kaitseta niisuguse sõelumise vastu, sest registreeriva asutise võimule ei sea seadus ses mõttes mingit piiri, registreerija toimetab oma vaba hinnangu, oma vaba äranägemise järgi. Selle §-i läbi satub õpetajaskond palju halvemasse seisukorda oma õigusliku kaitse poolest kui seni. — Jääb ka arusaamatuks, milleks niisugune õpetajate sõelumine üldse, kui õpetajate ettevalmistus eelnõus ettenähtud viisil on küllalt põhjalik ja mitmekülgne.

Ülearune on ka eelnõu § 6, mille järgi õppejõud on kooli ülalpidaja teenijad, nii näit. maa-alkkoolide õppejõud vastava valla teenijad. Õpetajaskond on korduvalt avaldanud oma eitava seisukoha küsimuse niisuguse lahenduse vastu. E. õ. Liit on asunud seisukohale, et see § peaks üldse jääma välja, kuna teenistusseadus niikuinii lahendab õpetajate õigusliku seisukorra kõikikülgelt. § 6 riivab arusaadavalt kõige valusamalt maa-alkkoolide õpetajaid, kellel praegugi sageli raske kaitsta kooli ja õppetööd ja ka oma seisukohta mitte küllalt kaasatundva valla vastu ja kellele see kaitse läheb raskemaks, kui õpetaja expressis verbis tunnustatakse valla teenijaks. Ka suruks see § õpetajad välja linnades linnavolikogu-

dest ja valdades vallavolikogudest, ja see oleks kahtlemata kaotuseks vallavolikogudele, kus intelligentset tööjõudu liialt ei ole.

Õppejõudude ametisse-seadmist käsitlev peatükk on vormitehniliselt nõrgemaid. Jättes kõrvale küsimuse, misugune õppejõudude valimisviis on otstarbekohasem õppetöö edukuse vaatekohalt, peaksin eelnõu mooduse kohta järgmist tähendama. Eelnõu järgi kuuluvad valimised kooli ülalpidaja omavalitsuse *volikogule*, seega valla-, maa- või linnavolikogule, kusjuures kahel viimasel oleks võimalus oma valimisõigust edasi anda kas maa- või linnavalitsusele, hariduskomisjonile või haridusnõukogule. Valitud õpetaja registreerimine kuulub maa- või linnaomavalitsusele, kusjuures viimane kontrolliks valimise seadusepärast ja tal oleks õigus jätta registreerimata esitatud kandidaat, kui valimiskäik ei olnud seaduslik. Ta võib ka eelnõu § 3. kohaselt registreerida vaid kohustetäitjaks iga kutselise õppejõu. On arusaadav, et kõiki neid õigusi võib maakoolivalitsus edukalt teostada vallavolikogude poolt valitavate kandidaatide kohta. Kuid tundub olevat juriidiline nonsens, kui samane õigus peab jääma ka linnakoolivalitsusele linnavolikogude või linnavalitsuste poolt valitud õpetajate kohta. Koolivalitsus on ju linnavolikogule ja linnavalitsusele alluv organ. Kuidas saab aga alluv, sõltuv organ teostada kõrgema organi tegevuse seadusepärast järelevalvet, kelle otsused talle koguni kohustavad? Pealegi raskendaks seadusepärast kontrolli veel see asjaolu, et koolivalitsus, resp. tema juht, oleks linnavalitsuses või viimase kaudu koguni linnavolikogus õpetajate valimistel algataja ja ettepanekute esitaja. — Selles asjas vajab eelnõu kindlasti parandamist.

Selle peatüki teine puudus on see, et ei ole ette nähtud õpetaja valimisviisi ja valitud õppejõu registreerimiseks esitamise korda. Praegu maksvas määruses õpetajate registreerimise kohta 1920. aastast on ette nähtud, et valitud õppejõu registreerimise ettepanekuga koos tuleb registreerivale asutisele esitada ka valimisprotokoll,

nimeomaselt loendatud andmetega, misugune protokoll annab võimaluse registreerivale asutisele kontrollida valimiskäigu seadusepärast. Ja selle määruse 10-aastane eluiga peaks täiesti õigustama seda korda. Üksikasjaliku valimisprotokolli esitamise vajadus, koos registreerimise esitiseiga, peaks seepärast tingimata aset leidma teenistusseaduses, seda enam veel, et niisuguse protokolli vajadus normeerib valimiskäiku ja annab ka asjast-huivatule võimaluse kaitsta omi huvisid. Ei ole kuidagi soovitatav jätta nende küsimuste lahendamine ministri juhuliste ja hõlpsasti muudetavate määruste hoolde, sest see valdkond haarab vallasamaid ja elulisemaid punkte õpetaja teenistusalalt.

Edasi oleks selle peatüki kohta veel märkida järgmist, jättes mainimata, nagu mujalgi, väikesemaid vääratusi ja puudusi.

Eelnõu § 47. järgi peab registreeriv asutis kahe nädala jooksul tegema otsuse ettepannud õpetaja registreerimise või registreerimata jätmise kohta. Kuid see § ei ütle, mis juhtub siis, kui seda otsust kahe nädala jooksul ei tehta, nagu see praegu juhtub õige sagedasti. Analoogiliselt praegusele, enam paindumise süsteemile, tuleks niisugusel korral ettepannud õpetaja tunnistada registreerituks. Ühtlasi, praeguse korra muutmiseks ja uue teenistusseaduse üldmõtte täpsustamiseks, peaks selles leiduma määrus, et õppejõude registreeritakse ainult seaduse § 1. juhtnööride kohaselt, et teha lõpp praegusele seisukorrale, kus kutseta õpetaja võib teatavalt kordadel (Õp. reg. määruse § 10) saada määraliseks. — Täiendada tuleb eelnõu ka normiga, et registreeriva asutise otsus antakse ettepanijatele ja ka kandidaadile teada, ühes põhjustega. See on vajaline, et kindlustada asjast-huivatule oma õiguste kaitset edasikaebuse teel.

Järgmine peatükk kõneleb õppejõu *õigustest ja kohustest*. Sellest peatükist on õpetajaskonnas erilise huvi osaliseks saanud § 75, mis keelab teenimise samas koolis *alluvuse* vahekorras ülenevatele ja alanevatele sugulastele, mehele ja naisele, vendadele ja õdedele.

Üksmeelselt on asunud õpetajaskond selle kitsenduse vastu. Vormilisest küljest olgu tähendatud, et esitatud kujul see § ei ole selge, sest selge ei ole kõigepealt „alluvuse“ mõiste ise, seda ei selgita õpetajate suhtes ei eelnõu ega ka teised seadused. Av. algkoolide seaduse järgi on raske tunnistada algkooli juhatajat ülemuseks teiste õpetajate suhtes. Ülemuste redel, mis oli ministeeriumi esialgses eelnõus, on lõplikult eelnõust välja jäänud. Kui eelnõu tahabki anda koolijuhatajale õpetajate kohta märkuse-tegemise õiguse, siis ei tee see õigus veel koolijuhatajat ülemuseks ja õpetajaid temale alluvaiks, kui puuduvad teised ülemuse mõiste tunnused. — On ka otstarbekohase vaatekohalt väga küsitav niisuguse kitsenduse vajadus. Õpetaja töö koolis, vastandiks riigiametniku omale, on iseseisev, väga vähesõltuv koolijuhataja soodustustest ja mõjutustest.

Distsiplinaar-määruste hulgas puutub muu seas silma soov anda kõigile, ka algkoolijuhatajale õigus märkuste tegemiseks õpetajaile, milline õigus seni oli vaid keskkoolijuhatajail. EÕL asus selle normi vastu, nagu enamuse õpetajate organisatsioonegi, eitavale seisukohale, leides, et algkoolijuhataja on vaid primus inter pares, vanem kolleeg, kellel võiks olla korralekutsumise, mitte aga distsiplinaar-karistuse määramise õigus, mis õigus ei soodusta sõbraliku vahekorra tekkimist õppejõudude vahel.

Tuleb püstitada nõudmine, et juurdlemismaterjal peab olema süüdistatavale kättesaadav, mitte aga varjatud, nagu see on sagedane nähe praegu, sest ainult niisugusel korral võib süüdistatav end küllaldaselt kaitsta, kui tal on võimalus tutvuda kogu süüdistusmaterjaliga. Kohtuliku õigusemõistmise printsiibid peavad ka siin olema maksvad.

Süütegude arutamine, mille eest võib järgneda teenistusest vallandamine, peab eelnõu järgi sündima 3-liikmelises komisjonis, mille juhatajaks on HSM koolivalitsuse direktor ja liikmeiks sama ministeeriumi peasekretär ning suurema õpet. organisatsiooni esindaja. EÕL peab aga vajaliseks, et HSM sek-

retäri asemel võtaks komisjonist liikmena osa Kohtu- ja Siseministeeriumi esindaja, mis enam kindlustaks erapooletut ja üldiste õigusemõistmise põhimõtete maksvusele pääsu komisjonis. Distsiplinaar-komisjoni otsusel peaks õpetaja tagandamisel olema suurem tähtsus, kui eelnõus, minister võiks ainult kas kinnitada komisjoni otsuse või määrata vähema karistuse. Ei saa loomulikult pidada, kui ministrile jääks võimalus vallandada õpetajat ka siis, kui komisjon on teinud sisult õigeksmõistva otsuse.

Täiesti ülearune tundub olevat eelnõu § 96, mille järgi Vabariigi Valitsusel õigus oleks õppejõudu teenistusest vallandada pärast sellekohast juurdlust ja vallandatava õppejõu seletuse ärakuulamist, kui Vabariigi Valitsus leiab, et õppejõu tegevus on riigi huvidele kahjulik. Selle §-i eesmärk on luua võimalus õpetaja vallandamiseks, ilma et vallandataval oleks võimalust kohtuliku kaebuse teel end kaitsta, sest Vabariigi Valitsuse otsusele ei saa kaevata administratiiv-kohtu korras. See on vallandamisviis, mis võidakse siis tarvitusele võtta, kui on põhjust karta kohtulikku edasikaebust, kui tahetakse kergesti ja vaevata lahti saada soovimata elementidest. Õigusliku riigi põhimõtetega ei ole niisugune süsteem kuidagi kooskõlas. Pealegi on õpetaja vallandamine, kui tema „tegevus on riigi huvidele kahjulik“, võimalik ka harilikus distsiplinaar-korras haridusministri poolt, pärast asja arutust distsiplinaar-komisjonis, sest eelnõu § 68. kohustab õpetajat muu hulgas õppetööd tegema E. Vabariigi huvides ja § 86. põhjal on eksimine § 68. vastu küllaldane alus õpetaja vastu distsiplinaar-toimetuse algatamiseks.

Tuleb märkida, et eelnõus ei ole sõnagi öeldud kaebamise viisidest distsiplinaar-asjus. Siit järeldus, et jääb maksma üldine kord kaebuste esitamiseks ja et kohtu poole võib pöörduda administratiiv-kohtu korras. Kuid küsimus jääb lahtiseks koolijuhatajate suhtes. Viimaste poolt määratavate distsiplinaar-karistuste vastu ei saa pöörduda kohtu poole, sest kaebusi koolijuhatajate vastu ei ole administratiiv-kohtu korras ette nähtud.

Ka peatükk *õppejõudude ametivahekorra lõppemise kohta* vajab mõnd parandust. Üldreeglina peab maksuma jääma norm, et õpetaja ametist lahku mine peab sündima õppeaasta lõpuks, ja see norm peab jääma maksuma ka õpejõu vallandamisel kooli sulgemisel ja koha kadumisel koolide ja klasside koon damise tagajärjel. Koondamise kavad peavad selguma kevadel, koolitöö lõppe des ja korraliku asjaajamise juures on see ka täiesti teostatav, sest ega siis iga aasta hakata teostama nii suurt murd mist ja koondamist nagu 1930. aastal, ja nii peaks täiesti võimalik olema ka koondamise korral vallandada õpejõude vaid aasta lõpuks, loomulikult

kuuajalise etteteatamisega. Koondami sed ja õppejõu vallandamised õppeaasta keskel annavad vaid tunnistust halvast korraldusvõimest ja hoolimatusest õpejõu saatuse vastu. — Edasi, arusaamatuste kõrvaldamiseks tuleb täiendada seda peatükki määrusega, et *määratud õppejõudude ametivahekord* lõpeb auto maatselt õppeaasta lõpuga, mis annab kooli ülalpidajale aluse, koolivalitsuselt lahtiregistreerimise teadet omamata, asuda uue õppejõu valimisele.

Peatusin vaid olulisemal õiguslikel momentidel, jättes mainimata mõnegi vähem-tähtsa asjaolu ja minnes mööda mõnestki vormitehnilisest ja terminoloogilisest ebatäpsusest ja puudusest.

Õpetaja ametisse-seadmine.

(Õpetajate X üldkongressil peetud referaat.)

J. Uustalu.*

Õppejõudude teenistusseaduses on meie Liidu juhatus leidnud olevat täht sama momendi õppejõu ametisse-sead mise küsimuse. See küsimus on ju mitu korda ennemgi üldkongresside päeva korras seisnud ja mullu-aastaselt üld kogressil on selles asjas tehtud teatud otsuski. Aga kui see küsimus siiski ka tänavu seisab kongressi päevakorras, siis vist küll sellepärast, et küsimust kõikkülgelt läbi kaaluda ja tulla asja likule, kõigiti põhjendatud otsusele. See otsus peaks saabuma ka selline, mida saaksime kaitsta igal juhul.

Kõigile on arusaadav, et õpetaja ametisse-seadmise momendist pole hu vitatud ainuüksi õpetajaskond. See pole õpetajaskonna sisemine asi, vaid siin ristuvad õpetajaskonna huvid, kooli hu vid ja rahva, kitsamas mõttes omavalit suse huvid. Seaduseandja teeb targasti, kui ta käesoleva küsimuse lahendab nii, et ühelgi huvipool ei jääks süda messe torkivat okast, mis teeb valu iga kordsel puudutamisel.

Kui Liidu sekretäriilt sain austava et tepaneku olla referendiks õpetajate tee nistusseaduse sellele osale, mis käsitleb

õpetaja ametisse-seadmist, siis tähenda ti seejuures, et ma katsuksin arendada neid seisukohti, mida väljendasin „Õpe tajate Lehe“ nr. 6-s. See pole sugugi tä nulik ülesanne, sest mullune kongress, seega siis õpetajaskonna enamik, asus ju teisele seisukohale.

Kuid „rahal on ka teine pool“ ja veel ütlesid vanad roomlased, et enne otsuse tegemist tuleb ära kuulata ka teine pool. (Audiator et altera pars!). Kat sun meeleldi lähtuda sellest „teise poole“ seisukohast.

Eelmärkusena olgu öeldud, et ma ei tunne ennast olevat kompetentse küsi must käsitlema täies ulatuses. Peatun peamiselt vallakoolide õppejõudude ame tisse-seadmisel ja möödun kesk-, kutse ja linnakoolidest. Kuid arvestades asja olu, et suurem osa õpetajaist töötab val lakoolides, siis on küll põhjust nõuda, et vallakoolide õppejõudude ametisse-sead misele kõige rohkem tähelepanu pöö rataks.

Edasi peatun peamiselt õppejõu ame tisse valimise, resp. määramise momen dil, kuna ametisse registreerimine on ju ainult järeldoiming.

Missugusest üldprintsibiist peame lähtuma käesoleva seaduse arutamisel? Missugune nõue võiks olla ühine meile ja igale kodanikule?

Eks ole demokraatlikkuse printsiip see kõige tähtsam, mis peab juhtima seadusetegijaid meie rahvariigis! Kui kümne-kaheteistkümne aasta eest sõna „demokraatia“ kõlas palju populaarsemalt ja laiemalt kui praegu, kas on sellega tõestatud, et demokraatlik riigikord on rahva laiade hulkade suhtes halvem kui mõni muu riigikord? Ei, seda mitte, vaid see näitab, et rahva laiades hulkades demokraatlik mõte pole küllalt juurdunud. Kitsad huviringkonnad ei küsi tihti enam demokraatlikkusest, vaid kasutades laiade hulkade inertsust viivad oma suurema aktiivsusega seaduse raamidesse kitsad erihuvid ka siis, kui sellest kannatab demokraatia mõte. Pime on see, kes ei märkaks tendentsi hüljata rahva laiade hulkade osavõttu riigi ja omavalitsuse asjade ajamiselt, et koondata võim kitsama ringkonna või koguni üksiku isiku kätte. Kas peab õpetajaskond soodustama seda kallakut? Tuletan meelde Adolf Damaschke' sõnu: „Häda inimseltskonnale, kelle üldised ülesanded huvitavad ainult „huvitatuid“. Siis saab jutt rahvavabadusest ja rahvavalitsusest rahva petmiseks.“

„Riik on loodud — loogem kodanikke“, kirjutas Eesti õpetajate Liidu häälekandja „Kasvatus“ oma ilmumise esimeses numbris augustikuus aastal 1919. See loosung maksab veel praegu. Õpetajaskonna tähtsamaks riigipoliitiliseks ülesandeks peaks olema igal võimalusel arendada ja süvendada nende asutiste funktsioone, mis kasvatavad rahva laiemates hulkades eneseteostust, otsustamisvõimet, kriitilist meelt. Kus saab rahvas omandada riigipoliitilist tarkust, kogemust, kui tal ei võimaldata tegeleda riigipoliitiliste küsimustega, kui ta enese kohapealsed asjad otsustatakse mujal, kui ta tähtsamatel juhtudel peab otsustamise loovutama üksikuile isikuile?

Meie koolikorraldus, eriti algkooli korraldus, puudutab kogu rahvast. Maksev algkoolide seadus on algkooli asja teinud tõepoolest rahva asjaks. Algkooli korraldustööst on suurte õi-

gustega kutsutud osa võtma mitmesugused institutsioonid: õpetajaskond, lastevanemad, hoolekogu, vallavalitsus, vallavolikogu, maakoolivalitsus, ministeerium ja lõpuks riigivalitsus. Maaalgkool asub ühe valla piirides, ta on selle valla rahva jaoks, ta kasvatab selle valla kodanikke. Vald peab kooli majanduslikult ülal, varustab teda materjalselt. Kooli ja rahva vahel peab valitsema täieline vastastikune usaldus. Ainult sel eeltingimusel võib kool teha rahuldavate tagajärgedega oma tööd ja täita temale seatud sihte ja ülesandeid.

Maksev algkooli seadus on kooli toonud rahvale ligidale ja see joon on ilus joon maksvas algkooli seaduses. Kui meie ütleme, et eesti kool on võinud palju saavutada noorsoo kasvatusel alal, siis võib ka nii öelda, et senine koolikorraldus on kasvatavalt mõjunud ka neisse rahva asutistesse, mis on pidanud täitma koolikorralduse ülesandeid. Õpetajaskond on pidanud astuma vahetumasse kontakti rahvaga. Tuli koolitada ka rahvast, mitte ükski lapsi. See on olnud raske, kuid väga kasulik töö. Meile on tuttavad väga ilusad näited, kuidas rasketes oludes koolide eest on ometi kaunis hästi hoolitsetud ja seda tänu seigale, et rahvas tundis kooliasja olevat oma asja.

Õpetaja on kooli hing, sellepärast on tema ametisse-seadmine tähtis toiming. Sellest toimingust on huvitatud eeskätt muidugi riigivõim, teiseks kohalik rahvas, aga muidugi ka õpetajaskond.

Riigivõim annab seadused, mille raamides koolielu peab arenema. Haridus- ja Sotsiaalministeerium valvab seaduste täitmist ja reguleerib seda seaduste põhjal antavate määrustega. Kellele peaks kuuluma muu osa koolikorraldusest?

Kes on selleks kompetentsem kui vallaomavalitsus? Vallaomavalitsusel pole ju praegu väikesi ülesandeid täita. Tuletagem ainult meelde, et ta mitmel pool on üles ehitanud kallid koolimajad, mis teevad ehitajaile ainult au.

Igivanast ajast on valdadel olnud õigus valida õpetajaid. See seik on tingimata õpetajat ja rahvast üksteisega väga tihedasti sidunud. Maksva algkooli seaduse järgi ei saa need sidemed

lõtvuda, sest lastevanemate koguga ja hoolekoguga on õpetaja kohustatud pidama pidevat kontakti.

Praegu kuulub isegi õpetajaskonnast hääli, et see kontakt on olnud veelgi puudulik, on olnud võib-olla liiga ametlik. Et kooli ja kodu teineteisele veelgi lähemale nihutada, selleks asutati Tallinnas eriühing, mis endale küllalt tööd näib leidvat. Kuulen hääli, et kui praegu juletakse kaunis rahulikult asuda seniste koolikorralduse põhialuste lammutamisele, siis selles on osalt süüdi ka õpetajad, et nad veel kõik pole teinud ükskord nende endi poolt heaks tunnistatud kooli ideaalide propageerimiseks.

Mis aga tuleks öelda siis, kui meie õpetajat ja rahvast teineteisest nihutame eemamale, mis tehakse siis, kui õpetaja valimise ja isegi kandidaatide soovitamise õigus võetakse kohalikult rahvalt.

Rääkides kodanikuna, tuleb tunnustada, et see on ometi demokraatia võit, kui vallavolikogu käes on õpetaja valimine. Rahvas kohtleb seda asjaolu kui endast-mõistetavat. Tahan olla prohet ja öelda, et vallad sellest igivanast õigusest nii kergesti loobuda ei taha. Teistsuguse valimismooduse elluviimise kavatsuse vastu tõuseks valdade poolt suur pahameeletorm. Ja kui meil õnnestuks õpetajaid valiv asutis viia vallast ära mujale, siis tingimata jääks valla rahva südamesse kibeduse-okas, mis aina rikub õpetajaskonna ja rahva vahekorda. Rahvas ei lepi selle teadmisega, et mingisugune komisjon, kus on alalisi liikmeid ainult 4, valib maakonna õpetajad, kelle arv on 300—400. See on aste tsentralisatsiooni poole, mille vastu tuleb olla demokraatia nimel.

Kuigi uude olukorda sattumine tooks õpetajaskonnale mõningaid paremusi, siis tekib uuest olukorrast õpetajaile ka palju halbusi, mis minu meelest näivad paremused tublisti üle kaaluvat.

Ühes maakonnas koosnes haridusnõukogu ainuüksi õpetajaist. Ütleme, et ka valimiskomisjon juhtumisi moodustatakse samasuguselt. Esialgu näib, et õpetajaskond on palju võitnud, kuid kas meil on kõlblat õigust omada sää-

rast võitu? Kas suudaks see koondis võita küllalt autoriteeti rahva silmis?

Vallaomavalitsusel on seljataga pikk ajalugu ja arenemiskäik. Pean elujõulist valda ideaalseks omavalitsuse üksuseks, mis alati areneb ja mille vastu midagi öelda ei saa. Maaomavalitsus töötab praegu õige puudulikel põhialusel, tema olemasolu tarvilikkuses kaheldakse praegu väga palju ja põhjendatult. Ja kuigi jääksid maaomavalitsuse asutised, siis ei saa need asutised kunagi domineerivaiks. Suurt populaarsust need asutised endile kunagi ei võida. Mida tähtsamaid asju maaomavalitsuse kompetentsi anda, seda rohkem sajab ta pihta arvustusenooli, seda väetimatena näivad nad rahva silmis. Vähematel linnadel ja alevitel puuduvad iseseisvad koolivalitsused. Nemad ei saaks moodustada valimiskomisjone. Nende õpetajate valimine toimuks maakonna komisjonides. Sellega oleks nagu öeldud, et nende linnade ja alevite omavalitsuste koosseis pole tõesti kompetentne endale õpetajaid valima. Mis õigusega võime seda teha ja öelda, et linnaomavalitsused ei tea ise, missuguseid õppejõude neile tarvis, vaid seda võib paremini valimiskomisjon, mis asub maakoolivalitsuse juures, kus liikmete enamik on maalt?

Meie ei saa ka tõendada, et vallaomavalitsused, vallavolikogud koosneksid nüüd veel viimteni harimatuist isikuist, kellel kooliküsimustest pole aimu. Vallavolikogude koosseis aina tõuseb ja täieneb hariduselt ja arusaamiselt, nagu tõuseb ja peab tõusma kogu rahva arusaamine. Meie rahvas peab ju tihti täitma tähtsaid riigipolitilisi ülesandeid, kui ta valib rahvaesindajaid parlamenti, maavolikokku, vallavolikokku. Kas peame meie need olema, kes tulevad ütlemä: „See rahvas on veel liiga rumal selleks, et talle usaldada selliseid tähtsaid ülesandeid“. Muidugi, tihti on meie nõuded suuremad kui vallaomavalitsuse arusaamine. Kuid see on ja jääb nii. Meie ei kõlba enam õpetajaiks, kui meie lihtkodanikust kaugemale ette ei mõista näha.

Õpetaja valimine ei toimu ju otsesel rahvahääletusel vabal valikul. See sünnib kindlais raames. Maksva korra juu-

res õpetaja kandidaat käib enne läbi mitmekordse sõela, ennekui ta võib end kohal kindla tunda. Rääkimata sellest, et inimene, kes endale valinud õpetajakutse, peab läbi tegema kaunis pika ettevalmistuse, peab läbi käima üle mitmesuguste kaalude, peab olema prooviaastail jne., peab ta mitme teise hulgast endale võitma valiva asutise poolehoidu. Enne, kui vallavolikogud kandidaadi lõplikult kohale valib, sõelutakse teda hoolekogus, kes ütleb oma arvamuse ka volikogule. On natuke liig oletada, et vallavolikogud nüüd veel võivad pöörasusi teha.

Ma kriipsutan alla nimelt hoolekogu tähtsust. Hoolekogu minu arvates on see asutis, kus võimalik on kaaluda õpetaja kandidaadi kõlblikkust teatud kohale kõige asjalikumalt ja asjatundlikumalt. Hoolekogus leiavad avaldust nii õpetajate, lastevanemate kui vallavolikogu soovid. Selles väikeses ringis on võimalik hulga hulgast valida parimaid, ilma et eriti rõhutataks muid kui kooli huviseid. Kui vallavolikogu valib õpetaja hoolekogu poolt esitatud kandidaatide hulgast, siis võib kidlamini loota, et õpetaja võetakse vastu parema rahuloluga.

Demokraatlikku mõtlemisviisi pooldava kodaniku seisukohalt praegu maksav õpetaja valimiskord (mõtlen siin maad) on otse ideaalne ja ka õpetajail ei peaks siin olema palju põhjust nuriemiseks. Jälgige tähelepanelikult algkooli seadust selles osas, mis puudutab õpetaja valimist: vabast kohast tuleb avalikult kuulutada; hoolekogu, kus pariteedi alusel esindatud õpetajad, lastevanemad ja vallavolikogu, kaalub, kes esinenud kandidaatidest kõlbab antud kohale; vallavolikogu võib hoolekogu poolt esitatud kandidaadi kõrvale jätta ainult mõjuvaid põhjustel; vallavolikogu võib õpetaja kandidaadilt nõuda tunnistust selle kohta, et õpetajaskond ei ole kandidaadi vastu kutse-eetika seisukohast. Kui käidaks selle seaduse mõtte järgi, siis peaksid õpetaja ametisse pääsema ainult need, kes seda väärt, kuna kontroll on mitmekülgne.

Uues algkooli seaduse eelnõus kui ka teenistusseaduse eelnõus pole nähtud ette hoolekogu õigust esitada valivale

asutisele õpetajakandidaate. See on puudus ja tuleb kõrvaldada seaduse tegemisel. See ei ole mingisugune vallavolikogu õiguste piiramine, vaid moodus, mis tagab autoriteetsema tulemuse.

Komisjoni moodusel on suuremaid puudusi, et valimistoiming on antud ühe asutise kätte ja sama asutise kätte ka õpetaja kohale registreerimine. Väärnämete ja eksimuste puhul ei ole protestijaks enam mitte asutis, nagu seda on praegu maakoolivalitsus eksimuste puhul vallavolikogudes, vaid nüüd peavad protestijaiks olema üksikud isikud, kellel see on aga hulga raskem.

Lähemal vaatlusel jõuame otsusele, et valimiskomisjonis pääseb ainuvalitsejaks komisjoni esimees, koolivalitsuse juhataja, kuna teistel liikmetel tuleb leppida statistide osaga. Koolivalitsuse juhataja kuulutab koha välja, temale esitatakse dokumendid, ta tutvub nendega aegsasti. Koolivalitsuse juhatajaga astuvad kandidaadid otsesse kokku puutesse. Loomulik on ju, et koolivalitsuse juhataja ka esitab, missugusele kohale üks või teine kohasoovija tuleb valida. Teistel komisjoni liikmeil pole õigust tutvuda kandidaatide dokumentidega enne valimist. See õigus on küll ka koolijuhatajal, kuid koolijuhatajal on komisjonis ainult sõnaõigus, hääleõigust aga mitte. Mis saavad öelda teised komisjoni liikmed valimisel esinenud kandidaatide hulga kohta, kui nad neid saavad vast ainult näha. Ma arvan, et vähe leiduks neid, kes endid laseksid nii rumalasse seisundisse asetada, kui on lihtliige selles komisjonis. Eriti täbaras seisundis oleksid valla esindajad, kui vallavolikogu, kes neid valinud, küsiks, miks valiti see või see kandidaat. Neil poleks muud midagi lausuda, kui et see esitati ja meie hääletasime poolt.

Komisjoni mooduse juures pääsevad prevaleerivasse ossa just poliitilised motiivid, sest koolivalitsuse juhataja on ju poliitiline isik. Koolivalitsuse juhatajal on palju võimalusi läbi suruda oma meelne kandidaat. Temal on suur võim maakonnas komplekteerida omameelset õpetajaskonda. Mõnel juhul poleks tei-

se meelsusega õpetajal üldse võimalik teatud maakonnas kohta leida. Kas õpetajate esindajad riskivad asuda koolivalitsuse juhatajaga, nende otsese ülemusega, opositsiooni? Mis saavad teha kaks valla esindajat? Ehk kujutelge seisukorda, kui õpetajaks valitakse isik, kelle vastu on valla esindajad kas või poliitistel motiividel. Valla esindajad võivad valitud isiku elukohal väga kibe daks teha, sest valla esindajail on ju vallas nii suur mõju, et ükski komisjoni autoriteet selle vastu ei pea. Kui aga komisjon arvestab ainult kahe valla esindaja arvamusi, sellega ka vallavolikogu enamiku arvamust, siis pole ju ka mõtet valimisel komisjonis.

Kas maksab koolijuhatajal, kel komisjonis ainult sõnaõigus, selleks vaeva näha, et lähemalt kaaluda kandidaate. Lahkarvamuste puhul koolivalitsuse juhatajaga jääb muidugi peale viimane, sest ta on ju kõrgem instants, kellel loomulikult suurem mõju.

Valla esindajad valimiskomisjonis ei tarvitse sugugi tuttavad olla antud kooli vajadustega. Iseasi oleks, kui komisjonis oleksid need kaks liiget, kes valla esindajaina kooli hoolekogus. Veel üks seik. Vallavolikogu peab selleks eriti kokku tulema, et valida valijaid-mehi. Kuna õpetajate valimised toimuvad suvel, mil vallavolikogud käivad harva koos, siis igakord, kui tullakse kokku selleks erandjuhuks, küsitakse vallavolikogus: „Aga miks siis meie ise ei saa valida endile õpetajat?“ Siit näete, et uus valimise moodus otse provtseeriks rahulolematust enese vastu neis asutistes, millega õpetajail pärast tuleb tihti kokku puutuda.

Ei see oli õpetajale kasuks, vaid kahjuks.

Minu kaasreferent avaldas „Õpetajate Lehes“ üleskutse, kus palus endale teatada kõigist väärnähetest, mis ette tulnud õpetajate valimisel. Loodetavasti võib ta neid terve rea meile ette kanda. Olen komisjoni mooduse vastu kõneldud, kuid väärnähetest, mis sel alal ette tulnud, ei tea ma kõnelda, sest et komisjonides valimisi veel pole toimetatud. Aga ma ei usu, et ma, ütleme, kümne aasta pärast väärnähetest kõ-

nelda ei saaks, kui nüüd maksma pandaks valimine maakonna komisjonis.

Ühelt maaomavalitsuse tegelaselt küsides, mis väärnähetest õpetajate valimise puhul on neile teatatud, ütles see tegelane, et nendeni on teateid ulatunud vähestest väärnähetest. Kuid ta lisas juurde, et viimasel ajal olevat palju valimisi toimunud liigutegemise tähe all.

Kui see on tõsi, kust tuleb otsida siis süüdlasi?

Siin on tegemist kõige odavama äraostmisega. Need on õpetajad, kes tahavad võita poolehoidu sellega, et ostavad vallavolikogu liikmeile viina. Vististi on need kohasoovijad ka nii pealetükkivad, et liigutegemisega tahavad võita enda poole volikogu enamikku. Kelle peale kivi visata, kui isegi ühest õpetajate ühingu esimehest räägiti, et ta tugevasti oli liiku teinud, et saada valitud kohale, kus ta seni oli teotsenud määratud õpetajana. Siin on algataja osas ju õpetaja, käesoleval juhul õpetajaskonna etteotsa pääsenud isik, sellega siis tuleb see element, kes nii odavasti püüab kohale pääseda, õpetajaskonnast välja rookida. Kui meie seda ei katsu teha, siis pole me kunagi kindlustatud ka selle vastu, et niisugust äraostmist ei tule ette ka valimiskomisjonis. Komisjonis on ju ostetavaid veel vähem kui vallavolikogus ja ajal, kus isegi pealinna linnanõunik altkäemaksu võtmise pärast pikemaks ajaks pokri pisteti, ei saa sugugi kindel olla, et kuueliikmeline komisjon ennast ära osta ei lase. Minu arvates on seda vallavolikogudes palju raskem teha, sest siin on koos suurem hulk inimesi, kes mitmesuguste vaadete esindajad.

Üheks kaaluvamaks argumendiks valimiste vastu vallas on see nähe, et mitmel pool vallad on vabatahtlikult loobunud valimistest, lastes koolivalitsust õpetajaid kohale määrata. Sellest nagu näiks, et vallad pole õpetaja valimisest huvitatud.

Siin on mõjumas teised motiivid.

Õpetajate teenistusseaduse eelnõus leidub põhimõte, — mida me ka oleme aktsepteerinud, — et õpetaja enne jäädavalt ametisse-panemist peab paar aastat enne olema proovil, kas ta ka õpetajaametisse kõlbab. Samasugusest

põhimõttest lähtuvad ka vallad. Kui ei ole teataval parajat õpetaja-kandidaati, keda sünniks valida — teatakse ju ka, et õpetajast kergesti lahti ei saa — siis lastakse koolivalitsus saata õpetaja kohale — prooviks, kas kõlbab. Vallad arutavad: kui saadetud õpetaja kõlbab, valime ära; kui ei kõlba, proovime teisi. Mõnel pool jälle koolivalitsused (õigem koolivalitsuse juhatajad) ajasid järjekindlalt seda poliitikat, et saada õpetajaskonda omameelseid isikuid. Ja nii ripuvad kümned, isegi sajad õpetajad maa ja taeva vahel, ilma et nende kohta maksaksid mitmed tähtsad kaitsemäärused. Niisugust olukorda õpetajaskond muidugi milgi tingimusel lubada ei või, kus õpetaja peab töötama nagu ratsahobuse seljas. See ei võimalda viljakat ja pidevat tööd ja sellepärast pole kasuks õppetööle ja rahvaharidus kannatab sellest.

Sellesse korrasse töötab parandust tuua teenistusseaduse eelnõu kõige viimase redaktsiooni § 52. Kuid see § tuleks teha veelgi kategoorilisemaks, nii et kui vallad leiavad, et määratud õpetaja on kohale kõlbmatu, ise teist ei taha valida, siis maakoolivalitsus juba peab selle õpetaja lõplikult kohale registreerima. Kui on õpetaja kutsega, siis ei ole ka tarvidust anda kaheaastast tähtaega, nagu lubab § 52, vaid on küllalt ühest aastast. Kaheaastase tähtaja juures saab koolivalitsus õpetajat ikka ja ikka jälle aasta pärast teisele kohale määrata, nii et vallad ei saakski kasutada kaheaastast tähtaega.

Eelmise arutelu põhjal näib mulle, et riigikodaniku seisukohast ei ole mingisugust tarvidust ega tule mingisugust paremust kooliellu, kui õpetaja valimine maal võetakse vallavolikogudelt ja antakse selleks eriti moodustatud komisjoni kätte, mille kitsas ja ainuke ülesanne on valida õpetajaid. Aga kes peaks valima maakondade poolt ülalpeetavate kesk- ja kutsekoolide õppejõud? Seaduse-eelnõus on selle ülesande täitmine pandud maavolikogudele. Selle põhimõtte vastu ei saa ka olla. Kuid nagu vallas soovitasin õpetajaid valida hoolekogu poolt ettepanud kandidaatide hulgast, nii sooviksin, et kesk- ja kutsekoolide kandidaadid pandaks ette samu-

ti kooli hoolekogude poolt või maakoolivalitsuse poolt. Kumb otstarbekohasem, selle kohta ei taha ma pikemalt sõna võtta.

Siin tahaksin soovi avaldada, et maakoolivalitsused tuleksid reformimisele. Praegust hariduskogu ja haridusnõukogu on raske seadusepärast kujundada. Ka tuleksid koolivalitsuse ülesanded fikseerida täpsamalt. Kuid sellest pikemalt rääkida pole praegu kohane.

Kuidas aga oleksid õpetajaskonna huvid riivatud ühe või teise valimismooduse puhul? Missugune moodus oleks parem õpetajaskonna erihuvide seisukohast? Komisjoni moodus oleks nagu veetlevam, sest komisjonis saaks õpetajaskond otsese esinduse komisjoni kolmandiku näol. Mis oleks siis katki, kui õpetajaskond valivas asutises ei saaks esindust?

Kas siis, kui õpetajaskond ei saa valivas asutises oma otsest esindust, on võimalikud kõik võimalused, mis kahjustavad õpetajaskonda? Mis erilist on siis õpetajail soovida õpetaja valimistel?

Õpetajaskonnale on see tähtis, et õpetajaametisse ei pääseks võhikud. — Seda ei luba ka teenistusseaduse kava ja maksev seadus. Isikuile, kel pole õpetaja-kutset, on õpetajaamet niisama hea kui suletud.

Õpetajaskond soovib, et õpetajaametisse pääseksid ainult need isikud, kes vastaksid sellekohastele kutse-eetilistele nõudeile.

Missugune õpetaja kandidaat vastab kutse-eetilistele nõudeile, missugune mitte, see on raske küsimus. On avalikult teatavaks saanud õige vähe juhtumeid, kus õpetajaskond oleks oma liiget karistanud kutse-eetika vastu eksimise pärast. Tahaksin loota, et pole vist ainult õpetajat, kellele õpetajaskond karistusena oleks takistusi teinud koha hankimisel. Paraku on õpetaja jälgitav tuhandeist silmist, iga mustusetäpp otsitakse üles ja pealegi on teenistusseaduse-eelnõus norme, mis tahavad vältida õpetaja eksimusi kutse-eetika vastu.

Oletame siiski, et tuleb ette sääraseid õpetajaid, keda organiseerunud õpetajaskond oma hulka ei tahaks. Kui tuleb ette niisugune juhtum, et kogu õpetajaskond on teinud mõne kohta seesugu-

se hävitava otsuse, kas siis on võimalik teostada seda otsust ainult selle kahe esindaja kaudu, kes võtavad osa õpetaja valimisest? Lahtine on ka veel küsimus, missugune organisatsioon delegerib esindajad valimiskomisjoni. Hiiumaa alal võivad praegu arendada oma tegevust kolm õpetajate organisatsiooni, missugusele neist anda õigus delegerida esindajaid? Tartus protestitakse, miks üks organisatsioon sai esinduse, teine mitte. Osavad kombineerijad võivad ellu kutsuda uusi õpetajate organisatsioone, — pole nõutud, et need peaksid olema professionaalsed organisatsioonid — ja saada neist esindajaid, sest missugune organisatsioon saadab esindaja, selle määrab vist — Hasomin. Iseasi oleks, kui esindajad valitakse kogu õpetajate korporatsiooni poolt. Kuid ka sel puhul võib tekkida küsimus, kas esindajaiks valitakse kutseteadlikud õpetajad, kelle nimel meie tahame rääkida.

Õeldakse, et kohta-otsival õpetajal olevat tarvis kanda suuri kulusid, et kohta leida: sõida siia ja sõida sinna, kuni viimaks rahakott tühi. Kui õpetaja valimine koondatakse maakonnalinna, siis pole muud tarvis, kui sõida sinna ja koht on käes.

Nende sõidukuludega ei ole aga asi sugugi nii hull. Kuskil tuleb kulusid kanda nii või teisiti. Oma maakonna õpetajail on sõidukulud tühised, nii et nende pärast ei tarvitse hakata ümber korraldama süsteemi, mis muidu tunnistatud heaks. Ja kas võib kohasovi- ja olla nii kindel, et kohale sõitmata, kontakti astumata koolijuhatajaga ja valla esindajatega, selleks kulu kandmata ta tõesti valitakse kohale. Nii naiivsed võivad olla vähesed. Enamik peab kandma siiski need kulud ja veel lisaks sõitma maakonnalinna, või üks- haaval külastama komisjoniliikmeid. Tõssikesel tuleb läbi sõita võib-olla mitu maakonda, enne kui koha leiab. Ei saa ta kulusid kokku hoida.

Et kohaotsimise kulusid tagasi saada, võiks kõne alla tulla õpetaja kohalekolimise kulude tasumine valla poolt. Tean, et mitmed vallad ses suhtes on õpetajaile vastu tulnud. Võiks isegi niisuguse määruse võtta teenistusseadusse, ku-

na ka riigiteenistuse seaduses räägitakse kolimise kulude tasumisest.

Üks koolinõunik rääkis kord, et Petserimaal olevat õpetaja-kandidaat pandud laulma. Nii olevat tahtetud proovida kandidaadi kõlblikkust. Tean ka veel niisuguse nalja, et meeskandidaadid kukkusid isekeskis maadlema. Kõige tugevam pidi saama õiguse kohale kandideerida.

Need juhtumid on kas naljad või häbematused, mis võivad ette tulla vast ainult Petserimaal. Üldiselt koheldakse kandidaate ikka korrektselt. Häbematused on igas olukorras võimalikud, kui õpetajaskond nendele vastupanu ei avalda ja häbiposti kinni ei naeluta.

Enne maailmasõda tegin endale kord sportlikuks ülesandeks käia õpetajate valimisel ja organiseerida kokkuleppeid eesmärgiga tõsta õpetajate palku harilikust normist kõrgemale. Kandidaadid pidid töötama, et keegi alla kokkuleppe palgasuurust end kohale valida ei lase. Mis oli tulemus? Leidus ikka kandidaate, kes valmis olid ametisse hakkama palgaga, mis, nagu teada, olid ju väga odavad. Õpetajail puudus tarviline solidaarsus. See solidaarsus puudub ka praegugi veel kõige algelisemais asjus ja see on õpetajaskonna nõrkus. Siin ei aita välised õigused, vaid õpetajaskond peab sisemiselt tugevnema.

Tulles tagasi õpetajaid valivate asutiste juurde, küsime, kas maakonna valimiskomisjoni ees ei katsuta samuti mitmesuguste kõrvalvõtetega leida ühelt poolt kohta ja teiselt poolt parajat kandidaati? Oi, neid osavaid kombineerijaid leidub kõikjal! Maakonnas on need kombinatsioonid muidugi peened, salajamad ja maksavad ka rohkem.

Ma ei taha ju sellega sugugi tõendada, et maakonna valimiskomisjonist võib ainult tekkida korrupsiooni-pesa. Tahhan ainult öelda, et väärnähted, mis tulevad ette vallavolikogudes, võivad ette tulla ka komisjonides.

Meie näeme, et uuest korrast loodetav kasu võib näppude vahel ära sulada. Küll aga tõuseb uuest korrast koolile ja õpetajaile küllalt halbusi, nagu eespool tähendasin. Tuleb tõsiselt kaaluda poolt ja vastu, et tulemused oleksid head.

Ei tohi minu meelest last visata välja ühes pesuveega. Ma ei taha eitada, et senise korra juures ei oleks ette tulnud väärnähteid, aga kus midagi tehakse, seal tehakse ka vigu. Nende vigade vastu tuleb ühiselt võidelda ja õpetajaskond saavutab siis palju, kui ta on sisemiselt tugev ja ühtlaselt häälestatud. Õpetajaskonna häälel on siis mõju, kui nõudmised on kaalutud ja põhjendatud. Õpetaja aktsioon on teenerikkam, kui see toob kasu kogu rahva arenemisele. Alul tähendasin, et kui vallaomavalitsusele jätta rohkem funktsioone, siis see koolitab rahvast, tõstab temas arusaamist, kriitilist meelt ja vastutustunnet. See on üheks eeltingimuseks demokraatliku korra püsimisel ja kõvenemisel.

Praegu maksev õpetaja valimiskord näib mulle olevat palju demokraatlikum kui soovitatud uus valimiskord sellekohases komisjonis ja see on iseendast juba praeguse korra voorusi.

Peatusin pikemalt õpetaja valimisel, kuna selles küsimuses kui kõige tähtsam on lahkavamusi.

Minu lõpptulemus on, et praegu mak-

sev kord on üldiselt vastuvõetavam, eriti maaoludes, kui valimine valimiskomisjonis. Eelnõu kohta olen teinud paranduse selles mõttes, et peaks olema asutis või isikud, kes enne valimist põhjalikult võiksid tutvuda kohasoovijate dokumentidega. Praegu tutvub kandidaatidega hoolekogu, kel on ka õigus esitada kandidaate. See õigus peaks hoolekogule ka tulevikus jääma. Samuti peaks hoolekogu esindajal olema sõnaõigus valivas asutises. Kui koolijuhatajal on õigus tutvuda kandidaatide dokumentidega, siis peaks tal loomulikult olema sõnaõigus, et esitada omi seisukohti.

Kui aga hüljatakse hoolekogu osavõttu valimistoimingust, siis peaks ikkagi kooli poolt olema kaks isikut valiva asutise koosolekul, üks koolijuhataja ning teine õppenõukogu esindaja. Eelnõus on koolijuhataja osavõtt väljendatud ebamääraselt.

Üks väike parandus puudutab § 37. ja sihib sinna poole, et oleks üks leht, kus avaldataks kõik kohakuulutised, et asjast-huvitatuil oleks võimalik saada ülevaadet vabadest kohtadest.

Soome rahvakool.

Rahvakoolinõunik *Akseli Salokannel.*

Rahvakool on meil veel nooruke. See korraldati määrustega alles aastal 1866. Enne seda oli ainult üksikuid rahvakoole siin-seal. Rahva õpetuse eest hoolitses kirik lasteloetuste ja leeriõpetuse kaudu.

1866. aasta määrus korraldas rahvakooliõppeasutised. See määrus toetub peamiselt Uno Cygnaeuse ettepanekuile, kuigi viimaseid kitsendades. Uno Cygnaeus on Soome rahvakooli looja ning isa ja tema ettepanekud ja kavad olid nii kaugele-nägevad ja ajast ettejäädavad, et neid kõiki ei ole suudetud teostada tänapäevaks. Uno Cygnaeuse rahvakool oli tõeline töökool selle sõna paremas tähenduses. Kasvatada „töö kaudu tööks“ oli Cygnaeuse tähtsam põhimõte. Seepärast olid käsitöö, aia-

töö, väikelastehoid ja eriti tütarlaste õpetus tema kavas eriti tähtsad.

1866. aasta määrus korraldas maaomavalitsuste nelja-aastased rahvakoolid, kuhu pidid tulema õppima 9-aastased lugeda-oskavad lapsed. Algõpetuse läbiviimine jäeti kodu hooleks, sest Cygnaeus kartis, et rahvas võiks rahulduda ainult rahvakooli alamastmega ja jätta kõrvale nn. ülemrahvakooli.

Koolide asutamine ja kooliskäimine olid siis veel vabatahtlikud. Ainult 1898. aasta nn. kooliringkondade-määrus kohustab omavalitsusi jagunema rahvakooli-ringkondadeks raadiusega umbes 5 km, millesse, kui selle piirides leidub vähemalt 30 kooliealist last, tuleb asutada kool. See määrus tähendab siis koolikohustust, s. o. õigemini kooli

asutamissundust, kuid see ei tähenda veel õppesundust lastele. Alles 1921. aastal pandi maksma koolikohustus-seadus kogu maal. Selle seaduse järgi hakkab koolikohustus täiel määral maksma 16-ne aasta jooksul, s. o. 1937. aasta sügiseks. Mida sisaldab see koolikohustuse seadus?

Tavaline rahvakool on kuueaastane. Sellest on 2 aastat alam- ja 4 aastat ülemrahvakooli-astet. Lisaks veel kaheaastane täiendusõpetus (täiendus-kool) selliselt, et seda maaomavalit-suste piirkondades antakse õhtuti kogusummas 108—150 tundi aastas; lin-nades ja aleveis on see korraldatud päevakoolina 36 õppenädalaga aastas, nädalas 30 õppetundi. Koolikohustus kestab sellega 8 aastat. alates siis, kui laps saab 7-meaastaseks ja lõppedes 16. eluaastaga.

Peale *täieliste* rahvakoolide, mis on kas 18- või 36-nädalased alamastme-koolid või 4-aastased ning 4-klassilised ülemastmekoolid, võib sama seaduse alusel asutatud saada niisugustes kooli-ringkondades, kus koolikohuslike arvu ei tõuse üle 30-ne, nn. *koondatud* (supistettuja) koole, milles ühe ja sama õpetaja hooleks on laste õpetamine nii, et 7—8-aastased käivad sügisel ja ke-vadel kokku 12 nädalat kahe aasta, ja ülemised klassid 28 nädalat aastas nelja aasta jooksul. Sellele tuleb lisaks veel täiendusõpetus kahe aasta jooksul, nagu see on korraldatud täielisteski rahvakoolides.

Koondatud rahvakoole on tugevasti hakatud arvustama nende lühikese õp-peaja pärast.

Rahulolematusi on tõusnud ka 18-nä-dalaste alamastmekoolide vastu sama-del põhjustel. Suurim puudus neis koolides seisab selles, et lapsed neist jäävad kord terveks aastaks, kord pooleks koolist täiesti ära.

Täiendusõpetus on samuti äratanud palju mõttevahetusi. Õhtune koolitöö aasta pimedamatel aegadel on tunnista-tud ebakohaseks. Noortele teeb raskusi käia koolis kauge maa tagant, mille töt-tu tuleb ette sagedasi puudumisi koo-list. Ongi muuseas tehtud ettepane-kuid, et täiendusõpetus maal korralda-

taks päeviti üks kord nädalas, kusjuu-res samal päeval seisaks töö tavalises rahvakoolis. Nii muutuks õpetus in-tensiivsemaks ja õpilaste kooliskäimine korrapärasemaks.

Täiendusõpetuse korraldust linnades ja aleveis raskendab suuresti veel see asjaolu, et 13—16-aastased noored ela-tavad endid juba nende endi tööst.

Rahvakooliõpilaste üldine arv viimal-sel poolaastal oli 345 350. Õpetajate arv kogu riigis oli 11 628.

Koolikohustus ongi laiaulatuslikult paljudes omavalitsuse piirkondades juba läbi viidud lõplikult. Uusi koole asutatakse ainult veel kõrvalisematesse paikadesse ja nende arv ulatub mõne-sajasse. On veel ehitamata umbes 20% koolikohustuse täielikuks läbiviimiseks tarvilikkudest koolimajadest.

Koolikohustusseadusega liitub veel rahvakoolide ülalpidamisseadus.

Selle seaduse alusel saavad maaoma-valitsused koolimajade ehitamiseks vä-hemalt 20% abiraha kogu ehituse eel-arest ja 40% pikaajalist laenu 6½% aastas. Õpperaamatuteks, koolitarve-teks, koolimööblik, õppevahendeiks, laste toitmiseks ja riietamiseks, kooli-majade korrashoiuks jne. saavad maa-omavalitsused riigilt toetust ⅓ viimas-te muretsemiseks minevaist summa-dest. Õpilased saavad koolitarbed ja õpperaamatud täiesti maksuta ja täie-liseks omanduseks.

Kooliülalpidamisseaduse kaudu ongi maaomavalitsused saanud seada oma koolid eriti heasse korda. Koolimajade ehitamine sünnib koolivalitsuse ja oma-valitsuse hoolsal järelevalvel, mistõttu koolimajad suudavad rahuldada suuri-maidki nõudeid. Ehitusmaterjaliks ha-katakse tarvitama ikka enam ja enam tulekindlaid aineid, kas telliskive või sementi.

Palgad maal-töötavaile õpetajaile maksab riik. Ainult lisatasud natuu-ras, nagu korteri, valgustuse, kütte ja maa (vähemalt ½ hektaari) annab omavalitsus.

Riigi poolt maksetavad rahapalgad on järgmised:

Alamrahvakooliõpetaja, kelle tunni-määr 24 tundi nädalas, saab aastas 10 200 Smk.

Ülemarahvakooliõpetaja aastapalk on vallalistele 15 000 Smk., neile aga, kellel on perekond vähemalt ühe lapsega, 17 400 Smk. Sellele lisaks tuleb veel kasvatusabi iga lapse kohta 100 Smk. kuus. Nn. koondatud (supistatud) rahvakooli õpetaja saab aastas veel lisapalka 2 400 Smk.

Praktika-aastatega tõuseb õpetajate palk iga nelja praktika-aasta järele 6% võrra põhipalgast. Korteriks saab ülemrahvakooli meesõpetaja kolm tuba ja köögi ja naisõpetaja kaks tuba ja köögi; alamastme õpetaja saab ühe toa köögi. Lisaks saab iga rahvakooliõpetaja veel tarvitamiseks sauna, lehmalauda, aida, keldri, heinaküüni, karjamaa ja $\frac{1}{2}$ hektaari põldu.

Täieline rahvakooliõpetaja pension võrdub aastas ülemastme õpetajal 12 000 Smk. ja alamastme õpetajal 8 000 Smk.; täieline pension antakse 60. eluaastast peale ja pärast vähemasti 30-aastast töötamist koolis. 65-dast eluaastast peale loetakse õpetaja erusminevaks, kui haridusministeerium ei anna erilist luba töötamiseks vanemaski eas.

Koolide ülalpidamisseadus on tähelepandavalt hõlbustanud omavalitsustele koolide ülalpidamist ja korrashoidu, kuna samal ajal riigi kulud haridusele on tugevasti kasvanud. Omavalitsused on praeguse koolide ülalpidamise korraga täiesti rahul ja teevad omapoolt kõik, mis võimalik, kooliliste seisukorra tõstmiseks heale järjele. Riik kulutab rahvakoolide ülalpidamiseks aastas umbes 300.000.000 Smk.

Õpetajate ettevalmistus sünnib ainult seminarides, mida on 6 soomlastele ja 2 rootslastele, lisaks 1 üliõpilasseminar Helsingis. Jyväskylä's mõne aasta eest töötanud üliõpilasseminar on nüüd katkestanud oma tegevuse. Üliõpilasseminar Helsingis on ühe aasta kursusega, Jyväskylä nais- ja Rauma meesseminarid, millesse õpilased astuvad pärast keskkooli lõpetamist (Soome nn. keskkoolikursus võrdub umbes Eesti keskkooli teise klassi kursusele; Eesti keskkool täies ulatuses võrdub Soome oppi-

kouhule) on 3-e aastase õppekursusega, kõik teised seminarid aga 5-aastase kursusega. Seminaride õppekursuse pikendamine kuueaastaseks ja kuueklassiliseks on kavatsusel juba pikemat aega, kusjuures ümberkorralduse juhtmõtted leidsid väljenduse juba 1922. aastal dr. K. A. Franssila poolt koostatud üksikasjalises kavas. Seminaride ümberkorraldus kuueaastasteks saab võimalikuks loodetavasti siis, kui seda vähegi lubavad riigi ja samuti üldine majanduslik seisukord.

Seminarid töötavad samuti nagu rahvakoolgi Uno Cygnaeuse vaimus, kuigi tema põhimõttest ajajooksul on jäänud mõndagi kõrvale. Uno Cygnaeus ise oli Jyväskylä seminari esimene juhataja.

On olnud kõne all Soome rahvakooliõpetajate ettevalmistus *ülikoolideski* — Saksa ja teiste välismaade eeskujul. Seda kavatsust ei ole aga seni teostatud, ega tule see vist teostamisele üldse niipea.

Soome seminarid on kasvatanud tublisid ja oma töös innukaid õpetajaid, kes peamiselt on tulnud rahva enda ridadest ja juba seetõttu omavad eeldusi tagajärjekaks tööks, eriti maal. Kui korraldati võrdlus üliõpilasseminaride lõpetajate ja tavaliste seminaride lõpetajate töötajajärgedest kahekümne aasta jooksul, oli tulemus selline, et milgi tingimusel ei saa olla juttu seminaride kõrvaldamisest õpetajate ettevalmistustööst, vaid ümberpöördukt. Ainuke tunduv puudus ja nõrk külg Soome seminaridel on see, et neis ei õpetata ühtki võõraskeelt. Eesti keelt, mida mina küll ei saa pidada võõraskeeleks, õpetatakse vabatahtliku õppeainena kõigis seminarides. Võõraskeelte puudumine seminarides on põhjuseks asjaolule, et õpetajad ei saa oma edasiõppimistöös kasutada võõraskeelset kirjanust. Kuigi kasvatusteaduslik kirjanus soome keeles on võrdlemisi rikkalik, ometi oleks suur võit, kui ukсед oleksid avatud veel kas Saksa- või Inglismaale. Uuendatud kuueaastases seminaris ja selle õppekavas tuleb see puudus kõrvaldamisele ja seda oodataksegi innu ning huviga.

Peale ülalmainitud ülemrahvakoolide seminaride töötavad meil veel 3 soome ja 1 rootsi alamrahvakooliseminar. Nende õppekursus rajaneb rahvakoolil ja nad on kaheaastased; uuenduskavatsuste järgi tahetakse neid ümber korraldada kolmeaastasteks. — Kõik seminarid peetakse ülal riigi poolt.

Õpetajate puudust, mis oli mõne aasta eest õige suur, ei ole tänapäev enam. Ka ei ole veel õpetajate üleproduktiooni, kuna kõik kutselised õpetajad on saanud seni kohad. Nii on isegi mõned Ingeri õpetajate seminarides ettevalmistuse saanud ja Soomes oma ettevalmistust täiendanud õpetajad emamaal saanud määraliste õpetajate kohad.

Nüüd veel mõni sõna rahvakooli sisemisest korraldusest ja elust. 1866. aasta rahvakoolide määrus annab üldised juhised rahvakooli õppekavade kohta. Alles 1881. aasta õppekavad määravad üksikasjalisemalt õpetuse põhimõtted ja sisu. Kuna mõnedes koolides ühel õpetajal tuleb töötada nelja klassiga, tundus õpetuse keskendamises paljudeski ainetes alul tähelepandavaid raskusi. Seepärast kutsuti 1890. aastal ametisse eriline õpperaamatute komisjon, kes Y. K. Yrjö-Koskise juhatusel töötas välja täpsad üksikasjalised kavad õpperaamatute koostamiseks ja teostas neis kavades tähelepandavaid kontsentratsiooni põhimõtteid. Õppematerjal usuõpetuses, ajaloo, loodusteaduses, maateaduses ja samuti matemaatikas jagati kontsentreiks, milles võimaldus tarviline keskendus ja see põhimõte, mida tuleb pidada Soome algupäraks, on tänapäevani maksmas Soome rahvakoolides.

Uued õppekavad ja uued õppemeetodid on tänapäev parajasti kaalumisel ja teoksil. Vastav komitee, mille juhatajaks oli varemalt prof. Mihael Soinineo, hiljemalt koolinõunik A. J. Tarjanne, on koostanud ja juba nelja aasta eest trüki avaldanud vastava laiaulatusliku märgukirja.

Komitee märgukirjas avaldatud põhimõtete alusel tuleb uuendus Uno Cygnaeuse vaimus. „Töö kaudu töösse“ — see on põhimõte, mis läbib kogu uuenduskava. Õpilaste isetegevusele pannakse kavas suurt rõhku ja sellele on jäetud

laiad võimalused. Nn. rühmaõpetus, mida rõhutab dir. Käis oma loenguis, ei ole unustatud võtmata tähendatud uuenduskavas.

Alamkoolis 7- ja 8-aastastele lastele, on õpetus rajatud peamiselt vaatlusõpetusele ehk üldõpetusele, kus kogu õpetus lähtub lähemast ümbrusest ja juhib õpilasi isetegevusele. Üldõpetuse ained keskenduvad päeva ja aastaegade järgi; see keskendus ei ole küll viidud läbi nii laiaulatuslikult, kui näiteks Eesti koolides.

Kuidas korraldub õpetus ülemas rahvakoolis, seda näitavad peamiselt kaks järgmist õppekorralduskava põhimõtet. Õppematerjal: 1) käsitagu oma kodumaad ja peegeldagu olusid, ja 2) juhtigu igapäevasele praktilisele elule.

Tähendatud põhimõtete alusel on siis ajalugu peamiselt kodumaa ja hõimurahvaste ajalugu. Ainult 8 tundi kummagi kursuse kavas on nähtud ette üldisele ajaloole. Loodusteadusele on antud endisest tähelepandavam koht. Loodusteaduse kavas kuuluvad ka aiatöö, põllumajandus, koduloomadehoid, teravishoid, karskusõpetus, majapidamine ja samuti looduslugu ja loodusajalugu.

Cygnaeuse põhimõtete alusel kuuluvad endiselt kavas sunduslikkude õppeainetena käsitöö ja usuõpetus, kumbki nelja nädalatunniga. Maateadus on viidud ühendusse loodusteaduslikkude ainete rühmaga ja sisaldab peale oma ja hõimurahvaste maateaduse veel Euroopa ja välis-Euroopa maid. Aritmeetika ja elementaarne geomeetria seisavad ainete nimestikus tähtsamal kohal; laulul, võimlemisel ja spordil on samuti väga tähtis koht õppekavas. Loomulikult on kõigi teiste ainete keskuseks emakeele õpetus.

Võõraskeeli ega algebrat ei õpetata meie rahvakoolides nagu Eesti koolides.

Nagu uuendatud on kogu muu õppekorraldus, samuti on seatud uuele alusele ka käsitöö ja joonistuse õpetus. Nende ainete jaoks on erilised komiteed koostanud laialdased kavad. Eriti joonistuse õpetus on Blomstedti, Salervo ja teiste juhatusel paarikümne aasta jooksul täiesti uuendatud.

Koolivalitsus on andnud uute rahvakooliõppekavade lõpliku koostamise Jy-

väskülä seminari õpetaja K. Oksala hooleks.

Uuendatud õppekorraldus, uued kavad ja meetodid teevad vanemaile õpetajaile tunduvaid raskusi. Nende raskuste kõrvaldamiseks on Valitsus korraldanud mitmel pool mitmeid suvekursusi. Sellised on olnud joonistuse, loodus- ja maateaduse, põllumajanduse, majapidamise, karskusõpetuse, laulu- jne. kursused.

Tähtsamaks kasvatusteguriks on koolis möödapääsmatult *õpilasraamatukogu*. Neid on nüüd juba olemas igas koolis ja nende varustamisest võtab riik samuti osa nagu õpperaamatutegi muutsemisest.

Maal asuvate rahvakoolide juhatamine ja valitsemine kuulub vahenditult Helsingis asuvale riigikoolivalitsusele. Ainult mõningaid tähtsamaid küsimusi otsustab haridusministeerium. Samuti ehitusabiraha, laenu ja muud riigi toetused kuuluvad koolivalitsuse korraldusse. Koolivalitsus jaguneb keskkooli- ja rahvakooliosakonnaks. Igal rahvakoolil — nii maal kui linnas — on juhatus (Eesti mõiste järgi — hoolekogu), millesse kuulub 6 liiget, lisaks 7. liikmena veel koolijuhataja. Juhatusel liikmed valib omavalitsuse volikogu kolmeks aastaks, kelle hulgast igal aastal lahkuvad 2 liiget.

Juhatus ülesandeks kuulub kõigi koolielusse puutuvate küsimuste lahendamise ja korraldamine. Juhatus kuu-

lutab välja õpetajate vabad kohad ja toimetab ka õpetajate valimisi. Valimised kinnitab lõplikult ringkonnakoolinõunik.

Revideerimise teostamiseks on kogu riik jagatud 40 ringkonnaks; igas ringkonnas töötab Valitsuse poolt nimetatud ringkonnakoolinõunik. Linnades on linnade omavalitsuste poolt ametisse seatud oma koolinõunikud. Ringkonnakoolinõunikele kuuluvad revideerimiseks ainult rahvakoolid. Keskkoolidel on omad koolinõunikud, kes kuuluvad ühtlasi ka riigikoolivalitsuse liikmete hulka. Joonistuse, käsitöö ja võimlemise õpetuse järele valvavad erilised sellekohased koolinõunikud.

Kuna maaringkondade koolinõunikku- de revideerimispiirkond on võrdlemisi lai, — neisse kuulub sagedasti keskmiselt 150 kooli — siis ei suuda koolinõunik külastada koole igal aastal. Kuna ringkonnakoolinõunikele kuulub veel võrdlemisi suur kantseleitöö: tuleb läbi vaadata koolide aastaaruanded, õppekavad, järelevalve õpetajate valimiste seaduslikkuse üle, lisaks veel kümneid muid asju järele vaadata — kõik see teeb koolinõunikule, kel ei ole ühtki abilist, töökoorma õige raskeks. Ringkonnakoolinõunikeks võidakse valida filosoofia fakulteedi lõpetajaid kandidaadiksamiga, või sellele vastavalt muu eelharidusega, sellele lisaks tuleb veel nõue põhjalikult tunda rahvakooli ja selle korraldust.

Klassitoast.

Minu töö ühekomplektlises maakoolis 1930/31. õppeaastal.

H. Kirpson. (Järg.)

III töö nädal oli mul järgmiselt jaotatud: nädalateema — sügis alajäotus — juurviljad.

I töö päev.

I kl. }
Usuõpetus III " } Kain ja Aabel.
IV " }

Emakeel }
I — Elmo sai punase tomati.
III — Väike Lembit. Kirjal. Pärinimed.
IV — Minu esimesed triibulised. Kirjal. — sama, mis III kl.

Matemaat. }
I — Arv ja number „10“.
III — Ülesandeid juurvilja saagist. Päevatöölise pal- kadest jne.
IV — Sama.

Tööõpetus I — } Korv juurviljaga, läik-
 III — } paberist välja lõigata.
 IV — }

Võimlem. I — } Imiteeriv. liigutused.—
 III — } Juurvilja maastvõtmi-
 IV — } ne, koormasse ladu-
 mine, kojusõit jne.

II tööpäev (III nädal.)

Kodulugu I — }
 III — } Kapsas.
 Loodusõp. IV — }

Matemaat. I — } Ülesanded peenard. ja
 kapsapead. 1—10.
 III — } Kapsa turuhinnad.
 IV — } Ülesanded.

Emakeel I — } „Õõ“ Ema tõi sõtselt
 Õiele ilusa punase
 õuna.
 III — Väike Lembit.
 IV — Mu esimesed triibulised.

Laulmine I — } Sügisel (Tamman-
 III — } Aavik, „Lastelaul II“).
 IV — }

Matemaat. III — Kirjut. rida mitmekoh.
 arve õieti üksteise alla.
 Nagu: 3 417, 698, 24, 5,
 716 ...

Ajalugu IV — Ürginimene põlluharija-
 na ja karjakasvatjana.

III tööpäev (üldiselt—15. õppepäev).

Kodulugu I — } Kapsas. Sissetege-
 III — } mine. Kasu.
 Maateadus IV — Kuu ja taeva tähed.

Emakeel I — Liikuva aabitsa abil
 seada kokku mõningaid
 juurvilja nimetusi.
 III — Väike Lembit.
 IV — Minu esimesed triibuli-
 sed.

Emakeel I — Juurvilja nimede kirjut.
 vihku ja tahvil.
 III — Kirjal. Harilik ja mee-
 litav ütetus. Lõpp -ke
 ja -kene.
 IV — Ärakiri. Nimisõnade
 allakriipsutamise.

Kujutam. I — }
 III — } Joonist. juurvilja
 IV — } kaupluse silt.

Matemaat. I — Täiskümned kuni 100-ni.
 III — 3-ekohal. arvude liit-
 mine.
 IV — Liitmine, lahut. mitmek.
 arvudega.

IV tööpäev (16.)

Usuõpetus I — }
 III — } Aabram ja Lott.
 IV — }

Matemaat. I — Liitmine, lahut. 10-ne
 piiris ühe kaupa.
 III — Liitmine, lahut. 2-he ja
 3-ekohal. arvud.
 IV — Mitmekoh. arvude liitm.,
 lahut.

Emakeel I — „H“. Vihma sajab. Ellal
 oli kooli tulles vihma-
 vari.
 III — Väike Lembit.
 IV — Kui meil veel pükse ei
 olnud. (J. Lattik).

Tööõpetus I — } Läikpaber. Vihmavari,
 III — } kalossid, ja vihma-
 mantel.
 IV — Vaba töö. (Suurem osa
 õpil. valis sama töö
 täiendatult, mis III kl.)

Kodulugu III — } Ürgaja inimene karja-
 kasvatajana ja põllu-
 pidajana.
 (Muu seas oli jutus ka
 vihmane ilm ürgaja
 inimes.)
 Ajalugu IV — }

V tööpäev (17.)
 I — „Ä“ Ema tõi aiast küm-
 me ilusat kapsapääd.

Emakeel III — Väike Lembit.
 IV — Kui meil veel pükse ei
 olnud.

Emakeel I — Ilukiri: kirjatäht. Sõna
 „ema.“
 III — Ilukiri: Vanasõna —
 ahnus ajab auku.
 IV — Ilukiri: Vanasõna —
 Ahnus ajab auku $\frac{1}{2}$ tn.
 ja $\frac{1}{2}$ tn. gr. nimisõnade
 jagunemine.

Matemaat. I — Liitm., lahutam. 1—10
 (2-e kaupa)
 III — 2-he- ja 3-ekoh. arvude
 liitm. ja lahut.
 IV — 2-he- ja 3-ekoh. arvude
 korrutamine.

- Kujutam. I — }
 III — } Joonist. kapsaliblikas.
 IV — }
- Võimlem. I — } Marssimine 1-es ja
 III — } 2-es reas.
 IV — } Mäng — Kapsavaras.
- Loodusõp. IV — Kapsa vaenlased ja
 nende hävitustöö. Viimaste vaenlased.
- VI t õ ö p ä e v (18.)
- Kodulugu I — { Kapsa sissetegemise
 III — { riistad (joonistada.)
 III — { Kapsa sissetegem. riis-
 III — { tad (joonist. ja kirjel-
 III — { dada.)
- Loodusõp. IV — Kapsas (üldkokkuvõtte.)
- I — Meie tunneme juba kõik
 tähed.
- Emakeel III — Väike Lembit.
 IV — Kui meil veel polnud
 pükse.
- Laulmine I — { Teele, teele, kurekesed
 III — {
 IV — { Sügis.
- Maateadus IV — Vähendat. mõõt.

Järgneb.

Kuidas neid kasvatada?

Rabasoo.

Kuna just kasvatuse probleemide lahendamisel on praegusel momendil suurim otsimiste ajajärk, mil nende probleemide lahendamiseks sagedasti soovitatakse otse diametraalselt vastupidiseid suundi, siis lubatagu mul siin esitada paar näidet elust, mille ratsionaalne lahendamine pakuks huvi vahest kõigile õpetajatele.

Üheksa-aastane poeglaps, teise klassi õpilane, hilineb hommikuti peaaegu iga päev poole või terve tunni võrra. Vabaneb koolist kas kell 13¹⁵ või 14¹⁵, aga jõuab koju harilikult kell 17—18. Kodulete pikkus 4,2 km. Õppetarbed saab kõik koolist. Klassis viibides on enam-vähem korralik, kuid õppetööd ei tee muidu, kui just õpetaja seisab tema kõrval. Pöörab aga õpetaja tähelepanu

teistele õpilastele või eemaldub õpetaja, et tööd teha I jaoskonnaga, mis töötab samas komplektis, siis on lõpp igasugusel koolitööl. Ilmuvad käsile mitmesugused muud asjad. Teel ollakse aga äärmiselt ulakas. Selleks kulubki niipalju aega teel. Poisi parandamiseks on katsetud kõik abinõud, mis koolis lubatud. Teda on õpetatud-juhatatud küll klassi ees, küll üksikult, on kaasa saadetud teised õpilased. On korduvalt kõneldud sellest vanematega. Ei mingit tagajärge. Isa ütleb, et tehku kool poisiga, mis tahab — tema ei saa midagi teha.

Üheksa-aastane poeglaps, teist aastat esimeses klassis. Loeb rahuldavalt, laulab hästi, aga käe-töö: kirjutamine, joonistamine, isegi numbrite kirjutamine — täiesti null. Ei kirjuta jällegi muidu, kui õpetaja seisku just kõrval. Nüüd poolteise-aastase tööga on saadud kuidagi niikaugemale, et oskab juba kirjutada kõik väikesed tähed ja mõned suurekki, aga ta lihtsalt ei taha kirjutada.

Kaheteistkümneaastane tütarlaps. Võib korralikult õppida, aga korduvalt tuleb tal tuju mitte sõnagi vastata, ja siis elab ta nädalate kaupa täielise tumsana. Ema surnud. Isa ütleb, et niisugune käitumine olevat tütrele harilik nähe ka kodus. Ja tema ei leia abinõu seda kõrvaldada. Säärane vaikimine jätab suured augud õppetöösse, sest vaikimise ajal ei õpita ka midagi.

Ei ole teada, mis arst-teadlane arvab neist õpilastest, sest kohalik kooliarst on eriteadlane muul alal, ja seegi arst pole koolis käinud kuue aasta kestel.

Huvitava üksikasjana võiks veel nimetada järgmist. Viimasena nimetatud tütarlaps sattus kord varguse kahtluse alla just teisel päeval, kui ta klassis jälle vaikus. Ka varguseasja arutamisel ei vastanud ta klassijuhatajale ühtki sõna. Kui aga tundide lõpul küsimus tuli päevakorraale kõigi õpetajate ja õpilaste üldkoosolekul, vaidles ta väga aktiivselt ja osavalt enda süüdistamise vastu, kuna ometi lõppeks selgus, et tema oligi varas. Pärast seda vaikus ta klassis jälle nädalapäevad.

Kirjanduse arvustisi ja ülevaateid.

E. Muuk ja M. Teder, Lühike eesti keeleõpetus II.

Tuletus- ja lauseõpetus. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1930. 192 lk. Hind 2 kr.

R. Reiman.

E. Muugi ja M. Tedre' „Lühike eesti keeleõpetus II, tuletus- ja lauseõpetus, on loomulikult järjeks E. Muugi „Lühikese eesti keeleõpetuse“ I osale, hääliku- ja vormiõpetusele, ja tahab saada käsiraamatuks keskkooli II klassile. Käesolev raamat on tõsine ja hoolikas katse valida ja korraldada meie keele tuletus- ja lauseõpetuse materjale koolikäsiraamatu teaduslikuks ja meetodiliseks süsteemiks ja ületab senised katsed. Rõõmustavalt seavad autorid peasihiks praktilise keeleõpetuse ja püüavad materjali valiku, süsteemi ja esituslaadiga seda sihti teenida. Harjutustik raamatu lõpus tahab seda tööd kindlustada.

Raamatu *teaduslik* külg on eeltööde ja materjalide võimaluste piires tõsise kaaluga, aga *meetodiline* esitus ei taha vastata praeguse kooli nõudeile.

Autorite *süsteem* on üldiselt kindel. Nad püsivad pidevalt nüüdiskeele deskriptiivsel käsitlusel ja oma antihistoristlikus tendentsis üldse ei vihja keeleajalugu, kuigi küsimuse selgus vajaks vahel seda. Keelepõhimõtete selgituse ühendavad nad järjekindlalt ortograafiaga. Nii tuletus- kui lauseõpetuses hargnevad üksikosad enam-vähem pidevalt, kordumata ja geneetilises seoses. Üksikasjalises arenduses aga paistab silma teatav kõikumine mehaanilis-formalistliku ja psühholoogilis-idealstliku vaatlemisviisi vahel, kuigi autorid püüavad tasakaalustada neid teise juhtides, millest kasvavad ebahütlus, kaksiklus keelekõikumuste liigitluses ja piiritluses ja sideme lõtvumine süntaksi ja morfoloogia vahel.

Näit. jaotavad autorid tuletusõpetuse kaheks osaks: tuletus suffiksitega ja liitmise, esimese osa alaosadeks: käändsõna-, pöördõna ja abisõnaliited.

Esimesed aga liigitatakse edasi puhtsisuliselt: 1. tegijat ja isikut, 2. tegevust ja tegevusasja, 3. omadust ja seisukorda, 4. vähendust ja meelitust, 5. kohta, ala ja kogu ja 6. tüvisõnaga kuidagi ühenduses olevaid asju tähendavad liited. Need piirid jäävad tihti ebamäärasteks (vrd. näit. viimast), veel halvem, toovad paratamata killustuse ja laialipillatuse, mis raskendavad vormiliste arenemisrühmade tunnetamist. Nii esinevad: suffiks -ik §§ 9, 18, 33, 35, peale selle veel eraldi -stik § 32, -ndik § 33, -lik § 22, 28, -nik § 4; suffiks -ne §§ 20, 28, eraldi -lane §§ 5, 28, -line §§ 6, 21, -mine §§ 10, 34; suffiks -us §§ 10, 19, eraldi -is § 15, -s § 36, kusjuures on jäänud selgejooneliselt eristamata rühmad -us < -ude < võde ja -s < -kse; suffiks -nd §§ 18, 36; suffiks -kas §§ 9, 26, 28. Mujal tuletusõpetuses on lähtekohaks vormiline arenemiskäik. Lauseõpetuses on kantud subjekti ja predikatiivi totaalsuse ja partsiaalsuse vaatlus objekti juurde, eri pealkirjaga „Nimetava ja osastava käände tarvitamine alusena, öeldistaitena ja sihitisena. Omastava käände esinemine sihitisena“, kuna muidu vormide tarvitamist käsitletakse vastava põhikõikumuse kaasas. Liitlause osas, mille kohta meil puuduvad eeltööd, on autorid kinni senistes kooligrammatikate traditsioonides. Kindlasti eksitus on paigutada koondlause (§§ 137—140) liitlause liiki ja vaadelda teda üksiklause mehaanilise koondamise tulemusena nagu: „mehi oli heina tegemas“ + „naisi oli heina tegemas“ = „mehi ja naisi oli heina tegemas“, „see oli päikesepaistelisel hommikul“ + „see oli kevadisel hommikul“ = „see oli päikesepaistelisel kevadisel hommikul“, jne. Sellist „koondamist“ ei saa tõestada millegagi, ei ajalooga ega keelepsühholoogiaga, ja koondlause skolastilisel kategoorial ei peaks enam olema kohta kooligrammatikas. Samuti lauselühendeid (§§ 160—162) ei saa ajalooliselt ega keelepsühholoogiliselt käsitada kõrvallause formalistliku „lühendamise“ saadusena, kuna

need on iseseisvalt arenenud, lausepõimist vanemad keelendid (teatavasti tekkis kõrvallause pronoomeni ja konjunktsiooni arenedes). Juba nende terav stiililine, koguni sisuline vahe peaks hoiatama nende võrrastamise eest; küsimusse võiks tulla ainult nende võrdlemine (vrd.: „hiljaksjääja ilma jääb“ — „kes hiljaks jääb, see ilma jääb“; „jõe käänule ehitame endile maja“ — „sinna, kus jõgi käänu teeb, ehitame endile maja“; „kokkuleppe korral maksan sulle raha kohe välja“ — „kui kokku lepime, maksan sulle raha kohe välja“, jts. § 161). Otsene ja kaudne kõne ei tarvitseks moodustada eri liiki (§§ 156—159), vaid sobiks väga hästi koordinaatsiooni alla. Ei mahu liitlause osasse sõnajärjestuse (§§ 163—168) ja kirjavahemärkide tarvitamise (§§ 169—183) vaatlus, mis peaksid moodustama eripeatükid. Need seismised lahkkelid vähendavad tublisti meetodilise arenduse sirgjoonelisust ja selgust.

Kujukalt kajastub autorite põhimõtete ebakindlus definitsioonides, mis ei suuda alati arvestada sisu- ja vormielementide tasakaalu, vaid lähtuvad ühest või teisest ja selle tõttu ei omanda küllalt selgeid piirjooni. Näit. ebamääraseid:

„Lauseks nimetatakse sõnadega avaldatud mõtet“ (§ 62).

„Alus e. subjekt avaldab, kellest või millest lauses kõneldakse, kes või mis on tegija või olija“ (§ 65).

„Öeldis e. predikaat väljendab, mis teeb või mis on alus“ (§ 65).

Sellevastu häid:

„Säärast pöördsona laiendit, millele pöördsona tegevus on otseselt sihitud ja mis on nimetavas, omastavas või osastavas käändes või da-tegevusnimes, nimetatakse *sihitiseks* e. objektiks“ (§ 89).

„Säärast lauseliiget, mis on laiendiks nimisõnale või mõnele muule sõnaliigile, mida tarvitatakse nimisõnana (ase- või arvsõnale, pöördsonade tegija- või teonimele), nimetatakse *täiendiks* e. *attribuudiks*“ (§ 117).

Grammatilise süsteemi tervik nõuaks tuletusõpetuse osas veel uute sõnatüvede (rahvusvahelised, murdelised, laenatud, kunstlikud) saamise vaatlumist (meil on see tegeliku keeletarvituse seisukohast tähtis). Süntaks vajaks veel vormide tarvitamise ja kindlasti rektsiooni kokkuvõtlikku ülevaa-

det, nagu teevad autorid seda kirjavahemärkide kohta. Vormide tarvitamist on osaliselt vaadeldud üksikute kategooriate kaasas, kuid rektsiooni on üsna vähe puudutatud. Ometi on kahel viimasel küsimusel põhjanev tähtsus erivormide sidumisel süntaktiliseks teravikuks, sellega keele põhijõudude tunnetamisel ja oskuse süvendamisel, kuna lauseliigendus ja muud kategoriseerimised on palju väikesema väärtusega.

Üksikute küsimuste läbitöötus on autoritel järjekindel, asjalik, proportsionaalne, kooli jaoks enam-vähem põhjalik ja meetodilist ülesannet arvestav. Üksikasjalisel vaatlusel kerkib mõningaidki eriarvamusi. Autorid on teinud pedagoogilistel kaalutlustel mõnikord liiga palju mõõndusi ja jätnud välja asju, millega keskkooliõpilasel tuleb paratamata tegelda. Olgu nimetada tuletusõpetuses suffikseist adjektiivide -r ja -v, diminutiivne -i, võõrsõnade -ia, -ioon, -teet, -a(a)r jt., partiklite -si, -tsi, -tse ja -ldi, liitmises numeraalid ja adjektiivsed „soomesugu“, „maatõugu“ jts.; lauseõpetuses: objekt- ja datiivdverbial (tarvitamine!), lauserinna põhiliigid (liitmise praktika!), lausepõimist alistusviis (mis just selgitab lausepõimi olemust ja tehnikat). Peale selle esineb mitmesuguseid läbitöötuse puudusi ja konarusi. Nii tuletusõpetuses juba riietatud suffiksitate -us, -s ja nende tuletiste eristamatus, refleksiivse -i (< ü) esinemise piiramatus (§ 38), partiklite suffiksitate (§§ 45—46) i algupära selgitamata jätmine (mis põhjendaks ortograafiat), omastava täiendsona (§ 50) piiride ebamäärasus. Lauseõpetuses vajaks öeldise puhul (§ 71) erilist rõhutamist selle ainuke väljendus verbum finitumiga; aluse, öeldise (§ 65), öeldistäite (§ 81) ja määruse (§ 109) definitioonid ei suuda mõistet ammutada; lauserinna (§ 141) ja lausepõimi (§ 149) definitioonid on paljusõnalised ja laialivalguvad ja mõlema rahvusvahelised terminid jäetakse toomata; kahtlane on vat-vormi ja abessiivi käsitus predikaatiiviks (§§ 81—82): „meri näib olevat tormine“, „näib lainetatavat“, „vanasti olid eluhoodedki korstnata“, sest need vormid tunduvad suhtuvat ainult predikaati ja väljendavat ajutist olu (prof.

Kettunen näit. peab mõlemat adverbiaaliks); täpsamat selgitust vajaksid osaöeldistäite ja aluse vahekord (§ 87) ja umbisikulise öeldise öeldistäite ainsus-mitmus (§ 88); määruse liigitus (§ 109) jääb funktsiooniliste põhiliikide (üld-, objekt-, datiiiv- ja agentadverbiaal) puudumisel ebakindlaks; sidesõnade osa lauseliikmeina on ainult vähe riivatud (§ 132), kuna puuduvad sideadverbiaal ja -attribuut; lauserinnas jäetakse (§ 144) kirjavahemärkide küsimus ebamääraseks; lauselühenduslike vormide käsitlus (§§ 160—162) on, nagu öeldud, rajatud kunstlikule alusele ja vajab täielikku reformi; vaieldav on otsese kõne lihtmineviku ja kaudse täismineviku ainuvastavus (§ 157): „Peremees ütles sulasele: „Hobuse viisin koplisse.““ — „Peremees ütles sulasele, et ta on hobuse viinud koplisse.“ Kõik need läbitöötuse puudused, millest mitmedki on kasvanud süsteemist, ei ületa siiski juba nimetatud väärtusi. Eriti olgu nimetada õnnestunud küsimustest pöördõnaliited (§§ 37—44), sihitis (§§ 89—90, 98—108), täiend (§§ 117—130), sõnade järjekord lauses (§§ 163—168).

Autorite *suhe* on erapooletu ja tasakaalukas. Nad valivad kriitiliselt ja esitavad ainult ühiskeele kindlustunud tõsiasi, hoolikalt vältides kujunemismel olevaid vorme ja meelevaldseid uuendisi, ja arvestavad õpilase arenemisastet ja -vajadusi. Kuid sest näilikut konservatiivsusest hoolimata püüavad nad pakkuda meie modernset kultuurkeelt selle varjundirikkuses. Et neil viimane ülesanne ei ole lahendunud täiel määral, oleneb selgumata põhimõtteist ja eeltööde puudusest, kuna autorid jäävad ikkagi reprodutseerijaiks ja korraldajaiks ega tungi intuitiivselt keele sügavamasse olemusse kui ka tarvitaja-õpilase psüühi.

Autorite *keelestiil* taotleb olla asjalik, täppis ja selge oma teaduslikule ja pedagoogilisele ülesandele vastav. Alati see ei ole aga teostunud. Mõnikord satutakse seletamise tendentsis paljusõnalisusse ja sest kasvavad laialivalgumus ja ebamäärasus või kuiv venitus, mil ei tohiks olla aset kooliraamatus. Näit.:

„Peale tegijanime tunnuse -ja, mida on käsiteldud juba vormiõpetuses ja mis tähendab üldse igasugust tegijat või olijat (lendaja, vedaja, valvaja, hulkuja, tegija, sõdija jne.), tuleb kõigepealt mainida liide -ur, mille tarvitamise kohta olgu esitatud järgmised näited: *lendur* (-sa, kes elukutseliselt lendab), *vedur* (=masin, mille ülesandeks on ainult vedamine), *valvur*, *hulkur* (= kes püsivalt hulgab, kel hulkumine on nagu elukutseks), *tegur*, *sõdur*, *mõjur* (= mis pidevalt mõjub), *kuulipildur*, *õppur*, *kalur* (= kelle elukutseks on kala-püük), *lambur*, *nahkur*, *tahur* jm.

Nagu näiteist näha, tähendab -ur tegijat, isikut või asja, kes või mis püsivalt, elukutseliselt teotseb mingi asjaga või on mingis tegevuses“ (83).

„Lauseis *ööbik* on *laululind*, *töö* sai *tubli*, *ilm* näib *vihmane*, *hein* kasvas *ilus* jts. alustuvad laiendid *laululind*, *tubli*, *vihmane*, *ilus* jne. küll otsekohe *öeldisele* (on, sai, näib jne.), kuid nad seletavad *öeldise* kaudu ka lähemalt aluse (*ööbik*, *töö*, *ilm* jne.) mõistet, näidates, kes, mis, missugune on alus või missuguseks saab alus (kes on *ööbik*? — *laululind*; missugune *töö* saabus? — *tubli*, jne.). Kui seesuguse laliendi lausest välja jätame, jääb lause mõte tihti poolikuks, selgusetuks (näit. kui ütleme *ööbik* on, tekib kohe küsimus, kes, mis ta on). Säärast laiendit nimetatakse *öeldistäiteks* (*predikaattäiteks* e. *predikatiiviks*)“ (§ 81).

„Säärast pöördõnaliendit, mis ei ole (!) sihitis ega öeldistäide, samuti igasugust oma- ja määrõnaliendit nimetatakse *määruseks* e. *adverbiaaliks*“ (§ 109).

Üldse on raamatu stiil imelikult kuivraske, mille põhjuseks veel šablooniliselt korduv arenduskäik ja hiigelpikad laused. Eriti käib see E. Muugi koostatud tuletusõpetuse kohta, kus iga §-i valem on: rida näiteid + tulemus + märkmed ja kus sagedasti lause pikkus ületab lehekülje (näit. §§ 19, 40, 50 jt.), kuna M. Tedre' kirjutatud lauseõpetuse sõnastus on palju elavam. Eriti tüütav on väljendite „nagu näitab“, „tuleb mainida“, „nagu eeltoodud näiteist näha“, „tuleb tähelepanu juhtida“ jts. alatine kordumine. Ühtlust rikub veel asjaolu, et E. Muuk toatleb kunstlikku induktiivset käsitlust, kuna M. Tedre jälle käib deduktiivset teed.

Keeles tuleb ette üksikuid konarusi, mis enamuses tuleb panna tähelepanematusse arvele. Nii sõnakuju „eraldatakse“ pro „eristatakse“ (2), „oma“ ja „enda“ eristamatus (§ 91 jm.), objekt: „Palun, võtke omale suhkrut tee sisse (mitte kogu suhkru, vaid niipalju sellest, kui vaja)“ (§ 98), sõnatarvitus: „Sõnul liitega -e on ainsuse nimetav

alati nõrgas ja omastav tugevas astmes" (§ 11), interpunktsioon: „Tema, vaesekesega, üldse keegi ei rääkinud" (§ 126) jt.

Trükitehniline kiilg ei võimalda ülevaatlikkust, kuigi kasutatakse harilikku šrifti kõrval selle sõrendust ja kaht kursiivi. Põhjuseks on asjaolu, et raamat tarvitab harilikku reatrükki, ainult kolmes § (67, 109, 117) esineb abitu kavastis. Keeleõpetuse käsiraamatus on tabelitel, skeemidel, graafilistel kavastistel jts. sama osa mis piltidel ja objektidel mõnes teises aines. Tuletus- kui ka lauseõpetus pakuvad neiks väga häid võimalusi; eriti viimases aitaksid graafilised kujutised näitlikustada ja süvendada liikide ja vormide mitmekesisuid suhteid, mis muidu näivad nii abstraksetena (näit. lauseliikmed nende funktsioonide ja vormide suhetes, liitlause tema sisulises ja tehnilises organisatsioon, sõnajärjestus, reksioon jt.).

Grammatiliste *harjutuste* ülesanne on keelelisi teadmusi *oskuseks* muuta, õpetada neid kasutama nii kõnes kui kirjas. Harjutustiku koostamine nõuab teravat keeleinstinkti ja hoolikat meetodilist kaalumist, et ülesanded paneksid õpilase eluliselt mõtlema ja väljendama õpitavate vormidega. Käesoleva harjutustiku koostamisel on käidud vana formalistlikku rada: harjutused on oma olemuselt *analüütilised*, mis ei nõua sünteetilist, loovat mõttetööd, vaid ainult teadmuste „kordamist“ (vrd. pealkirja „Kordamisharjutusi“), ja ühekülgsed mehaanilis-elutud oma ülesannetega kui ka keelelise materjaliga. Harjutused (üldse 64) on ainult kaht põhitüüpi: õpitavate vormide kontroll allakriipsutamise (16 harjutust) ja nende vormide mehaanilis-formalistlik kombineerimine ettetõmmatud teedel (48 harjutust). Teadliku keeleoskuse arendamiseks esimesel rühmal väärtust peaaegu ei olegi, kuid kordamise otstarbel ehk kõlbaksid 3, 4 ja 238, kuna teised, 9, 10, 24, 25, 27, 29, 33, 37, 42, 44, 51 ja 53, tunduvad kasutuina ja elutuina. Teises rühmas leidub mõningaid kombineerimisülesandeid, mis nõuavad keelelist valikut seoses elava keelesisuga, seega juba omavad teatavat sünteetilist varjundit, kuigi piirid on liiga kitsalt ette tõmma-

tud; neist olgu nimetada 6, 17—18, 19—21, 22, 26, 30, 31, 32, 34—35, 40, 41, 43, 45—50, 52, 54, 55, 56, 58, 59 ja 64; suur osa aga piirdub mehaanilise reprodutseerimisega, tihti keelesisu üldse kaasa tõmbamata: 2, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16 ja 57, või omab sedavõrt „valmis“ andmeid ja kitsaid piire, et paratamata mehhaniseerub: 28, 36, 38, 39, 60—63. Just need kaks tegurit, valmis materjal ja liigne teenäitamine, võtavad eluväärtuse töölt. Näit. 5: „Tuleta liite-us abil nimisõnu järgnevaist käänd-, pöörd- ja abisõnust,“ 38: „Jäta sulud ära ning pane sulgudes olev täiend nõutavasse käändesse (Ta jooksis [lumine] nõmme mööda järnese jälil. Ja praegugi nagu kuuleks seda [masendav] raginat ümberringi ja seda [kole elajalik] kisa oma selja taga. Jne.).“ Ei ole ka harjutustikus süsteemilist tasakaalu: väga ühekülgsed on ülesanded kongruentsi ja vormide tarvitamise kohta, puuduvad üldse lausete liitmise, reksiooni ja sõnajärjestuse kohta. Olgu tähendada, et tuletus- ja lauseõpetus pakuvad rohkem kui teised grammatika osad mitmekesisid sünteetiliste harjutuste võimalusi, mis tõesti arendaksid ja kindlustaksid elava keele oskust.

Edasi üksikasjaliselt harjutusmaterjali vaadeldes ei saa jätta märkimata mõningaidki ebakohasusi ja vigu. Kahtlusi: ü. 2 antakse -lane tuletiseks kahekordne tüvi „pagu“ „pao“, ü. 23 käsib jätta sidesõnad lahtiseks, ü. 27 nõuab predikatiivi allakriipsutamist lauseis „Isa oli kogu talve tööta“, „Kas su ülesanne on ikka veel lahendamata“, jt. Vigu: ü. 3 ei sisalda lause „seal läks ja laulis vastu merele ta armastatu“ näitavat vormi, ü. 45 on kongruentsiviga lauses „See imelik rahu, toavaikus ja lapse karjumine näis nagu tagasi toovat meeste julguse“, ü. 47 (lauserind) on lause „Äga täna läks varaselt pimedaks, sest tuiskama hakkas“ lausepõim, jt. Palju on ka liiga poolikuid, mõttetuid lauseid, mis ei lase liita vorme keelesuga ja avatlevad mehaanilisele teele: „Kuulab ta tasast vastuvaidlevat sositat“ (3), „Kuiv, ilma vähemagi huumorita, nõud— täpsuseni“ (6), „Suurtes, pungis silmades ebaloomu— sära“ (6), „Siis silmab proua Relling (mina), pa-

neb (käsi) mu õlale, talutab (ma) akna juurde, ütleb...“ (32) jt. Materjali valikul peab kindlasti arvestama lause elavat sisutervikut ega või leppida mehaaniliselt palja käsitledava vormi esinemisega selles.

Üldse harjutustik on meetodiliselt ühekülgne, süsteemikehv ja tihti elutu materjaliga. Mingit eeskujut see õpetajale ei suuda anda, vaid rikub tõsiselt raamatu väärtust.

Kokkuvõte: E. Muugi ja M. Tedre' „Lühike eesti keeleõpetus“ II on teaduslikust küljest kõige vastuvõetavam meie senistest tuletus- ja lauseõpetustest, kuid meetodiline väljatöötus ei rahulda praegust kooli. Vastava käsiraamatu puudumisel võib teda soovitada koolidele. Tarvilik oleks, et autorid järgmises trükis parandaksid ja tasakaalustaksid süstemaatilise külje, viimistleksid meetodilise esituse ja koostaksid uue harjutustiku.

L. Teder, Eesti keele grammatika

peamiselt muulastele. Läbi vaadanud mag. Joh. Aavik. Kirjastus Kluge & Ströhm. Tallinn 1930. 174 lk. Hind?

R. Reiman.

Autor ütleb eessõnas oma grammatika olevat mõeldud esmajoones saksa, vahest osalt (!) ka vene keskkoolidele.

Iga õpperaamat peab täitma kaht liiki nõudeid: *meetodilisi* ja *teaduslikke*. Eriti raske on kokku kõlastada neid keeleõpetuses.

Praegune kool käsitab grammatika õpperaamatut õpetustöö lõpetajana, kordamis- ja kontrollimisvahendina, mis peab andma orientatsiooniks ja praktikaks minimaalse ülevaate keele ehitusest ja põhiseadustest. Sellepärast *materjali valik* normatiiv-deskriptiivses grammatikas (eriti veel võõraskeele) peab piirduma olulisimaga, keeleehitist kandvaga, vältides niipalju kui võimalik pikki teoretiseeringuid kui ka pisiasju, erandeid ja paralleelkujusid, kõige rohkem aga alles kujunevaid keelendeid ja vaieldavaid ettepanekuid.

Käesolevas grammatikas on kõigepealt väga palju *üleliigset ballasti*. Seda

on viit liiki: pisierandeid ja paralleelkujusid, keeleajaloolisi ekskursse, vaieldavaid uuendisi ja puhtisiklikke esitisi.

Pisiasju ja paralleelvorme: koondatud genitiiv ,poegade'-,poege' § 39, mitmuse lõputa sisseütlev, ,silmi' § 42, genetiivikujuline ,keel'-tüüpkonna sisseütlev ,keele' § 53, ,talv' erikujusid ,talve' (?) ja ,tali' § 55, ,vähk' erikuju ,vähi' (?) § 58, -sa sõnade (armas, rõõmus, kuulus, õnnis jt.) nõrk ja tugev partitiiv § 68, -i superlatiivi kahepoolne moodustus, komparatiivist ja mitmuse partitiivist lähtudes § 85, imperatiivi mitm. I isiku asendamine indikatiiviga § 102, verbid ,lõpma'—,lõppema', ,seadma'—,säädma' § 122 ja 123, ,kaevama' ja ,kasvama' kahepoolne pöörmine § 124, -telema, -skelema verbide ametlik ja isiklik pöörmine § 136, maetud akusaatiivi (§ 35) äratamine § 182 jt.

Autor tundub liialdavat *keeleajalooliste* põhjendustega. Neid ei saa vältida, kuid muulastele määratud grammatikas peaks neid piirama viimse võimaluseni. Autor aga esineb nendega lajutades ja vahel tarbetultki, näit. diftongite kujunemisest § 5, astmevahelduslikkude vormide arenemisest § 32, häälikute vaheldusest esmavätelistes noomenites § 61, instruktivist, latiivist ja prolatiivist § 140 jt.

Autor armastab väga *uuendisi*, eriti aavikulisi, küsimata, kas need on võitnud kodanikuõiguse või kas neil on üldse eeldusi selleks. Näit. -*mattus* § 29 ja 158, -*nt partitiiv*, ,liigent', koguni ,korstent' § 67 ja 70, -*sa* sõnade nõrk partitiiv, ,armast', ,hõlbust' § 68, mineviku gerundiiv -*nue*, -*nne* § 103, -*ta* verbide impersonal -*eta* — ,kirjutakse' jt. § 134, -*lisiv-lisus* — ,elujõulisiv' § 158 jt.

Nende seas esineb autori *puhtisiklikke* meelevaldseid ettepanekuid, nagu -i mitmuse moodustuse eelistus võõrasõnades § 62, III, V ja VI dekl. § 66, 72, 75, -*sa* sõnade kahesugune käänmine § 68 alamärkuses: III vältes ja nom. ja part. II vältes, -i superlatiivi moodustus komparatiivist § 85, soov ühendada III (,õppima') ja IV (,hakkama') konjugatsioon § 119, kadaklik objektikuju, ,jõin klaas kohvi' § 186, mille kõrval

tembeldatakse ,ema keelis *mul minna*' § 216 germanismiks, vanad terminid infinitiividele ,kohtoluline' ja ,määroluline' § 198 ja 200, ,mitu' ja ,palju' eritlus § 236 jt.

Autori *esituseviisis* on meetodilisest küljest palju puudusi. Võõraskeele grammatikas nii olulist *paralleelgrammatikaprintsipi* kasutab autor peale rahvusvaheliste terminite ainult mõnes tähtsusetus piasjas, näit. § 16 l hääldamisel, § 36 kohakaasuste vaatlusel, § 226 ja 228 kaassõnade puhul jt., kuna aga hülgab hoopis eesti grammatika *eriküsimustes*, mis just moodustavad keele *omapära* ja on rasked vallutada muulastel ilma võrdleva vaatluseta. Olgu nimetada muljeerumine, konditsionaal, moodus obliikvus, infinitiivid, totaal- ja partsiaalobjekt, lauselühenduslik, objekt-, datiiiv- ja agentadverbiaal, reksioon ja interpunktsioon.

Foneetikas ja morfoloogias autor tarvitab deduktsiooni, süntaksis aga tihti näilikku induktsiooni, mis rikub raamatu stiili ühtlust.

Autori sõnastus on *paljusõnaline* ja *kordav*. Näit. § 11 -gi, -ki tarvitamisest, § 53 s püsimisest i mitmuse illatiivis tekstis ja alamärkuses, § 57 a tüvede mitm. part. moodustamine kahekordselt, § 35 ja 140 instruktiivist, latiivist ja prolatiivist, § 153—158 -us, -is, -lu, -lm, -mine tuletistest, § 176 predikaatiivi kongruentsist, mille võib koondada paari lausesse, § 183 totaal- ja partsiaalobjektist kahekordne, § 91, 184 ja 187 personaalpronomeneist objektina ja teised.

Edasi esineb sõnastuses palju *ebamäärasusi*, mis kasvavad kas autori paljusõnalisest targutlusest või ebakindlusest. Näit. täiesti mõttetu § 15 õ hääldamisest:

Rahulik suu tõmmata kergele naeratusel, siis avada see nagu harilikult jutustades, hoidudes huulte ümardumisest, hääldada nina poole, keele kõverdudes keset suud, õõ (umbes vene и järelkõlata): õlg, lõng, õde, võõras, põõsas.

§ 22 kolmandast silbivältest (muulasele!):

Millal on sõna kolmandas vältes? Sõna on siis kolmandas vältes, kui sõna esimest silpi hääldatakse hulga pikemalt kui teist (*aasta, hakkama, õppima, juhtuma*). Kolmanda välte peab nii eraldama kuulmine, kuna ta õigekir-

jas esineb tihti teise vältega ühel ja samal kujul.

§ 34:

Noomenid ja verbid muutuvad eesti keeles kahel teel:...

2. tüvi ise muutub astmevaheldusnähtuse põhjal, mis deklioneerimisele ja konjugeerimisele eesti keeles annab karakterjooneks alalise kombineerimise ja moodustamise; siin peab alati mõtteliselt ise üles ehitama, üksikuid vorme ei suudaks pähe tuupida. Siin tuleb esmajoones tähele panna teatud häälikute harmooniat, mis on ühesugune nii noomeneis kui verbes ja mida mõista aitab vältuse ja astmevahelduse vaatlus.

Samuti § 68 -sa sõnade käänmisest, § 82 sidekriipsuga liitsõna käänmisest, § 141 lühikesest vokaalist võõrsõnades ,materjal', ,sekretär' jt., § 146 ja 147 nominatiivsest ja genitiivsest liitumisest, § 148 omadussõnade ja pärisnimede liitumisest, § 197 appositsioonist üttele lõpul jt.

Trükitehniline külg ei võimalda küllalt *ülevaatlikkust*. Tabeleid oleks võinud rohkem kasutada, mitte niipalju üksisõnadega kui vormitunnustega, näit. käänmis- ja pöõrmisvormid, suffiksitate perekonnad, lauseliikmete sisu- ja vormialad jt. Autori skeemidest on keelepüü lk. 7 väga segane: soovitatav oleks olnud püü hargnemine kõrguti soomeugri rahvaste hargnemisele vastavalt. Tehniliselt abitud on skeemid § 45 ja 46. Alapealkirjad ja §§ ülesanded ei ole küllalt väljapaistvad.

Teaduslikust küljest käesolevas grammatikas kõigepealt torkab silma *süstemiitus*: autor killustab teatava aine ja pillub mööda raamatut laiali, ilma et seda vajaks aine kontsentratsioon, või jälle ei järjestata aineid geneetilises korras, või käsitleb ainet täiesti juhuliselt, vähemagi sisulise või vormilise korraldusprintsipi. Esimese näiteid: hääliku- ja silbivältust käsitellakse § 4 ja 20, personaalpronomeneid objektina § 91, 184 ja 187, juhulist olu väljendavate vormide adverbialsus § 174, 178, 181, 190 jt. Teise näiteid: § 19 häälikute liigitluse koht on I peatükis, üldse terve II p. kuuluks I. algusse, § 72 V dekl. erandid ,vaher', ,aher' kuuluvad III dekl. morfoloogia (B) VIII peatükki (§ 141—143) võõrassõnadest kuuluks derivatsiooni (C) osasse, § 166 tüvest ja lõppudest peaks olema morfoloogia

alul, mitte derivatsioonis, jt. Ilma mingi süsteemita on näit. derivatsiooni (C) osa II peatükk „Suffikssõnad“. Siin on kõigepealt paisatud segi noomenite ja verbide suffiksids (verbid noomenite vahel § 150 ja 151 ja pärast vastava alapealkirjaga § 164). Teiseks ei ole kummaski rühmas mingit geneetilist tuleksid: § 149 *-lik* ja *-line* ja § 163 *-stik* tuleksid liita § 161 *-k* ja § 162 *-ne-ga*; § 164 *-le* liitub *-ele*, *-htele*, *-skele-ga*; § 153, 156 ja 158 *-us*, *-is* tuleksid liita ja selle juures eristada *-us* > *vus* ja *-s* > *-kse*; § 154 *-mine* ühineb § 162 *-ne-ga*. Kolmandaks oleks tulnud lähtuda ikka algsuffiksist ja sellega siduda kõik tema tuletised, näit. *-ne*, *-line*, *-lane*, *-mine*, *-kene* jt., aga mitte vaadelda viimaseid iseseisvatenä. Süntaksi (D) VIII peatükk „Vormide tarvitamisest lauses“ on päris korralage. Ei ole järjestatud liike vormilises ega sisulises korras, vaid üksikuid verbi- ja noomenivorme ja sõnu on reastatud täiesti juhuliselt, kusjuures esineb kordusigi. Selle peatüki lõpus (side?) on veel 3 lehekülge pealkirjaga „Kirjavahemärkidest liitlauseis“.

Süsteemitusega ühineb üksikute osade, küsimuste *läbitöötamatus*, mis järkjärgult suureneb raamatu lõpu poole. Eriti pealiskaudne ja juhuline on töö seal, kus autoril on tulnud iseseisvamalt käia. Näit. foneetikas II p. hääldamisest ja V astmevaheldusest, mis kohandamata muulasele, morfoloogias V p. pronoomenist, § 94—104 verbivormidest, kus puudub sisuline eritlus ja võrdlus teiste keeltega, derivatsioonis liitsõnad, kus peamiselt nominatiivne ja genitiivne liitumine, lõpupool eritlemata. Täielik läbitöötamatus esineb derivatsiooni II peatükis suffiksistest, milles eriti kehvad § 151, 158—159, 161—162, 164; süsteemi puuduse kõrval suffiksiste sisuvarjundid ja vormituletised eristamata. Pealiskaudsed ja juhulised on süntaksi VI peatükis adverbial ja selle alla meelevaldselt paigutatud atribuut: mõlemad kasutamiseks arendamata ja liigiteldud kindla aluseta, näit. atribuutadjektiivne, substantiivne (vorm), kvaliteediline, adverbialne (funktsioon). Süntaksi VIII peatükki „Vormide tarvitamisest lauses“ (§ 198—239) saab võt-

ta ainult juhulise tooresmaterjali kogu, mis ei suuda anda mingeid põhihooni sõnatarvitamisest ja rektsioonist eesti lauses; lõppu vägivaldselt pistetud „Kirjavahemärkidest liitlauseis“ (§ 240—245), mis tahab olla ühtlasi liitlauseõpetus, on täiesti mõttetu sel kujul. Derivatsiooni, sõnatarvitamise ja interpunktsiooni käsitlusel oleks olnud väga tänulik osa paralleelgrammatika-printsiibil. Sõnade järjekorda lauses ainult vähe riivatakse § 173.

Ei puudu käesolevas grammatikas *otseseid vigugi*. Kõige jämedamaid näiteid seks pakub kohe autori keeleajalooline sissejuhatus soomeugri rahvastest ja keeltest.

Tõsiselt alandab veel raamatu teaduslikku väärtust autori *suhte juhulisus* ja *kriteeriumi puudus*: autor ei eralda teaduslikku tõsiasja alles kujunevast ja algatatavast, vaid paiskab segi normeeritud kirjakeelega vaieldavad paralleelkujud, arenemata uuendised ja värsked ettepanekud ega saa hoiduda isiklikkegi reforme pakkumast. Tihti nimetatakse „ametlikku“ keelt (§ 42, 75, 100, 124, 136 jt.), millele ei väsita parandusi pakkumast. Täiendavaid (lk. 2 ja 3) kujunemisastmel olevate uuendiste ja ettepanekute näiteid: *kas* ja *kus* pronoomenitena § 92, kardinaali 'tuhat' kokkukirjutamine eelmise arvsõnaga: 'ükstuhata', 'nelituhata' jt. § 89, partitsiibi vormid 'käänud', 'väänud' jt. § 124, predikaatverbi asukohast kõrvallauseis § 173, 'omama' objekti totaalsusest § 188, vorm 'komma' § 240 jt. Kõige halvem on juba fikseerunud küsimuste lõplik lahtiseksjätt paralleelvormideks, mis segab keelevaldamist, näit. akusatiivi küsimus, vormid 'kotlet'-'kotlett' § 55, *-sa* sõnade partitiiv § 68, aktiivi-passiivi ja personaali-impersonaali küsimus § 94, vormid 'käänud' 'käänud' jt. § 124 jt. Segav on autori pealetükkivus Aavikuga: ta ülistab oma „maestro“ keeleinstinkti ja kaugelenägelikkust eessõnana (lk. 3 ja 4), kinnitab lõppleheküljel (172), ei jäta keskel tekstis ja teksti all kasutamata juhust tema teeneid, soove ja maitseid esitada (näit. lk. 29, 57, 59, 61, 109, 110, 113, 134, 142, 145 jt.) ja loob seks koguni keelenäiteidki: „Keele-

puhastustöö mag. Joh. Aaviku poolt on kultuuriline võit (§ 195).“

Sagedased on autori *kõrvalekaldumised* kas aine metoodikasse või teise keelekuisimusse. Näit. § 16 *n* hääldamisest, § 32 alamärkus astmevahelduse õpetamisest, § 91 teises alamärkuses, kuidas selgitada objekti Aaviku järgi, § 178 *-matu*, *-mata* eritlus predikaadi vahel, § 184 partitiivi tarvitamisest ja § 188 leksikaalne selgitus objekti vahel jt.

Autori *sõnastus* on *ebatäppis*, *korru-tav* ja *laialivalguv* ega vasta teaduslikele ülesandele. Autor taotleb keelestiili „kergust“, kuid ei suuda leida siin õpperaamatule vajalist distantsi ja muutub imelikult raskelt-vesteliseks. Täiendavaid (lk. 4) näiteid:

Kõige rohkem sobib i mitmus neist partitiivest, mille lõpul on -id. Viimasel ajal hakkab isegi läbi lööma tendents, et -id partitiiviga sõnust esineb ikka i mitmus. Seepärast: mõteteis, aastaist, raamatuita; mitte: mõtetes, aastatest, raamatuteta. Muidugi peab lubama siin ka d mitmust, kuna sel ametlikus keeles on veel täieline eluõigus (§ 42).

Mitmuse kõrvalkaasused võib moodustada mitmuse partitiivist (vaeseis, näitusilt) või mitmuse genitiivist (teistesse, kirjutistes). id lõpu puhul soovitamam moodustada partitiivist, i lõpu puhul tihti kohasem moodustada genitiivist (näitusega halvem kui näitustega); eriti ebakõlalised on ilmaütlev ja kaasütlev oma kaasuslõppude häälikkoostise tõttu (§ 75).

Teisi näiteid: § 153, 156 ja 158 suffiksistest, *-us*, *-is*, *-mine*, § 198 ja 199 infinitiivide tarvitamisest („*-ma* infinitiivi sisseütlevale on peale kohamääruse (kuhu?) täita veel ebamäärasemaid funktsioone...“). „Peale rippuvuse osutatud verbest (tahtma ja tohtima, saama, võima) on *-da* infinitiivil täita veel ebamäärasemaid funktsioone kui *-ma* infinitiivil“) jt.

Paiguti tuleb märkida otse *lohakusi*: lõpud pro suffiksist § 28, kordarvud pro järgarvud § 33, mooduse e. tegumoe § 95, „Ta läks ära ega tulnud enam tagasi“. § 242 koordinaatsiooni näitena, § 33 ees puudub alapealkiri „sisemise tähenduse järgi“, lk. 146 puudub pealkiri „VII. Atribuut e. täiend“, § 105 tabelis puuduvad osalt aegade nimed, § 173 esineb termin ‚topelteitus‘ jt. .

Autori *isiklik keel* on ebakindel ja konarlik.

Sõnakujusid: bušmen § 143 ja bušmann § 1, mehhanism, tsestrum § 143, asetama pro asendama § 2, 35 jm., fikseerinud pro fikseerunud § 103 jt.

Muutmäne: noomene pro noomeneid § 86.

Vigane on sageli autori *objekt*: Liit-häälikuis ei kirjutata ühtki osa kahekordselt, kuigi *see* hääldatakse pikalt (1. 12), *Millise kuju* võivad omada sisehäälikud... (22). Verbid e. tegusõnad määravad asja ja nähtuse *tegevuse* või *olukorra* (27), *Kahekordne konsonant* hääldatagu selgesti... (16), Nagu sada kakskümmend üks kirjutatakse ja käändakse iga *kolmekohaline arv*... (79) jt. *Kongruents*: Eesti keeles eraldatakse kaks murret, põhja-eesti ja lõuna-eesti *murded* (9), Samuti ei ole eesti keelele *omane sõna* lõpul kõvad konsonantühendid (14) jt. Väljatöötamata lauseid: See käsikiri on 400 lk. paks ja sisaldab 39 jutlust, kirjutatud 1600—1606 a. ja on peetud Tallinna Pühavaimu kirikus, kus G. M. oli õpetajaks (170), Hornungi kirjaviisi tarvitas veel Jansengi, kes alalhoidlikuna nagu ta oli, oli 19. sajandi uue suurema keelepuhastuse vastu (172).

Trükkivigu sisaldab raamat peale lõpuleheküljel loeteldud tublisti; märgin ainult eksitavamaid: Võrumaa pro Virumaa (9), kõla pro kala (54), lutteri (138), mitmust pro minevikku (85), § 73 pro § 78, *nud* pro *nd* (87), Esthonia (171) jt.

Kokkuvõte: Käesolevas grammatikas *teaduslikust* küljest püsib hädavaevalt morfoloogia osa, mis koostatud Joh. Aavik'u materjalel: selle puudused peituvad rohkem üksikasjus; foneetikat rikuvad süsteemitus ja ebakindlus, derivatsioon ja süntaks aga on läbi töötamata ja neid saab võtta ainult juhuiliselt tooresmaterjali koguna. *Meetodiline väljatöötus* ei vasta oma ülesandele. Sellise õpperaamatuga ei ole koolis midagi teha, kuigi sakslased teda on soovitanud ja Haridus- ja sotsiaalministeerium oma laenuga toetanud.

Kooli ja õpetajaskonna päevaküsimusi.

Õpetajate X üldkongress

Tallinnas, tütarlaste kommertsgümnaasiumi saalis,
27. ja 28. dets. 1930. a.

(Järg)

Kongressi teine päev 28. XII. 30. a.

III üldkoosolek.

Kongressi teise päeva kavas on õppejõudude teenistusseaduse eelnõuga ühenduses olevad küsimused. Koosolek algab õige varakult.

Referaadid.

E. Õ. Liidu juriskonsult A. Susi refereerib teemast

Õiguslikud normid õppejõudude teenistusseaduse eelnõus.

Referent võtab oma ettekande kokku järgmistesse põhilausetesse.

1. Õpetaja ameti erinevused tingivad vajaduse erilise õppejõudude teenistusseaduse järele. Arvestades seejuures õpetaja tegevuse üldriiklikku tähtsust, riigi kohustusi haridustöö järelevalve alal (Põhisead. § 12) ja ka riigi kanda olevaid ainelisi kulusid sel alal (näit. õpetajate palgad), mis tunduvalt suuremad koolide ülalpidajate omist, tuleb õppejõudude õiguslik ja teenistuslik seisukord korraldada võimalikult analoogiliselt riigiteenijate omale.

Uus teenistusseadus ei tohi vähendada seda õiguslikku kaitset, mida pakkus õpetajaile senine küll puudulik, kuid siiski aastate kestel elunõuete kohaselt kujunenud kord.

Edasi tuleb rõhutada, et kool peab olema vaba politikast (eelnõu § 70) ja teistest, muu hulgas kohalikest kõrvalmõjudest, ja teenistusseadus peab seepärast andma õpetajale kaitset nende kõrvalmõjutuste vastu, kuna vastasel korral kannatab selle all õppetöö.

Neil põhimõtteil on rida järeldusi teenistusseaduse eelnõu kohta.

2. Eelnõu § 3. on vastuvõtmatu. Ta asetab kõik õppejõud, ka vanemad ja vilunud, ametikoha vahetuse korral

täiesti registreeriva asutise meelevalja alla, avades õpetajate ametisse registreerimisel laia tee igasugustele kõrvalmõjudele, eriti kui veel arvesse võtta, et koolivalitsused (haridusosakonnad) on meil kujunenud politilisteks organiteks, mille juhtide ametisse-kutsumine sünnib mitmesuguste parteidevaheliste kombinatsioonide ja võistluste järele. Puudub ka vajadus niisuguse normi järele, kuna eelnõus ettenähtud õppejõudude ettevalmistamise viis on selline, mis „annab valivale asutisele kindlustuse, et valitav kandidaat suudab täita pedagoogi suurt ja kõrget ülesannet“ (seletuskiri eelnõu juures). Ka nõrgendab see § õpetajate õiguslikku kaitset võrreldes praeguse seisukorraga.

3. Õppejõude lugeda kooli ülalpidaja teenijaks on täiesti soovimata, kuna 1. see seisukoht on vastupeetav õpetajaskonna poolt seni mitmel korral avaldatud seisukohtadele; 2. piirab õpetajate osavõttu omavalitsuste organitest ja 3. moraalselt ja vormiliselt alistab õpetaja kohalikkudele mõjudele, ning tunduvalt piirab õpetaja tegelikku võimalust oma huvide kaitseks kooli ülalpidaja vastu.

4. Õppejõudude ametisse-seadmise kord on vormitehniliselt puudulikult koostatud, rida küsimusi on jäänud lahtiseks. On vajaline seaduses üksikasjaliselt määrata valimise viis (protokoll). Õiguslikult loomuvastaseks kujuneb seisukord linnades, kus valimisi toimetaksid linnavolikogud, registreerimist aga ja seega ka seadusepärast järelevalvet haridusosakond resp. haridusnõunik, linnavolikogule alluv ja selle poolt valitav organ. — Seaduses peab aset leidma määrus, mis kohustaks registreerivat asutist teatama registreeritava registreerimisest.

5. Õppejõudude vallandamisel koondamise tagajärjel tuleb püstitada kindlad juhtnöörid vallandamisele tulevate isikute kohta, et vältida isiklikkuse momente.

6. Tuleb välja jätta § 85 (teenimise keelu kohta alluvuse vahekorras) kuna puudub igasugune eluline vajadus ta järele. Opetaja töö on iseseisev, ei olene koolijuhataja soodustustest. Elluviimisel tooks aga see § õpetajateperre palju meeolehärma, kuna niisugust keeldu seni ei olnud ja perekondlik elu on ka teisiti kujunenud.

7. Koolijuhatajal peab olema õigus õpetajat korraks kutsuda ja tema tähelepanu juhtida õpetaja tegevuses ilmenud väärnähtustele. Kuid see ei oleks mitte distsiplinaar-karistus. Distsiplinaar-karistuste määramise õigus algaks koolinõunikust.

Juurdlusmaterjal peab olema süüdistatavale tema nõudmisel avatud, kuna ilma selleta puudub võimalus end tarviliselt kaitsta.

Distsiplinaar-komisjonist (§ 93) peaks liikmena osa võtma HSM sekretäri asemel Kohtu- ja Siseministeeriumi esindaja erapooletu liikmena.

Hsm-minister kas kinnitab distsiplinaar-komisjoni otsuse või määrab vähe-ma karistuse. Tagandada distsiplinaar-komisjoni otsuse vastaselt minister ei võiks.

8. On ülearune § 96 (tagandamine Vab. Valitsuse otsusel), kuna haridus-ministri kompetentsi kuuluvad ka § 96. ettenähtud juhud.

9. Teenistusseaduse eelnõus ei ole sõnagi kaebamise võimalustest karistust määrava ja teiste asutiste vastu, kelle tegevuse läbi õpetaja huvid on rikutud. Peab järeldama, et seega maksma jääb üldine kord. Kuid selle korra alusel puudub võimalus kaebust tõsta koolijuhataja poolt määratava karistuse vastu.

10. On tingimata vajaline täiendada § 97 (ametivahekorra lõpetamise kohta) p. 3 nii, et kooli sulgemisel ja koha kadumisel koolide ja klasside koondamisel ning ümberkorraldamisel kui ka tunnikavade muutmisel õpetaja lahtiregistreerimine sünniks etteteatamisega hiljemalt 1. juuliks.

Läbirääkimised.

J. Elan go: Õppejõudude teenistusseaduse küsimusi on arutatud juba pikemat aega. Möödunud suvel E. Õ. Liidu juhatus esitas ministeeriumile põhjalikult läbitöötatud ja motiveeritud parandusettepanekud eelnõu projekti kohta. Need parandusettepanekud saadeti ka teadmiseks kõigile õpetajate organisatsioonidele. Kuna käesoleval kongressil vaevalt küll võimalus on kõiki üksikasju kaalumisele võtta, siis teen ettepaneku vastu võtta järgmine ettepanek:

„Kongress kiidab üldjoontes heaks parandusettepanekud, mis E. Õ. Liidu juhatus esitanud ministeeriumile teenistusseaduse eelnõu asjus.“

A. K u t s e r: Suguluse vahekord ei takista edukat koolitööd. Koolijuhatajal pole võimalusi kaastöölistele erilisi soodustusi lubada, olgu nad sugulased või võõrad. Tegelik elu on näidanud, et abikaasade koostöö on koguni soovitav; iseäranis maa-alkkoolides võimaldab see koguni omavalitsuse kuludisi vähendada õpetajate korterite alal. Kui see kitsendus seadusse jääb, siis soodustab see vaba-abieliu arenemist.

E. M a r t i n s o n: Eelnõul on palju puudusi. Näiteks küsimuste viimine Vab. Valitsuse otsustada jätab õpetaja kaitseta. Kui referendi poolt esitatud resolutsioonid vastu võtame, siis see ei tee veel ülearuseks teiste puuduste kohta resolutsioonide vastuvõtmist. See on koguni soovitav, et oleks rohkem materjali Riigikogu liikmeile esitamiseks.

E. S c h ö n b e r g: Teha üldresolutsioon endise töö kohta ja võtta see vastu pole sugugi soovitav, sest siis kaotaks kongress oma mõtte. Näib, nagu tahaks Liidu juhatus oma otsused kongressile peale suruda, Kongress peab selgusele jõudma iga resolutsiooni kohta eraldi, siis näeb konkreetselt kongressi seisukohta. Juba eelmisel kongressil tulid ilmsiks nähted, et üksikuid ettepanekuid ei pandud üldse hääletusele.

J. E l a n g o öiendab faktiliselt, et E. Õ. Liidu juhatus ei taha kongressile midagi peale suruda ja teatab, et tema esitas oma ettepaneku täiesti omal al-

gatusel. Liidu juhatuses ja sekretariaadis ei ole sellest üldse kõneldud.

J. Uustalu: J. Elango ettepanek võib minna redaktsioonikomisjoni ja tuleb sealt nagu kõik teisedki ettepanekud pärast hääletusele.

J. Aa n: Arvan, et abikaasade alluvuse vahekorras teenimine, s. o. kui üks abikaasadest on koolijuhatajaks, ebamäärased nähtusi koolielus võimaldab. Tean juhtumit, kus koolijuhataja abikaasa, kes oli ka õpetaja, oma mehel, s. o. koolijuhatajal „kõrvad üles tegi“ õpilaste juuresolekul. Tuleb ette ka juhtumeid, kus isegi mitteõpetajad koolijuhatajate abikaasad segavad koolitöö loomulikkude käiku abieluvahekordade õiguste alusel esinedes. Koolijuhatajate abikaasad õpetajail jääb seda rohkem võimalusi abieluvahekordade alusel koolitööd mitte-soovitavalt mõjutada. Mitte-abikaasa ebamäärast tegevust on võimalik seaduslikul teel takistada, näit. ei ole temal õigust võtta osa õpetajate nõupidamisest. Abikaasal õpetajal on aga igatahes vabad käed teotseda täies ulatuses.

J. Uustalu: Õpetajakutse saamine on tehtud väga keerukaks. Eriti on ebamäärane pedagoogilise ülesande sooritamise nõue. Kui suur see ülesanne on? Kas praktikandil on, sattudes viletsatesse oludesse, võimalik täita seda ülesannet?

Seda pedagoogilist ülesannet pole meil tarvis nõuda, sest oleme ju ka vastuvõetavaks tunnistanud asjaolu, et kutseta õpetajad haridusele vaatamata teatud teenimise aja võivad jääda õpetajaametisse. Tuleb ka õp.-ametisse lubada nn. eksterne.

Õpetajate alluvuse vahekorda asetamine koolijuhatajaga on mõnikord õpetajaile kasulik, näit. koolitööst vabastamine mõneks päevaks koolijuhataja loal. Vast on ka otstarbekohane, et koolijuhatajal oleks õigus kutsuda õpetajat korrale. Karistamisõigust ei oleks ehk vaja anda. Kui keelatakse ära alluvuse vahekorras teenimine, siis puudutab see karmimalt maa-õpetajaid, kelle abikaasad peaksid minema teise kooli 5—10 km taha ametisse. (Ametisolek abielupoolel pole ju seaduse-eelnõu mõtte

järgi keelatud). Linna-õpetajad oleksid aga paremas seisukorras, sest abikaasa leiab ligidalt koha.

J. Grüntal (Harjumaalt): Praktikandi kui ka üldse õpetaja koolitöö hindamise õigus peaks olema pedagoogikanõukogul, sest tema teab paremini, mis sugustes tingimustes kool töötab. Muidugi võib järelevalve asutis seda kontrollida.

A. Kuts er: Näited, mis tõi õp. J. Aa n on erandlikud ega või olla mõõduandvaks seadusandlusele. Linna-õpetaja on soodustatud seisukorras, sest linnas on võimalus abielupoolel erikoolides töötada. Maal seda ei saa. Kui maal mees ja naine töötavad ühes koolis, on kokuhoid valgustuse, kütte ja korteri alal.

Õigus olla omavalitsuste esinduskogude liige peaks õpetajaile jääma. Sagedasti ei ole meie vallavolikogud sugugi koolivaenlikud, kui õpetaja asjatundjana neile küsimuse ära seletab.

E. Kuslapuu: Õpetajale tema eraluse ja õppetegevuses ettetulnud väärnähte puhul märkuse tegemiseks ei ole tarvis ülemust kui niisugust, vaid autoriteetset ja lugupeetavat ametivenda. Koolijuhatajale seda autoriteeti ja lugupidamist ei anna tema ülemuseks nimetamine, kui ta isikul puudub vastav mõju! Sõbralik, üksteist vastastikku austav ja lugupidav seletus väärnähte kohta — olgu see koolijuhatajalt või kaasõpetajalt — toob enam kasu, kui koolijuhataja kui ülemuse nn. märkus. Leian, et koolijuhataja ülemuseks nimetamine teeb vahekorrad õppejõudude vahel ainult teravamaks, toob enam kahju kui kasu koolielule.

D. Uiga: Õpetaja tagandamine Vab. Valitsuse otsusel on põhiseaduse vastane. Iseenese kontrollimine on sisuliselt ja koostöö mõttes palju loomulikum ja produktiivsem. Kui aga juhataja on ülemus, siis pole seda. Parem kui märkused algidus tulevad oma vanema kogunud ametivenna poolt, sest koolivalitsuse märkused jätavad õpetaja teenistuskäiku sügavamad jäljed.

Sugulusvahekorras teenimise vastu ma ei ole põhimõttelikult. Sotsiaalse õigluse seisukohalt aga on see vastuvõt-

matu, kui samal ajal on palju õpetajaid teenistuses.

Kui linnas haridusnõukogu valib õpetaja, siis on mõeldav küll, et koolivalitsuse juhataja registreerib ta ametisse.

Seaduse-eelnõu kolmas § annab registreerivale asutisele võimaluse õpetajat pehmemal ja pedagoogilisemal teel ametist vallandada, kuna ametlik tagandamine jätab õpetajale tihti ebasoovitava pleki. Politiliste parteide mõju ei maksa karta, sest tähtis on seaduse täitmine. Ka kõige paremat seadust võib kõige halvemini täita. Sellepärast õpetajail ei maksa ennast ülearu soomustada. Õpetajaskonna koosseis peab olema kõrgesti kvalifitseeritud.

J. S i m t m a n: Õpetajaskonna ühtlusele on hädaohtlik, kui õpetajad jaotatakse riigi-, omavalitsuse ja erateenistuses olevateks isikuteks. Kui õpetajate teenistusseadus selles ulatuseski vastu võetakse, nagu ta meil arutusel, siis oleme saavutanud selle kindlustuse, mida püüdsime. Seaduse-eelnõu § 56 kindlustab õpetajaile reservi näol palga saamise võimaluse koondamise puhul, § 63 põhjal kindlustatakse arstiabi ja pension sellekohaste seaduste alusel jne. Soovitav oleks, et õpetaja ei muutuks riigi ega omavalitsuse ametnikuks, vaid jääks õpetajaks, kelle teenistustingimused kindlaks määratud käesolevas seaduse-eelnõus.

Otsustatakse istung lõpetada ja lõunavaheaeg määrata kuni kella kaheni.

IV üldkoosolek.

Kõigepealt võetakse teatavaks mandatkomisjoni aruanne. Aruandest selgub, et kongressil on üldse 213 õpetajat; nendest on hääleõigusega 102, sõnaõigusega 88 ja külalisi 23.

J. E l a n g o ettepanekul otsustatakse asuda kohe referaatide kuulamisele ja siis hiljem jätkata enne lõunavaheaega pooleli jäänud läbirääkimisi koos uutele referaatidele järgnevate läbirääkimistega.

Referaadid.

Esimesena refereerib õp. **J. U u s t a l u** temast

Õpetaja ametisse-seadmine.

Referent avaldab muuseas järgmisi mõtteid. (Vaata ka „Õp. Leht“ 1930. a. nr. 6, lk. 2.)

Meie koolikorraldus ja maksev algkoolide seadus on teinud algkooli tõeliselt rahva asjaks. Algkooli korraldustööst on suurte õigustega kutsutud osa võtma mitmesugused institutsioonid: õpetajaskond, lastevanemad, hoolekogu, vallavalitsus, vallavolikogu, maakoolivalitsus, ministerium ja lõppeks riigivalitsus. Maa-alkool asub ühe valla piirides, ta on selle valla rahva jaoks, ta kasvatab selle valla kodanikke. Vald peab kooli majanduslikult ülal, varustab teda materjalselt. Kooli ja rahva vahel peab valitsema täieline vastastikune usaldus. Muidu ei saa kool rahuldavate tagajärgedega töötada. Meil on näiteid, kuidas rasketes oludes on kooli eest hästi hoolitsetud, ja seda sellepärast, et rahvas tundis kooliasja olevat oma asja.

Õpetaja kui koolihinge ametisse-seadmisest on huvitatud riigivõim, kohalik rahvas ja õpetajaskond. Õpetajate valimise õigus on igivanast ajast saadik olnud valdade päralt. Selle õiguse äravõtmine tekitaks suure pahameele-tormi valdades ja rikuks rahva ning õpetajate vahetõrka. Ei ole kuidagi mõeldav, et mingi komisjon, kus 4—5 liiget, valib maakonna õpetajad, kelle arv 300—400. See oleks suur samm tsentralisatsiooni poole, mille vastu tuleb olla demokraatia nimel.

Referent leiab, et teenistusseaduse eelnõus avaldatud õppejõu valimismoodus tuleb tunnistada peajoontes vastu võetavaks ja eelistada valimismoodusele eriti-kujundatavas valimiskomisjonis. Selleks on järgmised põhjused:

1. Ei ole otstarbekohane rahva kohapealselt esinduselt, rahva tahte avaldajalt, vallavolikogult võtta see õigus, mida ta omanud kaua aega.

2. Kui õpetaja valimine läheb maakonna komisjoni kätte, siis on karta, et valla rahvas jääb õpetajate ja kooli vastu kui mitte vaenulisemaks, siis ometi inertsemaks.

3. Maakoolivalitsuse juurde moodustatav valimiskomisjon ei võida endale sellist autoriteeti, mis õigustaks talle

andma säärase tähtsa toiminguga, nagu on õpetaja valimine.

4. On karta, et valimiskomisjonis koolivalitsuse juures võim tegelikult koonduvad koolivalitsuse juhataja kätte, kellest tegelikult oleneks õpetaja kohale seadmine. Kuna koolivalitsuse juhataja on enamail juhtumel poliitiline isik, siis võib kujuneda niisugune olukord, et teatud maakonda pääsevad ametisse ainult teatud meelsusega õpetajad.

5. Ei ole leitud sobivat moodust, mille järgi võiks toimuda õpetajaskonna esindajate valimine valimiskomisjoni.

Senine hoolekogu õigus kandidaadi esitamise asjus tuleb kindlasti säilitada ka uues teenistusseaduses.

Komisjoni mooduse juures kindlasti pääseb ainuvalitsejaks komisjoni esimees — koolivalitsuse juhataja. Prevalleerivasse ossa tõusevad poliitilised motiivid. On küsitav, kas õpetajate esindajad riskivad asuda koolivalitsuse juhatajaga — oma otsese ülemusega — opositsiooni.

Kohaotsijate „laatadest“ ei vabane meie ühegi valimismooduse juures.

Puudusi võib olla ühel kui teisel moodel, kuid need jäävad ikka erandlikeks. Lõppeks välised õigused üksi ei aita, vaid õpetajaskond peab muutuma ise seesmiselt tugevamaks.

Teine referent J. R u m m o avaldab järgmisi mõtteid:

Seni valiti meil avalikele õppeasutistele õppejõude kahesuguselt: 1) valdades, alevites ja väikesemates linnades omavalitsuste volikogude poolt (kusjuures koolide hoolekogudel oli õigus soovitada kandidaate) ja 2) iseseisvate koolivalitsustega linnades linnaharidusnõukogude ja maaomavalitsuste poolt ülalpeetavatele koolidele maaharidusnõukogude poolt. Ühelt poolt otsustas õppejõudude valimise poliitilistest rühmitustest koosnev omavalitsuse esinduskogu, teiselt poolt ainult haridusküsimuste otsustamiseks omavalitsuse esindajaist ja koolitegelastest komplekteeritud eriorgan.

Õppejõudude teenistusseaduse eelnõu tahab § 43. kaudu ühtlustada õppejõudude valimise korda. Ühtlustamise

aluse otsimisel on eelnõu koostajad leidnud õigemaks selle korra, mis valitseb seni maal, peamiselt maa-alkkoolide õppejõudude valimisel vallanõukogude (alevites alevivolikogude) poolt, ja väikesemais linnades, ja laiendanud selle korra kõigile koolidele, asukohale ja astmele vaatamata. Teiste sõnadega: on peetud õigemaks ja otstarbekohasemaks õppejõudude valijaks poliitilist omavalitsuse volikogu ja seda eelistatud omavalitsuse esindajaist ja koolitegelastest koosnevale haridusnõukogule. Ei muuda asja, et linna- ja maavolikogudele on antud õigus valimisõigust edasi anda linna- või maavalitsusele, hariduskomisjonile või haridusnõukogule — tegelikult ei anna volikogud seda õigust üle — või teevad seda õige harvas kohas — kuna õppejõudude valimise õigus laiendab tunduvalt erakondlike rühmituste poliitiliste kombinatsioonide võimalusi ja seetõttu selle õiguse volikogu käest äraandmine oleks poliitilistele rühmitustele otse kahjulik.

Kas on selline ühtlustamine kasulik ka kooli seisukohalt?

Ei ole seni tulnud kuuldavale kustki poolt, et senised haridusnõukogud ei oleks kompetentsed õpetajate valimisel; ei ole kuulda olnud, et selle valimisviisi juures oleks ette tulnud puudusi ja väärnähteid. Küll aga on aastate jooksul niihästi õpetajaskonnas kui ajakirjanduses, samuti koolisõbralikus seltskonnas hurjutatud valimisviisi volikogude kaudu, kuna selle juures on tulnud ette terve hulk igasuguseid puudusi ja väärnähteid: ebakompetentsust ja saamatust; „liikude“ ja altkäemaksu nõudmist kandidaatidelt (millest on tekkinud kohtuprotsessegi); mõjutada-laskmist kandidaatide poolt, kes ei vali võistlusabinõusid ja kes seega allpool igasugust õpetaja kutse-eetikat; onupoja poliitikat; ebaseaduslike nõuete esitamist valitavaile; naiskandidaatide toorest kohtlemist, mis on mõnes kohas ulatunud kõige jultunumate nõudmiste esitamiseni mõne vallategelase poolt, mille rahuldamisel on lubatud soodustada kohasaamist jne. — Lisaks kõigele sellele on viimasel ajal tulnud uus moment: poliitiliste keskkohade survele on ikka enam

ja enam politiseerunud omavalitsuste volikogudki ja selle mõjul on vabad õpetajatekohad muutunud erakondade vaheliseks „lehmakauplemise“ objektiks.

Eelnõu koostajad tahavad seda kõike lasta edasi kesta ka tulevikuski; veel enam — nad peavad selliseid asju võimaldavast korda ideaaliks ka linnadele, kus valitses tänini teine kord, mille kohta seni puuduvad kaebed.

Ja kuidas on kooskõlas üheltpoolt § 70, mis tahab hoida kooli puhta erakondlis-politilisest võitlusest ja teiselt poolt § 43, mis tahab õpetajate valimised anda kogu ulatuses poliitiliste organite kätte ja viia seega õpetajad täielisse rippuvusse poliitilistest erakondadest?

Kool saab rahulikult töötada ja areneda ainult väljaspool erakondlikku võitlust. Õpetajate valimisel tohivad kõnesse tulla ainult kooli ja kasvatusel huvid. Seepärast saavad sündsaid ja tarvilisi tööjõude koolile valida ainult sellised asutised, mis seisavad koolile lähedal, kuid seisavad kõrval otsesest poliitilisest võitluskeerisest, ja mis on rippumatud koolile kahjulikest kõrvalmõjudest. Omavalitsuste volikogud ei ole seda mitte.

Sellisteks asutisteks on suuremates linnades ja maakondades *h a r i d u s n õ u k o g u d*, mis koosnevad koolivalitsuse juhatajast, hoolinõunikest, volikogu esindajaist, õpetajate esindajaist, kellele lisaks tuleksid kutsuda valimiste puhul veel asjaomase kooli juhataja ja lastevanemate esindajad. Mujal, kus iseseisvad koolivalitsused puuduvad, tuleks õpetajate valimine anda *k o o l i h o o l e k o g u d e l e*, mis samuti koosnevad koolile kõige lähemal seisvaist ja koolist huvitatud tegelastest: koolijuhatajast, õpetajate esindajaist, lastevanemate ja volikogu esindajaist. Õpetajate valimise puhul võtaks hoolekogu koosolekust osa hääleõigusliku liikmena ja koosoleku juhatajana ka omavalitsuse esindaja: linnapea, valla- või alevivanem või vastav asemik.

Ligikaudu analoogilise koosseisuga asutistele on andnud oma koolide õpetajate valimise paljud vanad demokraatlikud maad. Eelnõu § 43 kaitsjate väide,

nagu nõuaks õpetajate valimise andmist omavalitsuste volikogude kätte demokraatlikkuse põhimõtte, põhjeneb selle põhimõtte liiga kitsal ja liiga ortodokslikul tõlgitsemisel: ka esitatud kord on demokraatlik ja lisaks sellele veel — otstarbekohane.

Kongressile otsustamiseks referent esitab kaks paralleelset seisukohta.

I v a r i a n t E. Ö. L. juhatause poolt HSM-le esitatud ettepanek:

Avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõudude valimisi toimetavad maa- ja linnakoolivalitsuste juures asuvad valimiskomisjonid järgmises koosseisus:

1) maa- ja linnakoolivalitsuse juhataja komisjoni juhatajana;

2) ringkonna koolinõunik;

3) kaks kooli ülalpidaja esindajat, keda valivad ühes kandidaadiga valla-, alevi-, linna- ja maaomavalitsuste poolt ülalpeetavate koolide õppejõudude valimiseks nende omavalitsuste volikogud. Õpetajate valimise korral vähemusrahvuse õppekeelega koolidesse valib omavalitsus esindajad vastava vähemusrahvuse liikmete hulgast;

4) kaks õppejõudude esindajat, keda valivad vastavad õpetajate organisatsioonid kolmeks aastaks. Kui maa- või linnakoolivalitsuse piirkonnas töötavad mitme õppekeelega koolid, siis valitakse õppejõudude esindajad iga õppekeelega koolide liigi õppejõudude valimiseks vastava rahvuse õppejõudude organisatsioonide poolt;

5) koolijuhataja või selle puudumise korral õppenõukogu, õigustega erakoolides — kooliülalpidaja esindaja.

II v a r i a n t — referendi isiklik ettepanek:

Omavalitsuste poolt ülalpeetavate avalikkude õppeasutiste õppejõudude valimist toimetavad:

1) valla- ja alevivalitsuste poolt ülalpeetavasse koolidesse — asjaomase kooli hoolekogu; hoolekogu koosolekust, mis määratud õppejõudude valimiseks, võtab hääleõigusliku liikmena ja koosoleku juhatajana osa valla- või alevivanem, või viimase poolt määratud valla- või alevivalitsuse liige;

2) maa- ja linnaomavalitsuste poolt ülalpeetavasse koolidesse — maa- või linnaharidusnõukogu. Õppejõudude valimiseks määratud haridusnõukogu koosseisust võtavad hääleõigusega osa ka asjaomase kooli juhataja (viimase puudumisel — pedagoogika-nõukogu esindaja) ja lastevanemate esindajad asjaomase kooli hoolekogust (või pedagoogika-nõukogust, kui kooli juures puudub hoolekogu).

Läbirääkimised.

J. U u s t a l u ettepanekul otsustatakse läbirääkimisi pidada kõigi viimase kolme referaadi kohta, ühtlasi piirates kõne aega kolme minutiga.

E. V e i d e r m a n: Koolijuhatajal olgu õigus õpetajale märkuse tegemiseks, kuid seda ei tule lugeda distsiplinaar karistuseks. Seda nõuavad õpetajad ise. Praegust asjaolu ja rasket seisukorda silmas pidades tuleks § 85 täies ulatuses maksvaks jätta. Kelle teenija on õpetaja, selle kohta on juba eelmine kongress seisukoha võtnud. Vallavolikogud ei ole küllalt kohased õpetaja valimiseks, sest seal aetakse suuremat politikat kui mujal asutistes. Varemalt, kui vallavolikogude koosseis ei koosnenud poliitilistest erakondadest, siis olid õpetajate valimise tulemused õiglased. Õnnetu on see õpetaja, kes satub vallavolikogu valimise alla.

H. R a j a m a a: Vallavolikogude valimisõigus on pärand vene ajast, kuid olukord on praegu muutunud. Nõuded kooli ja õpetaja kohta on palju suuremad kui millalgi varem. Vallavolikogu on sagedasti ühe isiku (tihti valasekretäri) mõju all ja tema tahtmine saabki vallavolikogu tahtmiseks. Vallad laialt ei valigi õpetajaid, vaid lasevad rahulikult määrata. Kuid on teada rida juhtumeid, kus aegsasti kuulutati välja valimised, kui jõudis kätte aeg, mil sai õpetaja õigused mõni valla mõjukama tegelase poeg või tütar, ja oli see kohale kinnitatud, siis lastakse jällegi rahulikult määrata.

J. K u u l b e r g: Pole millegagi põhjendatud seisukoht, nagu peaksime ühiskondliku õiglustunde seisukohalt hukka

mõistma seda, kui ühest perekonnast leiavad teenistust rohkem kui üks isik, kuna samal ajal on paljud ühiskonna liikmed hoopis teenistuseta. On ekslik vaadelda perekonda üksusena, mida võib seada ühele alusele üksiku isikuga. Perekond koostub vähemalt kahest isikust ja kuidas tohib see ühiskondliku õiglustundega sobida, kui meie maksta paneksime seisukorra, kus need isikud vallalises põlves on eesõigustatud seisukorras, neil mõlemal on õigus teenida. Kui nad aga abielluvad, siis teine enam teenida ei tohi. Mis on siin siis abiellumise muuten, et ühiskond teeb enese õigustatuks teisel neist teenistuse õigust ära võtta. Nende tarvidused abiellumise juurele ei vähene. Kas on õige ja ühiskonna seisukohalt otstarbekohane, kui meie hakkame ühiskonna liikmeid abiellumise eest karistama, kärpides nende õigusi.

Veel teravamalt paistab see seisukoha ekslikkus silma, kui me vaatleme lasterikkaid perekondi. Siin võib tulla kummalegi abikaasale toita ja ülal pidada näiteks kaks last, nii et nad ka mõlemad teenides on veel teistega võrreldes eesõigustamata seisukorras. Lausa ülekohus oleks aga just ühiskondliku õigluse seisukohalt teisel abikaasalt teenistuse õigus ära võtta ja nõuda, et näiteks kuueliikmeline perekond peab ära elama sama palgaga, mis vallaline ainult enda peale üksi on õigustatud ära kulutama. Kus on siin siis õiglus?

Kui juba teenistuse võimalusi hakatakse reguleerima selle järgi, kui suurel määral üks või teine teenistust vajab äraelamiseks, siis tuleks juba arvesse võtta inimeste majanduslikku jõukust ja paljusid muid asjaolusid. Lausa ülekohus ja koguni kergemeelsus on see meie rahva tuleviku seisukohalt teenistuse võimalusi kärpida abielus ühiskonna liikmeile.

G. O l l i k: Praegu on koostamisel riigi- ja omavalitsuseteenijate distsiplinaar-määrustik, ja seda tahetakse kohandada ka õpetajaskonnale.

Eksamit raskel kujul ei ole meil kutse omandamisel. Seaduste-andjad tõendavad, et valdadelt ei saa valimisõigust

ära võtta. Haridusnõukogu on ainult kuuel linnal, kuna 11 linnal seda ei ole.

J. Grün t a l (Harjumaalt): Arvan, et J. Rummo ettepanekutest teine variant õpetajate valimise asjus tuleks vastu võtta.

E. Schönberg: Koolijuhataja võib suusõnalisi märkusi teha, kuid mitte kirjalikke ega neid, mis teenistuslehte kantakse. Kui õpetaja jääb erakoolides kooli ülalpidaja teenijaks, siis võib karta, et edaspidi sekeldusi tõuseb sääras-tele õpetajaile pensioni saamisel jne.

Õpetaja valimine peab jääma valdadesse, valdadelt seda vana õigust ei tohiks võtta; kui see siiski peaks sündima, siis J. Rummo kompromiss-ettepanek on vist kõige vastuvõetavam.

E. Kuslapuu: Ei pea loomulikuks koolijuhatajale algkoolis anda distsipliinar-karistuse õigust, sellepärast teen ettepaneku kustutada teenistusseadusest § 87 p. 1 lõpul sõnad „või koolijuhataja“.

Õpetajate valimise õiguse andmise küsimus komisjonile ei ole mitte demokraatlikkuse küsimus, vaid otstarbekohasuse küsimus. Vallavolikogult valimisõiguse äravõtmine ei sihi mitte ebademokraatlikkuse poole, vaid vastupidi, kuna esindajad komisjonis laiemate ja kompetentsemate ringkondade poolt, sellega komisjoni otsus enam objektiivsem ja enam soodus koolile, kuhu valitud õppejõud.

Vallavolikogu otsust koolile soodsamaks ei tee hoolekogu õigus kandidaate esitada, kuna vallavolikogu salajasel hääletamisel võib jätta need täiesti kõrvale ja põhjendusi nõuda ei saa, kuna hääletus oli sajalane.

F. Vienerfeldt: Kas riigiteenijate seaduse § 42 on ka tarvilik laiendada õppejõudude peale, kas tegelik elu on seda tarvidust dikteerinud? Selle laiendamise tagajärjel puudub õppejõududel igasuguse õigusliku kriteeriumi nõudmise võimalus oma tegudele, missugune õigus on ka suurimal kurjategijal, kes võisid ja võivad kohtu hukkamõistvat otsusel pöörduda vannutatud meeste poole, ka keisri ja Eesti Vabariigi Valitsuse poole armuandmise palvega. Pea-

legi on eelnõu § 96 sõnad „õppejõu tegevus on riigi huvidele kahjulik“ enam kui umbmäärased.

A. K u t s e r: Kõik vallavolikogud pole asjatundmatud. Kaaluv sõna õpetaja kandidaadi valikul peaks jääma hoolekogule.

E. H a n s e n: Käesolevas seaduse-eelnõus pole selgust valimiskorra määramises. Ei anna ta ka vallavolikogudele täielikku võimalust õpetaja valimist toimetada oma äranägemise järgi, sest § 3 võimaldab registreerival asutisel registreerida õpetaja kohustetäitjaks ka kutselise õpetaja, kes valitud valla poolt määraliseks. See õpetaja võib § 99 alusel jääda ka edaspidi kohusetäitjaks. Edasi, teiselt poolt § 52 alusel võib registreeriv asutis ka edaspidi määrata õpetaja kohale. Jättes tema vabastamisest teatamata (vaata § 99), võib õpetaja määratuna edasi jääda. § 52. teine lõige aga lubab sel puhul, kui valimist ei toimetata kahe aasta jooksul, õpetaja kohusetäitja registreerida määraliseks õpetajaks. Aga vald ei saa ju enne valida, kui õpetaja kohusetäitja pole lahti registreeritud. Nii võib registreeriv asutis oma tahtel (vastu volikogu tahtmist) määrata määralise õpetaja. Oleks vaja selles osas selgust eelnõusse.

J. K a n a: Abielunaiste kohta käivad küsimused on praegu keerulised elu enese tõttu ja parem oleks neid mitte arutada. Vallavolikogude valimine võib sagedasti sihtida sinna poole, et kokku hoida rahalistes asjades, võetakse arvesse, mitu last on valitaval jne. Hoolekogu valimisest jätkub, see on kõige parem moodus.

H. R a j a m a a: Olen kaugel sellest, et mitte hinnata vallavolikogude tähtsust ja tarvilikkust. Kuid õpetaja valimine ei ole neile jõukohane. Vallavolikogud on enam huvitatud valla väljaminekutest koolile. On teada juhtum, kus vald seadis valitavale õpetajale tingimuseks, et ta ei tooks valla korterisse oma perekonda, sest siis kulub palju puid, lõhutakse maja jne. Räägitakse isegi abielulahutamisest selle pärast. Ei tarvitse ka enam karta, et õpetajakutset saab tulevikus nii kergesti, kui saadi

seni. See, kes tahab nüüd saada õpetajaks, peab enne käima läbi mitme sõela ja puhastustule, kui ta ükskord saab õpetajaks. Ka ei ole õpetajakutse sugugi nii veetlev, kui seni näis tuhandele noorile. Need vintsutused peletavad eemale iga kergemeelse noore.

D. Uiga: Põhiseaduses on tähendatud, et riik peab kindlustama igale kodanikule elamise võimaluse. Abiellumise puhul vähenevad majanduslikud kulud (korter jne.), nii et saab ära elada kaks inimest ühe palgaga. Vabanenud kohale saaks õpetaja, kes teenistuseta ja peab võib-olla ülal pidama õdesid, vendi, vanemaid jne.

E. Hansen: Mis puutub õpetaja valimisse, siis tuleb see volikogude käest ära võtta. Et säärasel korral õpetaja vastollu satub rahvaga, pole põhjendatud. Volikogu valik võib olla sageli juhuline. See võib oleneda õpetaja kandidaadi momendilisest esinemisest jne. Peale muu: kui õpetajad ei poolda enda saamist vallateenijaks, siis on nad ka nõus valimisõiguse äravõtmisega vallavolikogudelt.

J. Kuulberg: Vallaline inimene võib ka paremini kindlustatud olla kui abieluline. Ja kui hakata piirama isikute teenistuse tulu elatismiinimumi, et äravõetavate tulude arvel võimaldada teenistuseta isikuile elamist, siis peaks seda palju laiemas ulatuses tegema, ja mitte piirduma ainult abielulistega. Abielus olijate õpetajate teenistusel ei ole sotsiaalse õiglususe ilmet.

J. Kana: Olgu kohapealsed inimesed nii saamatud kui tahes, aga hoolekogudes on nad valimisülesandeks küllalt kohased. Selleks võib küllalt näiteid tuua. Õpetajate reserv peaks olema ühes keskkohas.

E. Kuslapuu: Valimine ei tee õpetajat rahvale ligidasemaks, vaid õpetaja isik, tema töö, see paneb rahva õpetajat austama, hindama. Õpetaja töö, see viib õpetaja rahvale ligemale või kaugemale. Võib valida õpetajat volikogu, komisjon või hoolekogu, pettumusi võib ikka olla pärast. Vähem aga oleks pettumusi, kui valib kompetentsem asutis, milleks on hoolekogu või vastav komisjon, kuna vallavolikogu pole nii kompetentne.

Referentide lõppsõnad.

J. Uustalu: Muidugi hoolekogu on kõige kompetentsem õpetaja valimisel kaasa rääkima. Kuid ei saa öelda, et kõik vallavolikogud on vähe kompetentsed. Väärnämete vastu tuleb võidelda. Valimise õigus peab rahvale jääma. Rahvas peab harjuma riiklikult ja üldiste huvide seisukohalt mõtlema ja otsustama. Selleks aitab kaasa ka õpetajate valimine vallavolikogude kaudu. Hoolekogule peab jääma õigus kandidaate esitada.

J. Rummo: Õpetajate valimise küsimuse otsustamisel peame võtma lähtekohaks kompetentsuse põhimõtte. Sellest seisukohast järjestuvad: õpetajad — lastevanemad — omavalitsuse esinduskogu liikmed. Õpetajate valimist on kõige sobivam toimetada vastava eriasutise kaudu. Kas selleks jääks mõni olemasolevaist asutistest (haridusnõukogu, hoolekogu) või luua uus eriasutis, on ükskõik. Tähtis on anda valimine kitsama, kooliga lähedalt seotud ringkonna kätte. Välismaade eeskuju toetab selles mõttes hoolekogude valimisõigust. Ka meil peaks valimine jääma hoolekogu kätte. Tarbekorral võib selle koosseisu suurendada. Demokraatismi põhimõtte teostamine ei kannata selle mooduse juures sugugi. Komisjoni mooduse otstarbekohasuse suhtes kahtlen väga. Selle kavatsuse teostamine võib tekitada sama rahulolematuse, mis seotud praeguse valimiskorraga.

Järgneb ettepanekute hääletamine. Võetakse vastu järgmised

resolutsioonid.

Algkooli seaduse kohta:

Kongress leiab, et uues Avalikkude algkoolide seaduse-eelnõus leiduvad mitmed muudatused, eriti aga §§ 35. ja 37. ettenähtud koolikorraldus, takistavad tema elluviimisel ühtluskooli põhimõtte edukat teostamist ja ähvardavad halvavalt ning tagasikiskuvalt mõjuda meie rahva suurema ning kandvama osa — maarahva — kultuurilisse arenemisse.

Kongress teeb Eesti Õpetajate Liidu juhatusel ülesandeks kasutada kõik tarvisminevad seaduslikud abinõud selleks, et ei pääseks maksvusele rahvale

kahjulik koolikorraldus, ja kutsub üles kõiki Eesti Õpetajate Liidu liikmeid seigitama rahvale selle koolikorralduse puudusi.

Koolimaa asjus:

Õpetajate X üldkongress tunnistab koolimaa küsimuse uues Avalikkude algkoolide seaduse-eelnõus vastuvõetavalt lahendamatuks tingimusel, kui seaduse võetakse järgmised parandused:

§ 30. — välja jätta sõna: „võimalikult“;

§ 31. esimeses lõikes sõnade „koolitalu vähemalt ühe lehma ja hobuse pidamiseks“ asemele võtta: „koolitalu 5—10 hektaarilise põllumaaga ühes tarvilise heina- ja karjamaaga“.

Sama paragrahvi teises lõikes sõna „kuni“ asemele võtta: „vähemalt“.

Teenistusseaduse kohta:

Ära kuulunud referaadid, kongress kiidab üldjoontes heaks parandusettepanekud, mis E. Õp. Liidu juhatus esitanud Haridus- ja Sotsiaalministeeriumile teenistusseaduse eelnõu asjus. Kongress peab eriti vajalikuks rõhutada järgmisi seisukohti:

1. Eelnõu § 3. tuleb välja jätta, sest et ta on vormitehniliselt puudulik, asetab kõik õpetajad, algajad ja vilunud, vahet tegemata, registreeriva asutise meelevalla alla, avades tee mitmesugustele ebapedagoogilistele kõrvalmõjudele, ilma et ta kindlustaks vaid paremate õpetajate valikut.

2. On asjata seaduses lahendada hakata küsimust, kelle teenija on õpetaja, sest õppejõudude teenistusseadus lahendab õpetaja õigusliku seisukorra kõikükselt. Eelnõu redaktsioon (§ 6) teeb lõpu õpetajate osavõtule omavalitsuste valitavast organist, piirates võimalusi õpetajate ühiskondlikuks tööks.

3. On vajalik seaduses eneses lähemalt määrata õppejõu registreerimiseks esitamise kord, mis ühelt poolt kergendaks registreerivale asutisele seadusepärasuse kontrollimise ja teiselt poolt annaks ka asjast huvitatuile aluse ja võimaluse oma huvide kaitsmiseks kaebuse tõstmise teel.

4. On vastuvõtmatu eelnõu § 85. (teenimise kohta alluvuse vahekorras),

kuna sugulaste koostöö ei takista õppetöö viljakust. Õpetaja ametikohuste täitmine on sisemiselt iseseisev, ei ole üleüldisele soodustustest vastandiks riigiteenija omale. Praeguses olukorras tooks see § õpetajaskonnas suuri raskusi, sest et perekondlik elu on seni kujunenud teisiti.

5. Ametivahekorra lõpetamisest kooli sulgemisel või klasside koondamisel peab õppejõule teatama hiljemalt 1. juuliks, et vältida vallandamisi õppeaasta keskel, mil uue teenistuskoha leidmine on õpetajale väga raske.

6. Kongress tunnistab täiesti ülearuseks eelnõu § 96, sest et Vab. Valitsuse kompetentsi antud küsimus kuulub distsiplinaarkorras lahendamisele ka hariduse- ja sotsiaalministri poolt ja et selles §-is ettenähtud kord ei kindlusta õpetajale küllaldaselt õiguslikku kaitset.

7. Seaduses peab leidma väljendust seisukoht, et õpetaja loetakse registreerituks vastavalt seaduse § 1. nõuetele, kui registreeriv asutis 2 nädala jooksul pärast registreerimise ettepaneku saamist ei ole teinud eitavat otsust registreerimise asjus, kuna eelnõu redaktsioon (§ 47) jätab lahtiseks küsimuse õpetaja õigusliku seisukorra kohta sel korral, kui registreeriv asutis mainitud tähtaja jooksul ei ole teinud mingit otsust.

Õpetajate valimise asjus:

(J. Rummo ettepanek) Oma-valitsuste poolt ülalpeetavate avalikkude õppeasutiste õppejõudude valimisi toimetavad:

1. Valla- ja alevivalitsuste ja väikesemate linnade poolt ülalpeetavasse koolidesse — asjaomase kooli hoolekogu; hoolekogu koosolekust, mis määratud õppejõudude valimiseks, võtab hääleõigusliku liikmena ja koosoleku juhatajana osa valla- või alevivanem, või linnapea, või viimase poolt määratud valla-, alevi- või linnavalitsuse liige.

2. Maa- ja linnaomavalitsuste poolt (kus iseseisvad koolivalitsused) ülalpeetavasse koolidesse — maa või linna haridusnõukogu. Õppejõudude valimiseks määratud haridusnõukogu koosolekust võtavad hääleõigusega osa ka

asjaomase kooli juhataja (viimase puudumisel — õppenõukogu esindaja) ja lastevanemate esindajad asjaomase kooli hoolekogust (või õppenõukogust, kui kooli juures puudub hoolekogu).

§ 52. teises lõikes teha järgmised parandused: a) sõnade asemele „on õigus registreerida lõplikult“ panna sõnad: „registreerib lõplikult“ ja b) sõnade asemele „kahe aasta kestel“ panna: „ühe aasta kestel“.

Sooviavaldus karskuse asjus.

Eesti Karskusliidu esindaja E. K u p ja ettepanekul võetakse vastu järgmine sooviavaldus:

„Õpetajate X üldkongress avaldab soovi, et omavalitsuste kohalik keeluõigus kui tähtsamaid demokraatlikke abinõusid alkoholismivastases võitluses omavalitsustele kindlasti alles jäetaks.“

Kongressi töö lõpetamine.

Kongressi lõppsõna ütleb E. O. Liidu esimees E. Martinson, väljendades järgmisi mõtteid:

Meie töö on lõpul. Missugused on siis meie töö tulemused? Oleme läbi arutanud ja seisukohad võtnud kahes väga tähtsas küsimuses, mis sügavalt puudutavad Eesti kooli ja tema õpetajat. Ühtluskooli kaitsmine ühtluskooli juubeliaastal on olnud kongressi tähtsaim ülesanne. Oma referaadis avaldasin kindlat lootust, et kongressil ühtluskooli kaitsmisel on ühtlane ja kindel seisukoht. See lootus on täitunud täiel määral. Ja loodame, et õpetajaskonna kindel, üksmeelne seisukoht ka tõesti suudab hajutada ühtluskooli kohale kerkinud kõuepilved.

Väga ja väga suure tähtsusega on ka õpetajate teenistusseaduse küsimused. Suure huviga kuulis õpetajaskond, mis-sugused kõuepilved ka Eesti õpetaja pea kohale on kerkinud ja vististi jõuti selgusele, kui suur töö ootab ees õpetajate Liidu juhatust selle seaduse arutuse puhul Riigikogus. Ühendagu ühised mured ja raskused õpetajaid ühiseks aktiivseks pereks, kus täie innuga püütakse anda oma kõige paremat võitluseks Eesti kooli ja Eesti õpetajaskonna eluliste huvide eest.

Mitmesuguste asjaolude tõttu ei ole käesolev kongress oma osavõtjate arvuilt mitte rohkearvuline. Kuid kuulus vene kirjanik on öelnud: „Jumal ei ole mitte väes, vaid tões.“ Oma tõde ja õigust oleme otsinud käesoleval kongressil. Võtke kaasa need tõeleegid, mis siin on põlema süüdanud meie ühine kollektiivne töö.

Kongressi koosseis.

Kongressi liikmed ja külalised jagunesid järgmiselt:

Harjumaalt	12	13	3	28
Järvamaalt	7	5	—	12
Läänemaalt	6	8	1	15
Petserimaalt	2	—	—	2
Pärnumaalt	3	7	1	11
Saaremaalt	1	—	—	1
Tartumaalt	8	4	2	14
Valgamaalt	4	2	—	6
Viljandimaalt	10	3	—	13
Virumaalt	9	19	2	30
Võrumaalt	—	3	—	3
Tallinnast	31	24	14	69
Tartust	9	—	—	9
Kokku	102	88	23	213

Organisatsioonide teateid ja kroonika.

Eesti Õpetajate Liidu juhatuse koosolek

peeti 23. veebr. k. a. Tallinnas. Koosoleku päevakorras olid peamiselt organiseerimise alale kuuluvad küsimused.

Pikemat aega päevakorras seisnud

Tartu Keskkooliõpetajate Ühingu liikmeks-võtmise küsimus

otsustati jaatavalt. Vastuvõtmise otsus re-digeeriti järgmiselt:

„Tartu Keskkooliõpetajate Ühing võetakse E. O. Liidu liikmeks tingimusel, et Ühing

a) kustutab oma põhikirja 4-ndast paragrahvist sõnad „ja maakonnast“ ning

b) astub lepingu-vahekorda Tartu Õpetajate Seltsiga mooduse leidmiseks mõlema organisatsiooni huvide valdkonda kuuluvate kohalikkude küsimuste lahendamiseks.

Lepingu teksti ettepaneku töötab välja E. Õ. Liit; leping seatakse lõplikult kokku ja kirjutatakse alla mõlema organisatsiooni vastavate volitustega varustatud esindajate koosolekul (esindajaid mõlemast organisatsioonist pariteetlikul alusel) E. Õ. Liidu esindaja eestistumisel.

Samuti arutatakse

Haapsalu Õpetajate Ühingu

liikmeksvõtmise küsimust. Kuna Haapsalu Ühingu ja Läänemaa Õpetajate Liidu vahel saavutatud kokkulepe tegevuspiirkonna jagamise ja koostöö asjus, siis otsustatakse põhimõtteliselt nõus olla Haapsalu Ühingu liikmeksvõtmisega. Vormiline otsus tehakse siis, kui Haapsalu Ühingu on muutnud oma põhikirja nõuete kohaselt.

Koostöö Akadeemilise Pedagoogika Seltsiga kiidetakse heaks ja otsustatakse hakata ühiselt välja andma pedagoogilist aastaraamatut. Raamatu toimetab Ak. Ped. Selts ning kirjastab E. Õ. Liit. Raamatu saaksid maksuta kõik Ak. Ped. Seltsi liikmed ja kaasandena „Kasvatuse“ tellijad. Peale selle läheks raamat ka kauplustesse müügile.

Hasomin on saatnud E. Õ. Liidule seisukoha võtmiseks

täienduskoolide korraldamise projekti.

Pärast mõttevahetusi selles asjas võetakse vastu järgmine seisukoht: „Täienduskooli üldine laad, õppe- ja tunnikavad ning organisatsiooni plaanid peaksid olema võimalikult painduvad — et oleks tagatud maksimaalne vabadus selle kooli edaspidiseks arendamiseks ja võimalus kohaneda maa, väike- ja suurlinna erinevatele vajadustele.“

Kuulatakse ära ka

sekretariaadi aruanne

viimase aja tegevusest, otsustatakse „Kasvatuse“ väljaandmist jätkata sekretariaadi poolt vähenenud toetuse kohaselt koostatud eelarve alusel, osa võtta sihtasutis „Eesti Kultuurifilmi“ tööst, edasi saata Läänemaa Õp. Liidu palve kahe koolinõuniku säilitamise asjus Läänemaal Hasominile ja muid väikesemaid küsimusi.

Koosolekut külastas ka minister J. Piiskar, kellele Liidu esimees ütles tervitusi juhatuse nimel.

Gümnaasiumi-õpetajate II kongress

peetakse 30. III — 1. IV 31. a. Tallinnas tütarlaste kommerts-gümnaasiumi ruumides. Kongressist võivad võtta osa hääleõigusega kõik gümnaasiumide ja seminaride õppejõud ja korraldajate poolt kutsutud külalised. Osavõtt on maksuta.

Kongressi kutsed ühes täieliku kava ja referentide poolt esitatud põhilauseite ning resolutsioonidega saadetakse kõikidele keskkoolidele ja õp. organisatsioonidele hiljemalt märtsikuu keskel.

E. Õ. Liidu noorsookirjanduse toimikond

pidas hiljuti koosolekut. Kõige pealt otsustati „Noorusmaa“ almanahhide kirjastamist

jätkata, sest senised almanahhid on leidnud head vastuvõttu. IV almanahh otsustati välja anda aegsasti enne 1931. a. jõulusid. Toimetajaks paluti seniste almanahhide koostaja E. Martinson.

Lastekirjanduse alalt otsustati kirjastada 12 lugu Karricku pildiraamatute seeriast, peale selle samme astuda „Reinuvader Rebase“ uues trükis kirjastamiseks.

Muuseumi toimikond arutas ka kapitali hankimise võimalusi, sest senine tegevus oli takistatud peamiselt raha puudusel. Otsustati samme astuda madalaprotsendilise laenu saamiseks ning suurema loterii loa nõutamiseks, et viimase abil alus panna erilisele noorsookirjanduse soetamise fondile.

E. Õ. Liidu pedagoogiline toimikond

on avaldanud õige elavat tegevust. Toimikonna juhtimisel koostatakse „Praktilise koolitöö metoodika“, mille toimetajaks on kutsud dir. J. Käis Paldiskist. Selle teose ülesandeks on pakkuda juhiseid ja praktilisi näpunäiteid nende koolide õppejõududele, kes peavad töötama mitme õppeaastaga ühes klassikomplektis.

Toimikond on arutanud veel õpilaste pedagoogilise ravi küsimusi ning võtnud päevakorda individuaalse tööviisi levitamise küsimuse.

Uus algkoolide seadus valmimas.

Uus Vab. Valitsus ei võtnud Riigikogu hariduskomisjonis arutusel olevat Avalikkude algkoolide seaduse-elnõu tagasi, vaid esitas sellele oma parandused. Need parandused ühtuvad suuremalt jaolt E. Õ. Liidu parandusettepanekutega. Tähtsamad nendest on õpilaste arvu vähendamine klassikomplektides (võrreldes eelmise valitsuse seisukohtadega, enam kui 4 õppeaasta ühte komplekti koondamise keelamine, kehaliste ja vaimsete puudustega õpilaste kõrvaldamise võimalus av. algkoolist jt.

Õppejõudude teenistusseaduse elnõu

saatis uus hasominister veel enne Valitsusele esitamist E. Õ. Liidule kaalumiseks. Tähtsaimaks muudatuseks on distsiplinaar-paragrahvide väljajätmine elnõust. Need on viidud üldise riigi- ja omavalitsuseteenijate distsiplinaar-määrustiku alla.

Tallinna Õp. Seltsi erakorraline peakoosolek

peeti 26. veebruaril s. a. Koosoleku tähtsamaid päevakorra-punkte oli: E. Õp. Liidu kirjastustoodete realiseerimisküsimus, Tallinna Ped. Muuseumi raamatukogusse eesti ilukirjanduse soetamine ja õpetajate ainelise olukorraga seotud küsimused.

Kirjastustoodete realiseerimise küsimus, mis kestnud juba aastaid, otsustati sel koosolekul loodetavasti lõplikult. Nimelt otsus-

tati teatada E. Õp. Liidu juhatusale, et Tallinna Õp. Selts tasub kirjastustoodete realiseerimisel Seltsile langenud osa kaheksa aasta jooksul, igal aastal 100 krooni. Ülejääva osa (umb. 160 kr.) palub Selts kustutada, arvesse võttes asjaolu, et Tallinnas olid kõik õpetajad organiseerunud Õp. Seltsi tol ajal, kui tehti realiseerimise otsus, mistõttu Tallinna Õp. Seltsile langes võrdlemisi suur osa tasuda, kuna mitmes maakonnas oli sel ajal organiseerunute % 50—60 ja isegi alla selle.

Teine Seltsi juhatuse poolt esitatud variant-ettepanek — määrata kirjastustoodete realiseerimise võla tasumiseks igale Seltsi liikmele lisamaksu kahe aasta jooksul à 1 kr. — ei leidnud peakoosolekul küllalt poolehoidu, kuna vähearvulise peakoosoleku otsus selle teostamisel ei oleks andnud neid tulemusi, mis temalt loodeti.

Eesti ilukirjanduse soetamine Ped. Muu-

seumi raamatukokku tunnistati vajalikuks ja tehti juhatusale ülesandeks seks vastavaid samme astuda. Et linna keskraamatukogust eesti ilukirjanduslikkude teoste saamine mitmeti raskendatud suure tarvitajate hulga tõttu, õpetajail aga kursis-olemine omamaa ilukirjandustoodetega hädavajalik, siis loodetakse linnakoolivalitsuselt ses asjas vastutulekut, kuna õpetajad isiklikult praeguste palgalolude juures ei suuda endile muretseda kõike ilmuvat.

Seltsi liikmete aineline olukorra eest hoolitsemisel tehti juhatusale ülesandeks valvel olla ja vastavaid samme astuda, et Tallinna õpetajad juhul, kui riigiteenijail arstiabi peaks võetama, jääksid linnateenijatega arstiabi suhtes ühistele alustele.

¼-kuupalgalise lisatasu saamiseks on Seltsi juhatusel praegu kirjavahetus pooleli linnavalitsusega.

Välismaalt.

Katsekoolid ja kooliuuenduskatsed Poolas.

Michael Friedländer.

Loomulikult pole jätnud mõjumatama kuu Poolat kogu maailmas pärast maailmasõda värsket jõuga esile puhkenud pingutus kasvatusel ja kooliuuenduse alal.

Ei olda ka siin rahul senise kooliga. Ajakirjandus kubiseb osalt õigustatud kaebustest koolide, kavade ja õpetajaskonna kohta, mis ei aita aga palju kaasa positiivseks asja selgitamiseks. Õpetajaskond seevastu tunneb veel selgemalt ja valusamalt, et kool, millele nad ohverdavad kogu oma võimed ja isegi elu, ei vasta aja ega moodse pedagoogika nõuetele. Sest vaatamata tähelepanuväärivale tööle, mida tehtud sel alal juba 10 aastat, on veel palju teha, et kool muutuks ka tõelikuks lapse koduks ja töökojaks. Sellest ka tingitud mitmesugused üksikute õpetajate kui ka nende koondate katsed senist kooli muuta. Need katsed on väärt, et nendega tutvuda nii sise- kui ka välismaal. Liigagi tihti jäävad katsed, mis võetud ette üksikuis kooles, tundmatuiks laiemale õpetajate hulga. Ainult vähesest on seni kõneldud ja kirjutatud pedagoogilises ajakirjanduses. Alles viimasel ajal on märgata paranemist ses suhtes. 1929. a. moodustati haridusministeeriumi juurde erilise osakond, mis jälgib ja registreerib kõike tähelepanuväärivat sise- ja välismaa koolielu. Kutsuti ellu ametlik pedagoogiline ajakiri „Oswiata i Wychowania“ (Haridus ja kasvatus), mis koondatab kogutud materjali ja teeb ta kättesaadavaks õpetajaskonnale.

On tõsi, et nii maa- kui linnakooles on töötatud väga palju, vaatamata väga raskele tingimustele. Alljärgnev pole veel kaugeltki kõik, mis tehtud sel alal.

Kui kõnelda kooliuuenduskatseist Poolas, ei tohi unustada, et koolid olid korraldatud erisuguselt Vene, Saksa ja Austriale kuuluvais maaosades ja nii väliseks kui ka sisemiseks ühtlustamiseks kulus hulk aastaid. Nii võis öieti kooli uuendustöö alata vaid 3—4 aastat tagasi.

Ametasutised suhtusid uuenduskatseisse osalt äraootavalt, osalt nõudvalt. Poola koolivalitsus on arvamusel, et vabade õppekavade alusel võiks töötada eriti soodsail tingimustel, kõigepealt on see õpetajaskonna vastavast ettevalmistusest ja koolide tasapinnast. Kus aga need eeltingimused olemas, alustavad kooliametkonnad ise katseid, olles ise initsiaatorid. Nii on teostatud mitmes keskkoolis ja õpetajateseminaris dalton-plaan; väikesemas ulatuses ka mõnes rahvakoolis. Kuid peatähtsus on selles erakoolidel (797 keskkoolist on ainult 270 riigikooli, 524 kooli on erakoolid). Kuid on vähe neid koole, kes suudavad ja tahavad kasutada oma tegevusvabadust, olgugi et mõned neist jõudnud vajalikule tasapinnale ja omavad edasiarenemiseks küllaltki soodsaid tingimusi.

Muidugi on katsed sel alal mõjutatud tugevasti välismaa pedagoogilistest vooludest. Ajale, mil suhtuti kriitikata asjale ja tiheda kontakti tõttu välismaa pedagoogikaga tarvitati välismaa eeskujusid, järgnes nüüd valitsev tendents luua niiõelda natsionaalne kasvatusüsteem, mille aluseks oleksid praegusa ja pedagoogika suured ideed.

Neist ideist Poolas on mõjutanud Maria Montessori mõtted lasteaija tööd, decroly-süsteem ja dalton-plaan leidnud teostamist rahvating keskkooli õppetöös, Kerschensteiner'i ideed kodanikuõpetuse ning tööõpetuse õpetamise alal ja „self-government'i“ ideed noorsoo ühiskondlikus kasvatuses. Moodne pedagoogiline psühholoogia on löönud läbi kooli-

des kõikjal ja õpetajaskonna ning lastevanemate koostöö viib need kaks kasvatuslikku faktorit ikka lähemale teineteisele, millega saavutatud paljugi kasulikku noorsoole. Tänu sellele koostööle tekib igal suvel arvil maapuhkekodusid koolilastele, mille kasvatuslik väärtus on väga suur. 1929. a. suvel oli neis kodus 124347 õpilast.

Vaatleme lähemalt katseteid koolides. Esijoones vääriavad tähelepanu koolid, mis töötavad teisenadatud parkhurst-dalton-süsteemi järgi, seda nii kesk- kui rahvakoolid.

Huvitav katsekool sõna tõsisel mõttes on erakool „Dworek Cisowy“ (Jugapuu õu) Gromowce's Czorstyn'i juures suurepärasel Pie-niny mägedes (idapool Tatra märgesid). Selles koolis on umbes 30 last 4—14 a. vanuses, keda kasvatatakse isetegevuse, differentseerumise ja individualiseerumise, samuti rühmatööde põhimõttel. Õpilased aitavad kaasa majapidamistöös, põllul ja aias, tegelevad spordiga. Kooli toetavad nii Poola kui ka välismaa teed-rajavad organisatsioonid.

Palju raskemais tingimustes töötab asutis „Dom Dziecka“ (Lapse maja) Varssavis proua Lozinska' juhatusel, kes on proua Parkhursti õpilane. Siin on teostatud dalton-plaan järjekindlalt. Sama süsteemi järgi töötab Chelm'i riikliku naisõpetajate seminari harjutuskool. Ka püüavad mõned teised nii linna- kui maakoolid dalton-plaani ka osaliselt või täielikult läbi viies arendada lapse individuaalseid võimeid ja iseseisvust. Dalton-plaan on enamaltjaolt muudetud nii, et nii individuaal- kui ka rühmatöö kõrval töötatakse ka terve klassina. Rahvakoolides harjutatakse igal pool iseseisvalt töötama arvtamises, joonistuses ja tööõpetuses. Teises ja kolmandas rahvakooli klassis antakse lastele nädalatöid, peasjalikult emakeeles ja arvtamises, kolmandas peale selle veel maateaduses, ajaloos ja loodusloos. Iga nädala järele kontrollib õpetaja õpilasi, vaatab ja parandab nende kirjalikke töid. Õpetaja, kelle ülesandeks on õpilasi vähehaaval juhtida täieliku iseseisvuse ni töö algatuses kui ka teostamises, annab juhatusi töö ajal ja samuti selle kestel.

Suurejoonelistele katsetöödele asunud kesk-koolidest nimetame kõigepealt kahte: ülalnimetatud Chelm'i riiklikku naisõpetajate seminari (pr. J. Mladovska) ja riigi „Lütseumi“ Krzemiec'is (Poola idapoolses osas, Wolhynie's). Mõlemad töötavad juba kolm aastat teisenadatud dalton-plaani järgi, kusjuures nad ettevaatlikult, aga järjekindlalt ja iseseisvalt arvestavad spetsiifilisi vajadusi ja vahetordi. Mõlemas asutises on näha, et organiseerimisel dalton-plaani kohaselt on suured paremused õpilaste iseseisvalt mõtlema arendamisel, täpsas töös ja endale võetud kohustuste täitmises. Nende koolide eeskujule järgnesid viimasel kooliaastal mitmed õpetajateseminarid, gümnaasiumid ja õpetajate kursused, ning näib, et see õppeviis on võitnud kindla seisukoha Poola koolielus.

Ka decroly-süsteemi katsetatakse mõnes koolis, näiteks Jan Kanty nimelises rahvakoolis Krakovis. Siin koondatakse peaarhitekt tege-likult läbielatu ja selle mõistmise ning kasu-

tamise tihedaks sidumiseks. Õppesihiga jalutuskäigud, sellele järgnev vaadatu, kuuldu — ühesõnaga läbielatu jutustamine, plastiline väljendus tööõppuses või joonistamises, õppematerjali koondamine läbielatu kui keskpunkti ümber — need on selle õppemeetodi tunnused.

Aine ja aja keskendus põhimõtet arendatakse ühes edumeelses keskkoolis Lodzis. Seal määratakse semestriks või õppeaastaks üksikud ainegrupid keskpunktiks, mille ümber koonduvad siis teised ained. Päeva jooksul käsitellakse ainult kaht ainet, VI klassist (ülemsekundast) peale spetsialiseerutakse üksikuis ainegruppides. Keskendusõppeviisi tulemuseks oli noorte tunduva aktiivsuse, õppe- ja tööhuvi tõus. See võimaldas osalist numbrisüsteemi kaotamist, lähendas sisemiselt õpilasi ja õpetajaid tõelikkusele ja otsekoheusele rajatud ühiseks tervikuks.

Üks Lublini rahvakool katsetab ainete keskendusega loodusloolistes distsipliinides ja õppeviisi painduvamaks muutmisega vastavalt õpilaste kalduvustele. See viib juba paratamatult kindla, tardunud õppekava kaotamisele ja vabale õppekavale.

Koolikasvatuses ette võetud katseid iseloomustab ühiskondlik põhimõte. Näitena võiks tuua Varssavi linna katserahvakooli nr. 126. kava. Esimeses klassis näidatakse ja selgitatakse lastele inimeste ja loomade töid, teises inimeste vastastikust olenevust ja vastastikuse abi vajadust, järgnevates klassides (III—V) viiakse need ideed läbi konkreetselt ühenduses oma riigi, rahva ja inimsooga. Kahes kõrgemas (VI—VII) rahvakooli klassis näidatakse noortele, kui suured kultuurised väärtused sünnivad rahvaste intellektuaalsest koostööst.

Selles koolitöös tarvitavad meetodid põhjenevad õpilaste iseseisvusel, kooli organiseerimisel ühiskondlikul alusel ja koostööl väljaspool kooli asuvate sotsiaalse abi organisatsioonidega.

Ühiskondlik põhimõte on samuti maksev ka Varssavi perekondlikus kasvatusasutises „Nasz Dom“ (Meie maja). Asutist peab ülal ühing ja juhib pr. M. Falska, tuntud ja omapärase pedagoogi Dr. Janusz Korczak'i¹⁾ kaasabil. Asutises on eelkoolialised lapsed, rahva-, kesk- ja kutsekoolide õpilased. Kõik kokku moodus-

¹⁾ See on praegusaja sügavamaid pedagooge, täis tõelist pestalozzlikku armastust lapse vastu, õigemini inimese vastu lapses. Elukutselt arst, pühendus ta täielikult lapse teenistusse nii praktiliselt — kui Varssavi ühe vaestelaste varjupaiga juhataja — kui ka kirjanikuna. Terves reas raamatuis käsitleb ta lapse hinge suuri ja väikesi elamusi ja hüüab täiskasvanuile: „Tähelepanu ja aukartust lapsele!“ Tema tuntuimad raamatud on: „Kuidas peab lapsi armastama?“ kolmes jaos (I Perekonnas, II Internadis, III Maakodus), „Lapse õigus tähelepanule“, „Elureeglid“ ja palju teoseid noortele, mis võimaldavad täiskasvanuile vaadata sügavalt lapse hinge. Korczaki võib võrrelda E. Goldbeckiga (näit. „Poi maailm“). Tema mõju poola ja juudi kasvatus-teadusele on väga suur.

tavad mingi perekonnataolise ühiskonna, kus igal lapsel on oma kohustused ja õigused. Suurema osa tööst teevad selles asutises õpilased, kel on täielik omavalitsus. Tähtsaim eetilise kasvatusel abinõu on lastekohus, mis arutab liikmete tüliküsimusi ja trahvib ühiskonnale kahju tekitanud. Mõistagi töötab õpetajate kolleegium täielikus kooskõlas õpilaskonna juhatusega.

Kerschensteiner'i töökooli põhimõtteid kasutab „Linna Töökool“ Lodzis. Käsitööd ja tööõpetust tarvitatakse siin väljendusvõimalusena igal alal ja kõrgemais klassides muutub tööõpetus iseseisvaks aineks, mida õpetatakse eeskujulikult sisseaatud töökodades. Kava on ehitatud keskenduspõhimõttele; I—III klassis ained grupeeruvad koduloo ümber, kõrgemais klassides on kolm ainetegruppi: humanitaarne, füüsika-matemaatiline ja maateadus-loodusteaduslik. Kõigil neil gruppidel on oma laboratooriumid, kus kasvatatakse lapsi õpetajate juhatusel iseseisvale tööle. Tööatakse gruppidenä, igas grupis 4—5 õpilast. Grupijuhid vastutavad töösaavutiste ja korra eest oma grupis. Sotsiaalseid kalduvusi arendatakse kooliorganisatsioonides (teaduslikud tööringid, kooli hoiukassa, teerajajate grupp, spordiklubi jne.).

Jääb veel üle öelda mõni sõna moodse pedagoogilise psühholoogia praktilisest kasutamisest Poola kooles. Viimaseil aastail juhib Poola koolivalitsus suuremat tähelepanu nii õpetajaskonna psühholoogilisele arenemisprobleemile kui ka praktilistele katsetele sel alal. Õpetajaskonna huvi on äratatud ja see väljendub terves reas suuremais ja vähemais töis, mis käsitlevad õpilase intelligentsi uurimise ja andekuse differentseerumise küsimusi. Binet-termani testmeetodid on Poolas tuntud juba aastaid ja on mitmel korral nendega kasutatud. Suuri teeneid testmeetodite uurimisel on praegu juba surnud suurel poola psühholoogil J. W. David'il, kes leiutas oma meetodi (pilditestid) ja katsetas sellega. Tema õpilased, näit. Aniela Szyccorna, jätkavad tema uurimusi ja praktilisi katsetöid. Suurim mõju sel alal oli kahe aasta eest surnud kuulsal teadlasel pr. Josefa Joteyko'l, kes pärast kauaaegset tööd Belgias ja Prantsusmaal pöördus tagasi Poolasse pärast maailmasõja lõppu ja tegeles siin intensiivselt pedagoogilise psühholoogia alal.

Praktiliselt võeti testid tarvitusele viimaseil aastail mõnes suurlinna koolis, kõige enne Varssavi erikoolis ebanormaalsele lastele, kus hoolealustega katsetati pr. M. Grzegorzewski, juhatusel. Neid katseid kasutatakse ka mõnes kutsekoolis ja kutsevaliku nõuandebüroos, samuti mõnes keskkoolis ja õpetajateseminaris vastuvõtueksameil koos tavaliste kirjalikkude ja suuliste eksamitega. Koolipsühholooge on veel vähe. 1926. a. kutsuti ametisse Varssavi rahvakoolide juurde koolipsühholoog pr. M. Kaczynska. Tema aruande järgi uuriti 1927. a. 200 eelkoolialise lapse võimeid psühholoogiliste katsete varal, et koostada vastavaid teste põhikooli astumiseks. Aastal 1928 tehti niisuguseid katseid 625 Varssavi rahvakooli poisi ja tüdrukuga. Saadud tulemusi

arvestati õpilaste klassifitseerimisel vastavaks kooles. 1929. a. allusid katseile juba 4000 last, kes jagati intelligents-gruppidesse. Lõppeks uuriti 6000 esimese kolme põhikooli klassi õpilase intelligentsi ja teadmusi, mille najal tehti kindlaks, et õppekavad on vähesobivad laste intelligentsi tasemele. Need ja mõned teised uurimused ja katsed tõestavad moodse testide-meetodi tähtsust andekuse määramisel, samuti õppekavade „psühholoogiseerimisel“ ja nõuavad õpetajaskonnalt erilist huvi koolipsühholoogia vastu.

Freud'i psühhoanalüüs pole suutnud sügavamalt huvitada Poola õpetajaskonda. Adleri individuaal-psühholoogia on suutnud võita suuremat poolehoidu ja sõpru. Õpetajaskonnas on paljud, kes püüavad suhtuda õpilasele moodse individuaal-psühholoogia seisukohalt. Üks gümnaasium Varssavis (direktor A. Rondthaler) katsub viia tervet kasvatussüsteemi Adleri teooria alusele ja asutas individuaal-psühholoogilise nõuandepunkti lastevanemaile ja noorsoole.

Huvitav osa katsetöös on ka paljude õpetajate igapäevasel väikesema-uluslikul töö. Nii mõnigi kannab oma kivikese praegusaja suurele kasvatusel ja õpetuse ülesehitamisele. Teda sagedasti ei nähta, ei tunnustata, vaid vastupidi — tihtigi kritiseeritakse teda armutult ja takistatakse tema tööd. Kooliuuenud Poolas, nagu kõikjal, on aga võimalik ainult kogu õpetajaskonna koostööl. Katsed, mis korraldatakse üheklassilistes maakoolides, on sama tähtsad kui suurlinna komplitseeritud laboratooriumis toimivad katsed. Nii üks kui teine on sammuks teel lähemale paremale ja õilsamale inimesele.

Ilmaliku kooli viiekümneaastane juubel Prantsusmaal.

1930. a. suvel otsustas Prantsuse parlament kümnetunnilisel elaval koosolekul pühitseda 1931. a. erinäituste ja pidustustega 50-aastast seaduse mälestuspäeva, mis pani aluse makсутa, sunduslikule ilmalikule riigikoolile, ühtlasi ka nende seaduste isa Ferry saja-aastast juubelit. Parlamendi liikmeist pooldasid seda auavaldust 475, vastu — 112.

Parlamendi parempoolsed juhid selgitasid, et nad ei kavatsen aidata ainumaksvaks kujuneda ilmalikul koolil, kõige vähem tohiks küll toonitada seda ametlikul pidustusel: tänuga mälestame katoliiklikku kirikukooli, kes esimesena pühendus kasvatusel ja seni võimaldab haridusesaamist lastele igast kihist, kes sageli avab välismaal õppeasutisi võrast rahvusest lastele, seega õpetades hulka teiste rahvaste noorsugu armastama Prantsusmaad. Järelikult — võimaldatagu osavõtt neist pidustustest ka misjoni- ja kirikukoolidele.

Herriot, radikaalide liider, esitab ülevaate Ferry julgest ja võidurikkast tööst ning küsib lõpuks: „Kes on fanaatikud ja sektandid? Kas need, kes taotlevad ühist kooli usulistele lahkeenetele vaatamata, ühist kõigile prants-

lastele, või need, kes paiskavad segi usu, moraal ja õppetöö ja teevad kaaskodanikele seaduslikult kohustavaks oma dogmaatilise arusaamise?" Herriot toonitab, et tänapäeva parlament ei saaks enam anda sellelaadilisi kitsendavaid seadusi.

Mis on loonud Jules Ferry? Oma ühiskondlikus ja filosoofilises töös käsitleb ta 1789. a. revolutsiooni ideid (Condorcet, Barrère). Ta püüab hariduse teel kõrvaldada sotsiaalseid vahesid ja kooli kaudu teostada „unité morale“ (moraalne ühtlus), liita rahvahariduse edendamisega paljukannatanud Prantsusmaad. Kiriku „vabades kooles“ oleksid lapsed vanast, oleksid seotud minevikuga. Noor vabariik vajab aga oma kooli kui enda püsivuse alust ja nurgakivi. Esijoones sulges Ferry ukseid vaimulikele kui koolijuhitidele. Siis kutsus ta ellu „Conseil Supérieur de l'Instruction Publique'i“, kus valitud rahvakooliõpetajad said hääleõiguse. Tütarlastele avati vastava seadusega kõrgemad õppeasutised. Rahvakoolides kaotati õppemaks ja sellega võttis riik, kes seni haridus- ja kasvatus töös olnud vaid kaasabiks ja osaliselt hoolekandjaks, oma kätte rahva teenistuse olulise osa. 1882. aastal anti koolisunduse seadus. Ferry järeldab: Kes teda pooldavad, võivad nõuda vaid neutraalkooli. Ja kuna kõik, mis riik võtnud oma hooldamiseks, kannab ilmalikku iseloomu, peab ka kool olema ilmalik. Koolis ei tohi olla pinda usu ja filosoofiliste süsteemide vahelisele võtlusele, vaid ta peab kodanikuteaduse ja moraaliõpetuse kaudu kasvatama vourusi, mis oleksid kohustavad kõigile ja mis aitaksid arendada maksvat riigikorda.

„Riigikodaniku kasvatustööd peab läbima progressi põhiidee... Riigil on õigus ja ka kohus kasutada kõiki ettevaatuse abinõusid oma julgeolekuks. Organiseeritud ühiskond võib areneda vaid siis, kui kõik inividid temal ühiselt moraali tasapinnalt tunnevad kohustusi üksteisele. See sisaldabki ilmaliku moraali õigustust, mida õpetab riik.“ (Paul Bert, Haridusminister Ferry kabinetis).

„Ilmalik kool ei tähenda veel usuvastast kooli ja usu tõrjumist koolist. Pigemini tähendab see normaalse olukorra jaluleseadmist. Vastutus lasub usuõpetuse õpetamisel usukultuste harrastajail, kes üksi sellega teotsevad ja on selles võimelised, kõige ilmaliku teaduse õpetamisel aga õpetajal.“ (Ferry — parlamendi ees.)

Vanemate õigus, kelle kasvava põlve eest hoolitsev kirik juba siis väris, ei peaks olema piiratud. Kuna neljapäeviti koolitööd ei ole, siis vanemad võivad soovikorral oma aega kasutada usulisele arendamisele ja ettevalmistustele esimeseks pihtimiseks. Esmakordselt on jalule seatud vanemate õigus ja vastutus oma laste usulise kasvatus eest: nii pole usuõpetuse andmine teostatud automaatselt kooli kaudu, vaid isa ja ema peavad selles küsimuses talitama iseseisvalt ning astuma teadliku sammu kirikule lähenemiseks, kui nad seda õigeks peavad.

Kui ka sellest veel ei peaks jätkuma, siis jäävad ju püsima veel puhtakujulised kiriku-

koolid, kus Rooma käske täpsalt teostatakse. Ferry jättis õppevabaduse valiku, kuna tema radikaalsed parteikaaslased nõudsid riigimonopoli. Teisest küljest kindlustati igale vabalt mõtlejale lapsele südametunnistuse vabadus eeskirjaga, et kui koguduses ainult üks isa nõuab avalikku neutraalkooli, peab riik kooli avama. Ei tohi kellelegi anda nõu saata laps kooli, kus valitseb kodule vastuvõtmatu vaim.

Vaatamata kiriku vaenlikkusele ja vastu-
tötamisele Prantsuse vabariiklik kodanikkond 1882. aastal võttis vastu avalikkude koolide seaduse. Seni on see jäänud püsima. 1929. a. lõpul oli avalikes kooles 3 644 881 ja kirikukooles 829 057 õpilast, mis vahekord on püsinud viimasel sajandil. Tõsine prantslane ei taha kuulda kiriku mõjust nii politikale kui ka koolile. Tema usk on, et õiglus ja armastus triumfeerib teaduslikult mõtlejate, teadlikult teotsejate inimeste hulgas. Ta ei hääbene positivismi ja selgitusideid, mis ilmalikule kasvatusel rajab filosoofilise põhja: tööelu võidakse kujundada ja mõista erandita mõistuse abil, muidugi on ka praegustes teaduslikes ja filosoofilistes uuringuis teadmatut, ent mitte tundmatut, igavesti üleloomulikku saladust. Olemasolevas pole irratsionaalset, mõistusele lipipääsmatut osa.

Kunagi ei saa ega suuda katoliku kiriku omistada neid põhimõtteid. Nad jälgisid Jules Ferry'd vihaga, mis isegi viis ühe usulise fanaatiku atentaadini rahvakooli seaduse isa vastu. Ka nüüd nimetab katoliiklik ajakirjandus Ferry'd ja ta tööd „põlguseväärseks“. Ta olevat „kõrgema arusaamise mürgitaja“. „La Croix“ võtab elavalt sõna kavatsatud mälestuspüstitustest, märkides neid lööksõnaga „revolutsiooniline ja antinatsionaalne teadaanne“. „L'Étoile de Paris“ kõneleb põlglikult, et sellisel auavaldusel pole mingit mõtet: „pidustuse õhtul on näha tänavail arutu hulk joobnuid, sellest ilmalikkusest osasaanud ilmalikke!“

See „suursugune“ ajakirjandus asetab alati ühele pulgale ilmaliku kooli jumalata ning kõlblusetu kooliga, ta on kehtvalt pahane „usule“ kallaletungi pärast, kui on jutt preestriseisuse võimu piiramisest.

„La Croix“ peab aga tõeks võtma, et rahvakooli ei suuda muuta enam ka parempoolne valitsus, sest „õpetajad on tugevasti organiseerunud oma usuvastases ja revolutsioonilises võitluses“. See tõsiasi, et õpetajad ülekaalus pooldavad vaba kooli ja vahvasti võitlevad kooli ideaali eest, sunnib usku pooldavat ajakirjandust mõnitustele ja mustamisele.

Glay, Prantsuse Õpetajate Liidu „Syndicat Nationali“ juhataja, kirjutab „Ecole Libératrice“is 11. X 1930, selgelt ja kindlalt: „Klerikaalsust peab taga ajama, kuni ta vabub. See ei takista meid võtmast lipukirjaks: „tolerantsust“. Kuigi meie tunnistame usuveendeid ja südametunnistuse vabadust, oleme siiski teravad vaenlased poliitilisele režiimile, mis õigustab kiriku kontrolli ühiskonna üle.“

Selle seisukoha toeks on Prantsuse õpetajaskonnal rahva ja ka keskklassi enamus.

Olgugi, et president Doumergue'il ja parempoolseil parlamendis on kaldumus astuda läbirääkimistesse isegi lepingu sõlmimiseks Vatikani (Itaalia eeskuju). Kuid lähemas tulevikus ei või juhtuda 1905. aasta eraldamiseadusega küll midagi olulist. Voltaire, Diderot, Comte, Dürkheim ei sure siiski mitte Prantsusmaal!

Uurimused raadioõppeviisiga.

Ameerika Ühendriikides eksperimenteeritakse praegu raadioõppeviisiga. Katse sel alal tegi hiljuti Wisconsin'i riigilüükool keele- ja muusikaõpetamisega. Korraldati kaks paralleelkursust, üks muusikas, teine „current events'is“ (praktiline kodanikuteadus ühes keeleõpetamisega), nii et umbes 500 õpilast terves reas riigikoolides õppisid raadio teel. Lõpptulemused olid, et muusika õpetamises saadi raadio kaudu palju suuremaid tagajärgi, kuna teises kursuses polnud paremused nii silmapaistvad.

Et võrrelda täpsalt mõlemaid õppeviise, asuti 25-es koolis raadioga õpetamisele, 25-es aga jäädi vana meetodi juurde. Ained ja lõppkatsed olid mõlemas liigis samad. Muusikakursuse läbivõtmisel kontrolliti õpilasi ülikooli poolt. Iga õpilane sai väikese muusikavihu vastavate instruktsioonidega. Kursus kestis üheksa nädalat, igal teisipäeval ja neljapäeval lõunapaiku. Tulemuseks oli, et algkooli viimaste klasside õpilased sel viisil mitte ainult ei õppinud laulma kahel häälel, vaid said üldse muusikast hea arusaamise ja õppisid tundma mitmeid muusikariistu. Lõppkatseil osutus, et nad olid tunduvalt paremad otseselt õpetaja õpetatuist.

Kodanikuteaduse raadiokursuses oli aluseks väike brošüür, aga õpetajad ei andnud sellele mingeid lisaseletusi. Niisugused brošüürid anti ka teise liigi õpilastele, peale selle õpetas neid õpetaja veel otseselt. „Raadioõpilased“ aga kuulasid esmaspäeviti, kolmapäeviti ja reedeti üheksa nädala kestel loenguid ülikoolist. Lõppkatse seisis saja küsimusega „õige-vale“ testis. Viiskümmend küsimust olid brošüüri alusel, viiskümmend ülikooli loengute põhjal. Tulemused olid jällegi raadio kaudu õppinute kasuks, mitte küll nii tunduvalt kui muusikakursusel, kuid siiski küllalt ilmselt.

Kooli- ja kasvatusolud Türgimaal.

Et aru saada kasvatusoludest Türgimaal, peame vaatlema neid olusid kümme aastat tagasi. Siis oli Türgimaal kaks koolitüüpi: „medresse“ (kiriklik seminar) ja kool. Kummalgi olid erisihid. „Medresse'i“ õppekava koosnes peamiselt religiooni õpetamisest ja taotles absoluutset sultanaadi austust ja sõnakulmist. Õpetajaskond oli harimata. Õppeedodiks oli katehees ja dogmatism. Distipliin surmas vaimu- ja arenemisvabaduse.

Kool loodi vastukaaluks „medresse'ele“. Vabariigi tekkimisega õnnestus koolil lõppeks peale kehtvat võitlust võita „medresse“. Kiriklikud seminarid suleti ja sellest ajast valitseb koolis rahvuslik-demokraatne vaim.

Türgimaal on Fröbeli koole, algkoole, õpetajateseminare, lütseume ja kõrgemaid koole.

Rahvakoole on kaht liiki: 1) viieklassiline linna-alkool, 2) kolmeklassiline maa-alkool.

Õppekava, õppeedodid ja distipliin algkoolides on juhitud praegusaja pedagoogilistest ja pedaloogilistest liikumistest. On vastu võetud mõned töökooli ja üldõpetuse põhimõtted.

Algkoole on 6596, õpilasi neis 469 050. Peale vabariikliku reformi 1923/24. a. tõusis haridustasapind 28 protsendi võrra. Selle aja jooksul ehitati 1200 uut moodset algkoolimaja.

Türgimaal on neli tüüpi õpetajateseminare ja nimelt:

viieklassiline linna-elementaar-õpetajateseminar,

kolmeklassiline maa-elementaar-õpetajateseminar,

viieklassiline kesk-õpetajateseminar ja kolmeklassiline kõrgem õpetajateseminar, mis vastab ülikooli haridusele.

Õpetajateseminares oli 1923/24. a. 2528 õpilast, nüüd aga 5717. Viimasel aastal on tulnud õpetajateseminaarest 999 uut õpetajat.

Kesk-õpetajateseminar valmistab ette elementaar-õpetajateseminarile õppejõude ja inspektoreid, kõrgem õpetajateseminar — lütseumide õpetajaid ja inspektoreid.

Lütseumis on kuus klassi, millest esimesi kolme nimetatatakse keskkooliks. Lütseumides oli 1923/24. a. 2677 õpilast, nüüd 8476. Keskkoolides oli 2455 õpilast, nüüd aga 13770. Kõikides õpetajateseminarides kui ka mõnes lütseumis on internaadid. Mõnes keskkoolis ja lütseumis on ühiskool (koedukation).

Kõigis õpetajateseminarides kui ka lütseumides on teostatud õpilaste omavalitsus, vabadistsipliin ja isetegevus.

Stambulis on ülikool kõigi fakultetidega ja kõrgem tehniline ülikool. Angooras on õigusteaduse fakultet. Peale selle on veel kaubanduslikke ja kutsekoole.

Õpetaja kuutasu algab 1500 kurušist¹⁾, kesk- ja kõrgemate koolide õpetajail 2500 kurušist.

Türgi õpetajaskond jälgib suure huviga kogu maailma pedagoogilisi liikumisi ja uuendusi. Nende kasvatusese siht, millele nad pühendunud kõige oma energiaga, on — kasvatada türgi noort generatsiooni nii, et ta mängiks inimsoo ajaloos rahulikku ja positiivset osa.

Kooliuuendus hoolimata kõigist takistustest.

Uue aasta esimestel päevadel kohtasid Chemnitz'i Humboldti nimelise katsekooli kutsel Kreutztanne Maakoolikodus Sakseni katse-

¹⁾ Kuruš = umbes 33 senti.

koolide esindajad ja sõbrad. Sel puhul oli kutsutuil esmakordselt võimalus tutvuda kõigi tervishoiu nõuetele vastavalt ehitatud koduga ja veenduda isiklikult tema paremustes. Looduslikult kena ümbrus meelitas ühisteks suusaretkadeks ja jalamatkadeks. Öhtuil arutati ühiselt kooliuuenduse edaspidiseid teid ja võimalusi. Võeti vastu järgmised seisukohad: nende katsete kohta.

Aärmise majandusliku kitsikuse ja koolipoliitilise olukorra tõttu on hädaohus mõte otsida uusi kasvatuslikke ja hariduslikke vorme katsekoolide ja kooliuuenduste kaudu. Meie ülesanne on hoida elavana kooliuuenduse ideed, vaatamata sellele ajanähtele.

Selleks on vajalik, et propageeritaks inukamalt kooliuuenduse mõtteid ja katsekoolide ideid õpetajaskonna organisatsioones, vanemate nõukogudes, eri- ja muus ajakirjanduses.

On vajalik nõuda uusi katseid, käesolevaid juhtida, koguda ja töötada läbi materjale nende katsete kohta.

Kõikide kooliuuenduste alal töötajate ülesandeks on koos läbi mõelda uued kasvatusideed, leida abinõusid nende teostamiseks, vahetada kogemusi, seada üles nõudmisi ja nendega esineda vastavais asutistes. Selle ülesande teostamiseks on tarvis koondada ühiseks tööks asjast-huvitatuid.

Otsustatakse kutsuda ellu, kus see võimalik, töökoondisi. Härra Berghändlerile (Dresdeni katsekoolist) tehti ülesandeks pidada sisetöökoondistega, koguda kaastöölisi ja materjale neist koondistest. Kavatakse korraldada aasta jooksul koosviibimine arutlustega teemal „Kasvatusele peatähtsus!“ Selle koosviibimise korraldustööd jäeti Hellerau kooli hooleks.

Karskus.

Õpilaste isetegevus kasvatus- ja töös.

P. K.

(Järg.)

Tegelikke juhiseid lootusringide töös.

Et meil praegu vastavaid kirjalikke juhiseid enam ei ole, varem ilmunud aga pole nooremaile õpetajaile igakord kättesaadavad, kui ka lootusringide töö vaheajal on omandanud avarama ilme, siis olgu siin toodud mõningad üldisemad näpunäited töö tegelikuks korraldamiseks.

Inglismaal oli lootusring kitsamas mõttes laste karskusring, milles usuline kasvatus oli tähtsal kohal. Meil on lootusring juba alguses mõeldud laiemal alusel. E. Õpetajate Liidu asumisel karskuskasvatustööle on tööd lootusringis veelgi avaramalt juhitud. Lootusring on mõeldud isetegevuse ja harjumuste elukoolina, kehaliselt ja vaimselt terve ja tugeva inimese kasvatamiseks üldise elureformi alusel, kus karskusnõue on olulisi nõudeid. Nii tuleb lootusringis: kasvatada lapsi terveise ja puhtuse nõudeile, karskele ja kainele eluviisile, hoidumisele alkoholi, tubaka jt. joovastusainete eest, liigsöömisest ja maiustustest, seksuaalelu lodevusest, kahtlastest lõbusustest, sopakirjandusest, jämedast kõneviisist, edvistamisest riietuses ja keha ilustamises, liigsest egoismist, harjutada neid korraarmastusele, kohusetunde-

le, sõnapidamisele, tööarmastusele, püsivusele, järelkaalumisele, rahu- ja tööarmastusele, viisakusele, loodusekaitsele, kunstihinnangule jne.

Põhikiri ja kodukord koostatakse koolis iseseisvalt, arvestades kõiki lootusringi töökavva kuuluvaid põhimõtteid. Põhikirja nõuetes olgu selgesti väljendatud peale muu ka liikmete tahe hoiduda joovastavate ainete tarvitamisest nautimiseks. Põhikiri kuulub kooli pedagoogika - nõukogule kinnitamiseks ühes lootusringi registreerimisega. Lõpus toodud põhikiri võiks olla eeskujuks iseseisva koostamisel, kui ka otseselt kasutatav.

Liikmed. Lootusringi liikmeks võivad olla kõik alg- ja täienduskooli õpilased. Loomulikult saavad aktiivselt tööst osa võtta peamiselt vanemate klasside õpilased, kuna nooremais klassides osavõtt lootusringi tööst on passiivne ja avaldub kuuluvuses ühte lootusringi perre. Liikmeilt on nõutav tahe elada põhikirjale vastavalt.

Asutamine. Pärast vastavat selgitust lootusringi eesmärgist ja põhikirja nõuetest avatakse liikmete vastuvõtt. Selleks on harilikult tarvitusel registreerimisraamat, kuhu ette on kirjutatud lootusringi põhikiri nende seisukohade väljendisena, mis lootusringile maksvad. Registreerimisraamatusse kirjutavad liikmeks-astujad oma käega oma

nime, väljendades sellega tahet põhikirja nõuete kohaselt elada. Laste registreerimisraamatusse kandmine võiks alata III—IV klassist, vastavalt laste arenemisele, kuna nooremaid nende sõnalisel soovil võib liikmeks lugeda. Registreerimisraamatud on harilikult illustreeritud, et sügavamat mõju avaldada. Samuti sünnib registreerimine üldse piduliku ja tõsise ilmega, kord või kaks aastas uusi soovijaid juurde võttes, (näiteks lootusringide kevadpühal maikuus, sügisel — töökava määramisel).

Nimi. Varem oli meil lootusringi kõrval algkoolides veel karskusringi tarvilusel. Nüüd on aga üldiselt viisiks saanud algkoolides ainult lootusringe asutada, kuna karskusringid teotsevad keskkooles. Peale selle võib iga kooli lootusring valida endale veel erilise nime, nagu: „Koit“, „Võitleja“, „Noorus“ jne.

Juhatus. Pedagoogika-nõukogu poolt määratud hooldaja on lootusringi töö üldine juhataja ja vastutaja. Kus õpilaste vanadus seda vähegi lubab, seal on soovitatav õpilastest valida ringi juhatus, hariliku tööjaotusega, nagu see on viisiks seltsides.

Registreerimine. Lootusringi registreerib kooli pedagoogika-nõukogu ja määrab omalt poolt ühe õpetaja hooldajaks lootusringile, kes on vastutav lootusringi kasvatusliku töö eest. Lootusringi asutamisest tuleb teatada E. Õpetajate Liidule: asutamise aeg, nimi, aadress, liikmete arv ja hooldaja.

Lisaks eelnimetatud liikmete registreerimisraamatule on veel tarvilik pävaraamat, kuhu kirjutatakse kõik lootusringi otsused ja tegevus. Samuti on tarvilik kassaraamat, kviitungiraamat, sissetulekute ja lõendavate dokumentide kaust. Kus teotsevad vanemad klassid, seal võib olla ka oma pitsat ja stambid. Rakendusraamatud lastagu õpilased ise koostada.

Kui liikmemaks soovitavaks peetakse, siis ei tuleks alammäär kunagi suur määrata, et kellelgi raskusi ei oleks liikmeks astumisel; tahavad aga üksikud rohkem annetada, siis võib selle vabahtliku annetuse vastu võtta.

Lootusringi tööks tuleb korraldada võimaluse järgi kogunemisi vabal ajal

töökoosolekuteks, harjutusteks, esinemisteks kirjandusõhtuil jne. Peale harjumise koosolekuid juhatada, protokollida, esineda jne. kuuluvad töökavva: referaadid antud või vabal teemal (ka iseloomu arutlusi) kirjutised, illustreerimised, graafilised tööd (diagrammid) antud küsimuste lahendamised, võistluskirjutised, õpiringid, muusika, näidendid, laulukoor, ilulugemised, sport, mängud, õpireisid, huvireisid, tööõhtud, pidude korraldamine, klassi ja kooli ümbruse ilustamine, kirjavahetus lootusringidega teistes koolides, lugemisringid ja raamatukogud, kooli- ja hariduselu kroonika, kooli ajakiri ja palju muud.

Samuti on lootusringidel võimaldatud võtta osa E. N. P. R. tööst, milleks täita tuleb ainult vastav registreerimiskaart. See töö on huvitavaks rikastuseks lootusringi tööle, eriti kirjavahetus teiste maade koolidega.

Ka võib asutada igasuguseid tööühmi vastavalt liikmete huvidele, teaduse, kunsti, spordi, loodusekaitse jm. alade harrastamiseks.

Töö juhtimiseks võib, olude kohaselt, koondada õpilasi rühmade viisi: vanemasse rühma V—VI ja täiendusklassid, nooremasse rühma III—IV kl., kuna I—II kl. süstemaatilises tööst harilikult osa ei võta, võivad aga kuuluda liikmeks erilisel alusel, noorte-rühma oma klassi-juhataja juhtimisel.

Võistluskirjutised. Laste võistluskirjutised algkoolides karskuskasvatustöös toimuvad meil alates 1926/27. õppeaastast ja on iga aasta hoogsalt laienenud (osavõtjate arv ulatus 1930. a. kevadel kaugelt üle 6 tuhande).

Eeskuju on pärit Soomest, kus see juba 1904. a. alates korraldatud ja osavõtjate arv 100 tuhande peale tõusnud.

Üleskutsed võistluskirjutuseks ühes vastavate juhustega saadetakse koolidesse igal sügisel. Võistlus toimub märtsikuu esimesel poolel, kuna sellekohased illustreeritud mälestislehed kõigile osavõtjatele ja auhinnad paremale võistlejale igasse kooli saadetakse mai-kuu alul.

Ei peaks puuduma ühelgi lootusringil kooli ajakiri, mida vähemas koolis võib käsitsi ühes eksemplaris kirjutada ja ilustada. Kus aga vanemad klassid, seal

on soovitav seda paljundada šapirograa fi lindil ja värviliste tintidega. Lindi saab mõne krooni eest, kuna paljundamine lihtne ja üldiselt tuntud (näit. paljudes vallamajades). Igast ajakirja numbrist saadetagü üks eks. E. Õpetajate Liidu Karskuskasvatustoimkonnale, kes avaldab ülevaateid lootusringide elust kui ka paremaid laste töid ajakirjus.

Lootusringi liikmeile on valmistatud ja erilise kodukorra alusel rinnal kandmiseks määratud märk: sinine email, millel monogrammina valged tähed LR ja ümber valge ring. Märki hind ilma saatekuludeta: hõbetatud 15 senti, hõbedast 30 senti. Peale selle on märki ga varustatud värvitrukis lootusringi liikmekaardid, mis otseste kulude tasumisel koolidele saadetakse. Rinnamärki kandmise kodukord avaldatud lõpus.

Aruanne koostatakse tegevusaasta lõpul, kinnitatakse koosolekul ja esitatakse pedagoogika-nõukogule. Arakiri aruandest saadetakse E. Õpetajate Liidule. Aruandes peale lühikese tegevus-ülevaate märgitakse veel liikmete arv ja tegevust takistavad asjaolud.

Aastakoosolek on soovitav korraldada igal kevadel lootusringide kevadpüha ajal, mis on traditsiooniliselt maikuul. Siis valitakse lootusringile uus juhatus viienda (ja nooremate) klasside õpilastest, kes siis koolist lahkujailt juhatuseliikmeilt kooliaja lõpuni jõuab töö üle võtta, sellega harjuda, suvel juhtida ja sügisel koolitöö algusega lootusringi tööd jätkata. Samuti määratakse liikmemaks eelolevaks aastaks, töökava üldjoontes, eriti suvine töö, ja kinnitatakse aruanne möödunud aastast.

Liikme-õiguste kaotamine. Kui lootusringi liige ei täida põhikirja nõudeid, võib teda ringist kõrvaldada. Tuleb aga meeles pidada, et õigem tee on kasvata mine ja väljaheit tarvitav äärmise ja paratamatu vahendina. Samuti võib liige vabal soovil ringist lahkuda. Märkused sellest tehakse registreerimisraamatusse, nime järele.

Koolist lahkujaid lootusringlasi tuleb hoida edasi tihedas ühenduses kooliga, jätkates senist kasvatustööd. Selleks võib asutada õpiringi (kas kooli või mõne haridusliku seltsi juurde, vilistlasko-

gu või noorte karskustoimkonna (karskustoimkonna asutamiseks juhiseid ja materjali saab tasuta Eesti Noorsoo Karskusliidult, Tartu, Jakobi t. 8).

E. Noorte Punase Risti koolikoondised.

E. N. P. R. koolikoondiste tööst ülevaate saamiseks on koostatud vastavad juhised, mis koondise asutamisel soovijaile tasuta saadetakse (aadress: E. N. P. R. Keskjuhatus, Tallinna, Niguliste tän. 12).

E. N. P. R. koolikoondiste tegevliikmeks võivad olla õpilased, kes tahavad teadlikult elada tervishoiu nõuete kohaselt, aidates jõudumööda neid, kes vajavad abi, ja luua sõprussidemeid välismaade N. P. R. liikmetega. Peale õpilaste-tegevliikmete võivad N. P. R. koolikoondise toetajaks olla ka täiskasvanud, nagu õpetajad, vanemad jne. Kirjavahetus välismaadega on arenenud õige laialdaseks ja huvitavaks. Praegu on 46 riigis P. R. seltsid, ja pea kõigiga on juba Eesti koolidel kirjavahetus, milleks kasutatakse joonistest ja pildistustest koostatud portfoliosid, käsitöid ja muud huvitavat.

Omavahelise kokkuleppe põhjal võivad kõik lootusringid kuuluda terves koosseisus E. N. P. R. koolikoondistesse ja omada kõiki õigusi sellekohase registreerimiskaardi täitmisel. Sama õigus on kõigil E. N. P. R. koolikoondistel kuuluda lootusringi-võrku.

Skoutlus. Skoutlikel rühmitustel on omad juhised ja kodukorrad, mida juhtivad keskkohad saadavad koolidele.

Õpilasorganisatsioonide suhtumine karskusküsimusse.

Õpilasorganisatsioonidest teotsevad karskusküsimuste alusel lootusringid, E. N. P. R. koolikoondised ja skoutlikud rühmitused, samuti aga ka põhikirja nõudel paljud õppurühingud ja vabatoimkonnad.

Koolide ajakirjad. Koolides ilmuvad tihti õpilaste ajakirjad, kas ühes eksemplaris või paljundatult. Et viimased annaksid huvitava ülevaate meil koolides teotsevate õpilasorganisatsioonide elust, siis oleks väga soovitav, kui kõik koolid oma paljundatud ajakirjust igast ilmunud ja ilmuvast numbrist ühe eksemplari saadaksid E. Õpet. Liidule, kes

avaldaks nende põhjal ülevaate ringide elust, kui ka paremaid õpilaste töid vastavais ajakirjus: „Lootusringi Juhis“ ja „Eesti Noorte Punases Ristis“.

Keskkoolides teotsevad õpilasorganisatsioonid.

Kuigi siin avaldatud mõtted olid seotud õpilaste isetegevusega alg- ja täienduskoolides, olgu toodud siin ka ülevaade õpilasorganisatsioonidest keskkoolides.

Riigi Statistika Keskbüroo andmeil töötas 1929—30. õp.-aastal keskkoolides 230 ringi. Need olid:

I Üldringid, enesekasvatus, usuline ilmavaade.

1. Õppurühinguid (jt. selle-sarnaseid)	17
2. Enesekasvatusringe	4
3. Karskusringe	27
4. E. Noorte P. Risti osakondi	1
5. Loomakaitse osakondi	2
6. Usulisi ringe	6
Kokku	57

II Teadus, keeled.

7. Teaduste ringe üldiselt	7
8. Loodusteadus-matemaatika	12
9. Ajaloo ringe	3
10. Pedagoogika ringe	2
11. Filosoofia ringe	1
12. Emakeele õpiringe	1
13. Inglise klubisid	1
Kokku	27

III Kirjandus, kunst.

14. Kirjandusringe	25
15. Näiteringe	6
16. Kõneringe	2
17. Laulu-muusika ringe	15
18. Kunstiringe	4
19. Raadioringe	1
20. Fotoringe	2
Kokku	55

IV Sport, mängud, skoutlus.

21. Spordiringe	55
22. Tennisinge	1
23. Vehklemisinge	2
24. „Laufgruppe“ kirjade ära-viimiseks	1
25. Maleringe	13
26. Õpilaste korporatsioonid	2
27. Skoutrühmi	4
28. Guidederühmi	3
29. Noorseppi	3
Kokku	84

V Ühistegevus, töö.

30. Kooperatiive	5
31. Käsitööringe	1
32. Põllumajandusringe	1
Kokku	7

Lootusringide põhikiri.

1. Lootusringi sihiks on kasvatada õpilastest kehaliselt ja vaimselt terveid ja kõlblalt tublisid inimesi ja kodanikke, kasutades selleks õpetaja juhtimisel õpilaste isetegevust ja kõiki õppe- ja kasvatustöös tunnustatud võtteid.

Lootusringi registreerib kooli pedagoogikanõukogu, samuti selle põhikirja alusel lootusringi poolt koostatud kodukorra.

2. Lootusringi liikmeiks võivad olla kõik 10-a. ja vanemad õpilased, kes tahavad elada tervisnõuetele vastavalt, hoidudes teadlikult ka alkoholi, tubaka jt. joovastusainete nautimisest, ning arendada oma teadmusi, võimeid ja kõlblaid veeneid inimvääriliseks eluks, toimides põhikirja alusel.

Nooremad kui 10-a. õpilased võivad kuuluda lootusringi noorte-rühma, kuna kõik liikmeõigused saavad nad pärast 10-aastaseks saamist.

Toetajaks liikmeks võivad olla õpetajad ja kasvatajad, kes taotleavad samu sihte.

Liikmemaks määratakse igal aastakoosolekul järgmiseks aastaks.

3. Oma sihtide saavutamiseks lootusring peab koosolekuid, moodustab liikmete huvide kohaselt töörühmi teaduse, kunsti, spordi, ühistegvuse jt. alade harrastamiseks, korraldab õpireise, võistlustöid, ettekande-õhtuid, toimetab oma ajakirja ning arendab igasugust muud enesearendavat tegevust ringi põhikirja alusel.

4. Lootusringi aastakoosolekul valitakse ringi juhatus määratavas ulatuses ja ametite jaotustega, kuna valitud juhatuse liikmed jagavad töö oma vahel.

Ringi vastutavaks juhiks on pedagoogikanõukogu poolt määratud õpetaja-lootusringi hooldaja.

5. Lootusringi tegev- ja toetajail liikmeil on õigus kanda lootusringi rinnamärki, vastavalt E. O. L. poolt kinnitatud kodukorrale.

Iga liige saab liikmekaardi, mis on maksev lootusringis oleku ajal.

Liikmete registreerimiseks on lootusringil liikmete raamat, kuhu liikmeks astujad kirjutavad oma nimed, kuna nende lahkumisel tehakse sellekohane märkus.

6. Liikmeid, kes ei ela selle põhikirja ja lootusringi kodukorra nõuete kohaselt ning kellele ei suudeta ka parandavalt mõjuda, võib lootusringi üldkoosolek tagandada.

Samuti võib iga liige oma soovi kohaselt ringist lahkuda.

7. Lootusringi aastakoosolek peetakse igal aastal maikuu, lootusringide kevadpühal, kus valitakse uus juhatus tulevaks kooliaastaks, kelle volitused algavad valiku ajast. Samuti

määratakse liikmemaks eelolevaks aastaks; kui ka töökava üldjoontes, eriti suvine tegevus.

Sellel koosolekul kinnitatakse juhatusel poolt koostatud aruanne, millest ärakiri saadetakse teadmiseks E. O. Liidule, kui lootusringide tööd juhtivale keskkohale.

8. Lootusringi likvideerimine sünnib üldkoosoleku otsusel; selle otsuse kinnitab kooli pedagoogika-nõukogu, määrates ka lootusringi varanduse kasutamise ja asjaajamise lõpetamise korra. Otsusest teatab lootusring, ühes selgitava põhjusega E. Õpetajate Liidule.

9. Kodukorraga — selle põhikirja alusel — määratakse lähemalt lootusringi elu kohaliste olude kohaselt.

Lootusringi rinnamärgi kandmise kodukord.

1. Lootusringi rinnamärgina võetakse tarvitusele hõbedane, diam. 1,5 sm, email märk sinisel põhjal, monogrammina valged tähed LR, ümber valge ring.

2. Märgi kandmise õigus on kõigis alg- ja täienduskoolides teotsevate pedagoogika-nõukogu poolt registreeritud lootusringide liikmel, õpilastel ja õpetajail, nende lootusringi

liikmeks oleku ajal lootusringi põhikirja või kodukorra alusel.

3. Kui lootusringi liige koolist lahkudes faktiliselt oma kooli lootusringi liikmest lahku, tegelikult aga endiselt lootusringi liikme põhimõtetele elab ja lootusringi püüab toetada, jääb endisele liikmele õigus rinnamärgi endale mälestusena alles hoida, kui ka rinnal kanda.

4. Kui lootusringi liige on sunnitud kooli ajal lootusringi põhikirja või kodukorra alusel lootusringist lahkuma või kui ta koolist lahkudes ei ela lootusringi liikme põhimõtete kohaselt, kaotab ta rinnamärgi kandmise õiguse, kuigi märk võib temale alles jääda.

5. Lähemad määrused koostab iga kooli lootusring ja teostab kõik rinnamärgiga seotud korraldused, saates neist ärakirja E. Õpetajate Liidule.

Ühtlasi teatakse ka rinnamärgi hind igale lootusringi liikmele (15 ja 30 senti).

Kinnitatud E. Õpetajate Liidu Karskuskasvatustoimkonna juhatusel otsusega 3. jaanuaril 1930. a. Nr. 22 p. I, täiendatud 7. novembril 1930. a. Nr. 29 p. II.

Nekroloog.

Kolonel-ltn. Johann Schmidt surnud 2. II. 1931.

5. veebruaril paigutati maamulda üks meie suurimaid vabadussõja kangelasi kolonel-ltn. Johann Schmidt, kes võrsunud õpetajate perest ja kandnud temaga ühes surveaegu vene ja okupatsioonialal. J. S. sündis 5. IX 1885, hariduse sai Põltsamaa linnakoolis ja pärast õpetajakutse omandamist (1906) algas oma pedagoogilist tegevust Tallinna linna I algkoolis asetäitja-õpetajana. Oli siis õpetajaks Virumaal — Palmes ja Vihulas, siirdus sealt 1913. a. Tallinna linna VIII algkooli, millisel kohal teenimise ajal võttis osa maailmasõjast vene sõjaväes, kust 1917. a. tuli eesti formeeritavasse vägedesse. Okupatsioonialal aitas korraldada pooleldi põranda all kaitseliitu ja kui algas Eesti vabadussõda, siis ütles keelvaile omakseile: „*Millal siis veel peab minema, kui mitte nüüd!*“ Nii läks ta mobilisatsioonikäsku ootamata.

Omaes haruldaselt elavat iseloomu ja kiiret orienteerumis- ning otsustamisvõimet, hakkas ta ju vene sõjaväes silma paistma lihtsõdurina, omandades pataljoniülema käskjalana pataljoni-adjutandi kuulsuse. „Kord,“ jutus-

tab J. S., „tulen pataljoniülema korraldusi edasi andmast, kui näen, et üks roodudest on paiknenud võimatult. Ütlen rooduülemale, kui kardetav on tema seisukoht ja et pataljoniülem käsib kiiresti asuda sinna uuele positsioonile. See täidetakse. Jutustan siis pataljoniülemale, kuidas on roodu asend ja millised hädahohud teda ähvardavad. — „Jookse ruttu ja käsi asuda uuele kohale.“ — „Ma juba käskisin Teie Kõrgeaususe nimel!“

Pole meil vabadussõjast teist polguülemat, kes oleks nii vahvalt juhtinud tegevust isikliku eeskuju eesliinidel, kus ta isegi kaks korda sai haavata. Pole teist eeskuju, nagu see oli kadunud J. Schmidtiga, kus ta polguülemana ise viis kaks roodu Lemsalu all landesvääri torma peale ja päästis olukorra. Kõige suurem vägitegu aga oli 9. polgu formeerimine lahingute ajal landesvääri ja selle varustamine seesuguse vaimuga, et kõige noorem polk oli vahvaimad Narva all, mille vastu purunesid kõik venelaste rünnakud.

Ka tema õpilased mälestavad teda tänu-tundega. Ta oli mees, kes oma tööspidamiste eest julges välja astuda ja ei teinud enesega kompromisse.

Olgu kodumaa muld Sulle kerge, mille eest Sa oma verd oled valanud! A. O.

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Rataskaevu t. 22. Tel. 434-63.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2,50 kr., üksiknumber 75 s.

Vastutav toimetaja: *Ernst Martinson.*

Väljaandja: *Eesti Õpetajate Liit.*

Üheski koolis ja raamatukogus ei tohi puududa Eesti Õpetajate Liidu kirjastusel ilmunud

NOORSOORAAMATUD

Jutukirjastik.

	Hind.
Nr. 1. Ch. Dickens: Kiik kolde! (Trükk otsas.)	100 s.
Nr. 2. Jack London: Põlev laev (Trükk otsas.)	25 „
Nr. 3. K. Hänninen: Jäämere kangelane (Trükk otsas.)	100 „
Nr. 4. J. Parijõgi: Laevapoisi päevilt. II trükk	100 „
Nr. 5. A. Conan Doyle: Kuidas brigadeer tappis rebase	25 „
Nr. 6. A. Conan Doyle: Kuidas brigadeer päästis sõjaväe	25 „
Nr. 7. A. Conan Doyle: Kuidas brigadeer vallutas Saragossa	25 „
Nr. 8. A. Conan Doyle: Lugu üheksast Preisi ratsaväelasest	25 „
Nr. 9. A. Conan Doyle: Brigadeeri viimne seiklus	25 „
Nr. 10. Anna Brigadeer: Põialpoiss	50 „
Nr. 11. Jack London: Pagan Otoo	25 „
Nr. 12. A. Chamisso: Peeter Slemil	50 „
Nr. 13. Anni Swan: Olli elukool	150 „
Nr. 14. J. Akurates: Sulaspõisi suvi	75 „
Nr. 15. M. Janson: Rahuingel	100 „
Nr. 16. J. Parijõgi: Jõulud, jõulud	50 „

Reisivestete kirjastik.

Nr. 1. J. Parijõgi: Soome	75 „
Nr. 2. J. Parijõgi: Kevad kutsub	100 „

Populaar-teaduslik kirjastik.

Nr. 1. Sven Hedin: Uue maailma avastuslugu	75 „
Nr. 2. M. Laarmann: Puulõige	150 „

Elulookirjastik.

Nr. 1. M. Laarmann: Tizian	25 „
Nr. 2. M. Laarmann: Rembrandt	25 „
Nr. 3. E. Martinson: Beethoven	50 „

„Noorusmaa“ albumid.

„Noorusmaa“ jõulualbum 1925. a.	30 „
„Noorusmaa“ I almanak	100 „
„Noorusmaa“ II almanak	100 „
„Noorusmaa“ III almanak	150 „

„Noorusmaa“ aastakäigud.

„Noorusmaa“ 1926. aastakäik I pool	100 „
„ „ 1926. „ II „	200 „
„ „ 1927. „ I „	200 „
„ „ 1927. „ II „	200 „
„ „ 1928. „	250 „

L A D U: Tallinna, Rataskaevu 22. Telefon 454-63.

Ärge unustage

krediitide lõpetamise puhul kooli teinud
E. Ö. Liidu noorsoo raamatuid. Parimad neist on

Noorusmaa almanakid.

Sisuks ilukirjanduslikud palad ja luuletused.
Palju illustratsioone.
Kaastööliseks meie paremad noorsookirjanikud ja õpetajad.
Eriliseks osaks noortevald.
Toimetaja: Ernst Martinson.
Eesti Õpetajate Liidu noorsookirjanduse toimkonna väljaanne.

ILMUNUD: I almanak — hind 1 kr.
II „ „ „ 1 kr.
III „ „ „ 1 kr. 50 s.

L A D U: Rataskaevu 22, Tallinnas.

*Eelarve-aasta lõpul tuletame oma austatud kauba-
tarvitajatele meele*

kooli õppeabinõude kogude täiendamist.

*Oleme oma ladu täiendanud uute looduslooliste
mudelite ja aparaatidega. Nõudke meie hinnakirju.*

Tellimistega pöörake ainult

K. k-ü. „Töökooli“

Tallinn, Rataskaevu 22, tel. 432-14.